१८६२
म. ग्रं. सं. ठाणें
विषय काव्य
सं. क्र. १५६४

प्राचीन मराठी कविता

खंड १ ला

संपादक— ज. शा. देशपांडे

REFBK-0012737

मुंबई मराठी ग्रंथ संग्रहालय प्रकाशन

सान १८६.२

33032
१५६४
८।५।५८

प्राचीन मराठी कविता

खंड १ ला

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणें. स्थळप्रत.
अनुक्रम 33032 दि:
क्रमांक 9५५५६ नों दि:
REFBK-0012737
92630

: कवि :

विठ्ठल कळपूरकर

नामा पाठक

एक अनामिक कवि

विश्वनाथ

चोंभा

: संपादक :

श्री. ज. शा. देशपांडे

मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालय प्रकाशन

प्रकाशक :

श्री. वासुदेव विष्णु भट

प्रमुख कार्यवाह,

मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालय

दादर, मुंबई १४

आवृत्ति १ ली : १९६२

सर्व अधिकार संपादकाधीन

किंमत तीन रुपये

मुद्रक :

लक्ष्मीबाई नारायण चौधरी

निर्णयसागर प्रेस, २६।२८

कोलभाट स्ट्रीट, मुंबई २

प्रास्ताविक निवेदन

'नवें नवनीत' तयार करतांना अनेक प्राचीन मराठी हस्तलिखितें पाहण्याचा योग आला, व त्यापैकीं पुष्कळांच्या नकला मिळवून ठेवल्या. तथापि त्यांचें प्रकाशन करण्यासाठीं जरूर तें काम करण्यास वेळ मिळेना व अशा ग्रंथांचें खर्चाचें प्रकाशन कसें करावें हाहि प्रश्न उभा राहिल्यामुळें मध्यंतरीं दोन वर्षें गेली. कांहीं विद्वान्, विद्यापीठें, साहित्याच्या वर्धनार्थ निर्माण झालेल्या संस्था यांच्याशीं याबद्दल पत्रव्यवहार करून पाहिला. कांहींनीं उत्तरेंच दिलीं नाहींत. आलेल्या उत्तरांतून कांहीं निष्पन्न होणार नाहीं हें दिसून आलें. एका मंडळाच्या जाहीर पत्रकानुसार जमवीत असलेल्या हस्तलिखितांची यादी मंडळास पाठविली. मंडळ काय मदत करील असें विचारलें तेव्हां 'अर्जांतली' विनंती मान्य नसल्याचें मंडळाच्या चिटणीसांनीं कळविलें. चोंभाच्या उषाहरणाचीं पृष्ठें एका भारदस्त गणलेल्या मासिकाकडे प्रकाशनार्थ पाठविलीं होतीं. तीं छापूं असें मासिकाच्या संपादकांनीं प्रथम उत्तर पाठविलें, परंतु बऱ्याच काळानंतर तीं छापणें कठीण असल्याचें पत्र आलें. आधुनिक काळांतली प्राचीन वाङ्मयाबद्दलची खरी परिस्थिती अशी आहे.

प्राचीन मराठी ग्रंथाना वाचकहि थोडे. त्यामुळें असे ग्रंथ खपण्याला दीर्घकाळ लागतो. ग्रंथाच्या हजार प्रती छापाव्या कां नाहीं याचा विचार करण्याची पाळी येते. अशीं प्रकाशनें वैयक्तिकरीत्या करतांना प्रथमपासून शेवटपर्यंत नाना तऱ्हेच्या अडचणी येतात. तथापि आपल्याला शक्य तेवढें करावें या उद्देशानें कांहीं लहान हस्तलिखितांचें प्रकाशन करण्याचा हा उपक्रम सुरू केला आहे, व पुढें आणखी खंड प्रकाशित करणें शक्य होईल अशी आशा करतो.

धुळ्याच्या राजवाडे संशोधनमंदिराचे श्री. द. रा. भट, तेथील श्रीसमर्थ वाग्देवता मंदिराचे चिटणीस श्री. न. वि. शिदोरे व तंजावर येथील सरस्वतीमहाल वाचनालयाचे चालक व कर्मचारी यांनीं तत्परतेनें जरूर तें सर्व साहाय्य केलें. लोकसत्तेचे संपादक श्री. ह. रा. महाजनी, व महाराष्ट्र साहित्यपत्रिकेचे संपादक प्रा. दि. के. बेडेकर यांनीं तत्परतेनें प्रस्तुत वाङ्मयावरील लेख छापले. या सर्वांचा फार आभारी आहे. एक उल्लेखनीय गोष्ट अशी कीं हिशेबखात्याच्या रूक्ष वातावरणांत देखील वाङ्मयाबद्दल आस्था खालच्या थरांत तरी अजून शिल्लक राहिलेली आढळते व या कचेरीतले माझे एक सहकारी श्री. य. वि. जोशी आणि त्यांचे मदतनीस यांनीं परिश्रम घेऊन उषाहरणाच्या पृष्ठांची स्थूल कल्पना करून दिली. याबद्दल त्यांचे सर्वांचे आभार मानतो. मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालयानें प्रकाशनाचा अन्य सर्व व्याप आपल्याकडे घेतला व या संस्थेचे प्रमुख कार्यवाह श्री. वा. वि. भट यांनीं आपला वेळ खर्च करून सर्व प्रकारें मदत केली, याबद्दल संस्थेचे कर्मचारी व प्रमुख कार्यवाह यांचा मी अत्यंत आभारी आहे.

अशा तऱ्हेच्या कामांत पुष्कळांची मदत घ्यावी लागते व प्रत्येकाचा नामनिर्देश करणें कठीण. तसेंच अशा ग्रंथांत चुका राहतातच. तरी त्याबद्दल सर्वांनीं क्षमा करावी ही विनंती.

रुक्मिणी निवास
पहिली गल्ली, हिंदु कॉलनी
दादर—मुंबई १४
१९-१०-१९६१

ज. शा. देशपांडे

—: अनुक्रमणिका :—

		पृष्ठें
१	विठ्ठल कळपूरकर : रासक्रीडा	१–१४
२	नामा पाठक : चंद्रहास्यकथा	१५–३७
३	एक अनामिक कवी : द्रौपदीस्वयंवर	३८–४०
४	विश्वनाथ कवी : ब्रह्मांडपुराण	४०–५८
५	चोंभा कवी : उषाहरणाचीं त्रुटित पानें	५८–६१
६	परिशिष्ट १ : कविपरिचय	६३–६७
	२ : शब्दार्थ व दुरुस्त्या	६८–७२

शुद्धिपत्र

पृष्ठ	श्लोक अथवा ओवी	छापील मजकूर	शुद्ध मजकूर
२	२३	ममे	गमे
७	९०	खाय	साय
२६	७३	बहुतबीध	बहुतवीध
,,	९४	आस	आसे
३१	१५	तपीसी	तपीसी[१]
,,	२२	झुंजतानु पुरीतीच	झुंजता नुपुरीतीच

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे. स्थळप्रत.
अनुक्रम .... वि: ....
क्रमांक .... नों: दि: ....

विठ्ठल कळपूरकरकृत

रासक्रीडा

(लेखनकाल इ. स. १६१[illegible])

मराठी ग्रंथ संग्रहालय ठाणे
ग्र. क्र. १२८३७

श्रीगणेशाय नमः ॥

जय जय गणनाथा हस्त ठेऊनि माथा ।
झडकरि कवियूथा दाखवी ज्ञानपंथा ॥
मुनिवर परमार्था सिद्धि द्यावी समर्था ।
रसिकपदपदार्था देइजे याचि अर्था ॥ १ ॥

जनक तू जननी द्विरदानना । तुजविना दुसऱ्यास भजेचि ना ॥
हरिकथा वदतां कविविठ्ठला । करि कृपा शरणागतवत्सला ॥ २

करस्पर्श होता अहंता जळाली । अकारादि बीजें सकारादि जाली ॥
मना वामनाचें पदाब्जीं वसावें । अलिप्राय होऊनि सौरस्य घ्यावें ॥ ३

कृपाळ धुंडी मजलागि व्हावें । न्यूनत्व ग्रंथार्थरसीं नसावें ॥
वर्णीन राधा हरि आदरेसीं । संतोषती सर्व गुणज्ञराशी ॥ ४

उत्कारता (?) सांगतो पूर्णभावें । जेथें येती कृष्ण गोपाळ नांवें ॥
तेणें वाणी पुण्य होईल कीती । मोठी पापें दिग्गजाआड जाती ॥ ५

वसंतकाळीं तिथि पौर्णिमेसी । सांगे सखी जाउनि राधिकेसी ॥
संकेत गे हा हरि येतु आता । चंद्रानने सत्वर जाइजेता ॥ ६

यमुनाजळ निर्मळ वाहतसे । नलिनी कुमुदी बहु शोभतसे ॥
क्षण बैसुनि कुंजगृहीं सुरसे । यदुवंशविभूषण एतु असे ॥ ७

त्वरित घेउनि सर्वहि भूषणें । त्यजुनिया जडिते निज सद्गुणे ॥
वचन आयकता मृगलोचना । मृदु वदे सखि जाइन त्या वना ॥ ८

अथ परिमळतैलें शीघ्र अभ्यांग केला ।
पुसुनि कुटिल सोडी मोकळे केश बाला ॥
तिलक शुभ ललाटीं बिंदु कस्तूरिके(चा) ।
... ... ॥ ९

[श्लोक १०, ११, १२ व १३ नाहींत]

... ... ।
... बांगड्या योजिताहे ॥

कनकरचित थार्धी नी पुढें येकि काळी ।
चकित हरिणनेत्रा हस्तसंलग्न त्याली ॥ १४

कटितटीं नवहाटककिंकिणी । रुणझुणी अतिमंजुल तो ध्वनी ॥
धरुनि कज्जलपूर्ण सळेवरी । नयन चंचल लेखित सुंदरी ॥ १५

आंगुळीस नवरत्नमुद्रिका । घातल्या परमदीप्तिकारका ॥
फाकती किरण कंकणावरीं । शोभती कर नखें परोपरी ॥ १६

सुवर्णावरी जोडिली रत्नपंक्ती । तळीं थोर वर्तूळ तेजिष्ट मोती ॥
कसे नासिकीं वोष्ट सन्नीध आले । क्षणी तेचि आरक्त होऊनि ठेले ॥ १७
पदीं नूपुरे शुद्ध जांवूनदाची । वरी लेइली भूषणें आंगुळीची ॥
रसाधीश राधा करी या प्रकारें । असें व्यापिलें कामवाणप्रहारें ॥ १८
चंदनकेशरमिश्रित आली । कापुर घालुनि शुद्ध उगाळी ॥
घेउनि ऊटी वरि मग बाला । घालित सुंदर चंपकमाला ॥ १९
विमल तांबुल सत्वर आणिलें । कदलिसंभवमिश्रित घेतलें ॥
मुकुर वामकरांगुलिनें धरी । निजरुपास विलोकित सुंदरी ॥ २०
सबुद्धिनें राधा मतें वर्णवेना । तिचा पार ये वैखरीतें कळेना ॥
जिसी कृष्ण तो थोर आसक्त आहे । विरंची जयाचा रसे पाक पाहे ॥ २१
अथानंतरें कुंजगेहासि राधा । कशी चालली हंसचाली अगाधा ॥
वसंतीं वनीं फूलले सर्व वृक्ष । शशीहेमवन्हिद्युनीचे विपक्ष ॥ २२
अरुणकोमलपल्लवसंयुता । क्षितिरुहावरी जाति महालता ॥
मज ममे मदनाग्निशिखा किती । पक्षिकचित्त वनासहि जाळिती ॥ २३
बहुल पुष्पपराग महीवरी । मलयमारुत टाकित कूसरी ॥
मधुवनी विरहानल चालती । सुरमणी रमणी स्मरती किती ॥ २४
कुसुमभार वरी बहु दाटले । अतिविनम्र धरारुह शोभले ॥
बहुगुणी वदनी मज वर्णिले । तमतळीं शरणागत रक्षिले ॥ २५

दुरजनी रजनी सहकामिनी । करमिजे रमिजे सगुणी जनी ॥
कुहरिणी हरिणी हरिणा नवे । विचरती चरती अतिलाघवे ॥ २६

ऐसा वसंततिलकामवने चरीसी ।
नेदी करूं परम चंचलता मनासी ॥
घेऊनि मुग्धकुसुमाभरणा किराती ।
टाकूनि मान पुरुषाप्रति शीघ्र जाती ॥ २७

ऐसा समारंभ वसंतराजा । दावीतसे सर्व जनासि वोजा ॥
देखोनि राधा मग पंचबाणें । जे पीडिली ते विधिही न जाणे ॥ २८
वसंत नोव्हे तरि गारुडी हा । लाऊनिया कामभुजंग देहा ॥
करीतसे विव्हळ राधिकेतें । तें चिंतिताहे गरुडध्वजातें ॥ २९
धरुनिया हृदयीं पुरुषोत्तमा । त्वरित जात असे अति उत्तमा ॥
स्तननितंबभरें बहु दाटली । परि मनी न मनीतहि चालली ॥ ३०

ऐसी राधा स्थलकमळिनी पुष्पगंधा श्रिरंगा ।
पूढें देखे दिनमणिसुता जे महापुण्यगंगा ॥
तीचे तोये अणुभरि वपु स्पर्शतां पंचपापी ।
वैकुंठीं ते त्वरित वसती पुण्यतोयः प्रतापी ॥ ३१

वेणी जशी परम सुंदरता तयेची । ऐसी विशालनयना क्षितिलोचनाची ॥
ते फेणबिंदु कुसुमे जुइमालतीची । देखोनिया स्थिर मनोगति राधिकेची ॥ ३२
नमस्कार ती ते करी शीघ्र बाला । म्हणे माय तूं तारिसी भूमिगोला ॥
जळप्राशने मज्जने ब्रह्महत्या- । दिके पातकें नासती कोण नीत्या ॥ ३३
मिळाल्या समस्ता नदीसागरातें । तरी श्लाघ्यता तो न पावेचि मातें ॥
तुझ्याची जले पुण्य होऊनि गंगा । मिळाली(च) तैं धन्य मानी निजांगा ॥ ३४
जलस्वरूपें तरि आदिशक्ती । भूमीवरी जालिस थोर युक्ती ॥
जे उद्धारा ने जड जंतु मातें । वांछीत देसी निज मागत्यातें ॥ ३५
असो हे निकुंजाप्रती खंजनाक्षी । बरी चालिली मध्यभागीं निरीक्षी ॥
मना रम्य ते स्थान दामोदराचें । कळे ना सुरां कारण गुह्य त्याचें ॥ ३६
वृक्ष आणि लता परस्परें । होऊनि निबिड पुष्पिता भरें ॥
अंतरिस्थ मनोहर राहे । तें निकुंजगृह बोलति पाहे ॥ ३७

मंदमंद वदेति कोकिळ सारसे बहुधा रसें ।
सारिका शुक मोर चातक थोर शब्द मदालसे ॥
चंचरीक करिती झुंझति मातले मधुमासवे ।
हेमपद्मसरोवरि मृदु हंस बोलति वैभवें ॥ ३८

देवाप या वाहत अग्रभागीं । स्वेच्छे जळें हारित पाप वेगीं ॥
विचित्र मार्गें उसळेति कैशा । जाताति भेटों तरणीस जैशा ॥ ३९
कैसे मनोरम्य मनोहरातें । कैसे महासीतळ सीतळातें ॥
कैसे सुगंधीत सुगंध भारी । पहातसे कुंजगृहास नारी ॥ ४०

अभिनव रसवृत्ती तेथिंची कोण जाणे ।
सहजचि नलिनाक्षी व्यापिली पंचबाणें ॥
अधिक विरहतापें तापली होत बाधा ।
स्मरत नरहरीतें अंतरीं जाय राधा ॥ ४१

घेऊनिया कोमल पल्लवासी । शय्या करूनी प्रमदा त्वरेसी ॥
बैसोनि तेथें मधुसूदनाचा । ते मार्ग पाहे मनकायवाचा ॥ ४२
करूनी मनाकारणें स्वस्थ रामा । विलंबे बहू पाहिला कृष्णवर्मा ॥
न देखेचि येतां तये थोर चिंता । म्हणे कां न ये आझुनी दैत्यहंता ॥ ४३
मनीं धीर नोव्हेचि बाहेर बाला । उभी राहिली हस्त लाऊनि भाळा ॥
विलोकी महाआदरें कृष्णनाथा । म्हणे पाव दामोदरा देवनाथा ॥ ४४
वेळोवेळां आंत बाहेर आली । श्वासोच्छ्वासा टाकिते मागुताली ॥
ऊठे बैसे स्तब्ध होऊनि राहे । कांहीं वाजे तेधवां वास पाहे ॥ ४५

मृगचरण निघाते लागती शुष्कपत्रा ।
झडकरि उभी राहे कर्णपर्यंत नेत्रा ॥
निजकरकमळातें आचळातें धरीते ।
धरुनि पुनरपीही झांकिते मस्तकातें ॥ ४६

करी तर्क नाना परी भ्रांत चित्त । म्हणे काय येऊनि गेला अनंत ॥
क्षणी गुंतला आणिके नाइकेसी । शठत्वें न ये मी करूं काय कैसी ॥ ४७

येखादा असुरेंद्र या जरि वनामध्यें उदेला असे ।
त्यासी युद्ध करावया जरि हरी राहे करावें कसें ॥
आरंभीहुनि हे कुलक्षण....ज्याकारणें लागलें ॥
कैसे वैर करूनि आजि विरहावर्तीमध्यें घातलें ॥ ४८

विधीचे जईं वेद शंखान नेले । तईं याचिये गांठिचें काय गेलें ॥
बळे मच्छ होऊनिया पापबुद्धी । वधीला तया गुंतला काय युद्धीं ? ॥ ४९
जईं हे धरा जात होती तळासी । तईं काय खोळंब होता शठासी ॥
बळें कूर्म होऊनिया भार वाहे । तसा मागुती गुंतला काय आहे ॥ ५०

असुर कनकनामें नेत होता धरित्री ।
शिव विधि अमरेश रूप देखोनि नेत्रीं ।

तइ कुटिलपणें हो रूप घे शूकराचें ।
पुनरपि झणि तैसें राहणें होय त्याचें ॥ ५१

ज्याचें नामी (अ) र्ध हेमस्वभाव । तो पुत्रातें शीकवी नीतिभाव ॥
वाया खंडी स्तंभ मोडोनि कैसा । मारी त्यातें गुंतला काय तैसा ॥ ५२

दानशील नृप तो महाबळी । यागकर्म करितां कुमंडळीं ॥
त्यासि घालुनि धरातळी बसे । द्वार राखत झणीं तसा असे ॥ ५३

क्षेत्रीं पृथ्वी भोगितां नीतिभावें । वायां जाला जामदग्नी अभावें ॥
भूदक्संख्या वेळ संहार केला । तैसा कोठें लीन होऊनि ठेला ॥ ५४

दशमुख निजलक्ष्मी भोगितां काय केलें ।
दशरथसुत जाला कूड अद्भुत केलें ॥
फुकटच कुटिळाणें संहरीलें तयातें ।
पुनरपि झणि कोठें गोविलें आपणातें ॥ ५५

असि तर्क करित असे भुवनी । हरिवाचुनि शून्य दिसे अवनी ॥
शफरि जळसंघरहित जसि । विरहानल वाढत थोरगती ॥ ५६

जशी चातकें वांछिती अंबुदातें । चकोरें जशी पूर्णचंद्रामृतातें ॥
जशी चक्रवाकी तमोन्नासि पाहे । तशी राधिका कृष्ण चिंतीत आहे ॥ ५७

वियोगज्वरें थोर दुःखीत जाली । म्हणे पापिणी व्यर्थ गेहासि आली ॥
शठाचा कसा बोल मानूनि सत्य । मतें धाडिलें येथ केलें अकृत्य ॥ ५८

गरळ पंकसमान विलेपणें ॥ भुजगतुल्य समस्तहि भूषणें ॥
विरहिणीस महार्णववेधना । म्हणत सत्वर पाव जनार्दना ॥ ५९

स्वर्भानुग्रस्त शशिमंडळ पौर्णिमेचें ।
तैसे वियोगविरहें मुख राधिकेचें ॥
हे नायका सकळ येथुनि पूर्व उक्ता ।
जाली असे कविवरा विनवीत वक्ता ॥ ६०

करावा जरी ग्रंथ येथूनि पूर्ण । रसे भक्तिच्या वासना पैं अपूर्ण ॥
हरीराधिकेसी करूं भेटि भावें । महंतीं महाआदरें आयकावें ॥ ६१

अथानंतरें दूतिका स्वस्थ गेहीं । असे बैसली सौख्य मानून देहीं ॥
अकस्मात चिंता करी देवराजा । म्हणे राधिका धाडिली म्यां निकुंजा ॥ ६२

मानूनि माझी वचने यथार्थें । गेली असे होइल काय तेथें ॥
श्रीकृष्ण येईल न ये कळेना । साक्ष्यात गेल्याविन जाणवेना ॥ ६३

उल्हास तीचे मनदेवतेतें । जाला निकुंजाप्रति जावयातें ॥
यानंतरें तेथुनि ते निघाली । चाले मदोन्मत्तगजेंद्रचाली ॥ ६४
कशी चालिली वात टेऊनि मागें । मना कारणेंही म्हणे बैस ऊगे ॥
समारंभ देखे वनीं माधवाचा । पुढें देखिला कुंज तो माधवाचा ॥ ६५
येऊनि सत्वर लतासदनांगणांत । विस्मीत होऊनि म्हणे न दिसे अनंत ॥
कोमाइलें मुखसरोरुह राधिकेचें । देखोनि लज्जित बहू मन दूतिकेचें ॥ ६६
अशी दृष्टि दोघीजणींची मिळाली । त्रपेनें सखी ते नतग्रीव जाली ॥
न बोले न पाहे मुखीं म्लान शोभा । म्हणे धन्य गा धन्य तूं पद्मनाभा ॥ ६७
निजमनांत विचारित राधिका । अ(ति) विलज्जित होउनि दूतिका ॥
उभि असे जरि ईस न पूसणें । तरि महंतपणासहि ये उणें ॥ ६८
बापुडी सखि असे बहु भोळी । अंतरीं कुटिल तो वनमाळी ॥
धाडिले तरि मजप्रति आली । भाविनी गति विचित्रच जाली ॥ ६९
म्हणे राधिका वो सखे बैस वोजा । तुझा काय अन्याय वो सांडि लज्जा ॥
महानष्ट तो कृष्ण तूं जाणसी ना । सुरा कारण अंत त्याचा कळेना ॥ ७०
सखि ये करुणा तरि त्यासि न ये । परि आणिक भाव वदोंच न ये ॥
जनि संस्थिति संहरणादि करी । परि पातक पुण्य मनीं न धरी ॥ ७१
नानापरी रूप धरी अभेद । दहाशतें मस्तक नेत्र पाद ॥
तैसाचिही होउनि शून्य राहे । वोडंबरी तो बहु जाणताहे ॥ ७२
सखी हे अशी लक्षणें माधवाची । कशी मानिली सत्यवाणी तयाची ॥
म्हणे दूतिका सांग वृत्तांत त्याचा । न मानीतही मी पुढें बोल साचा ॥ ७३

सखी म्हणे बरें रितीं । कथा वदे मजप्रतीं ॥
म्हणे तयेसि राधिका । प्रसंग आइके निका ॥ ७४

स्वच्छ मानस करी निज आली । धाकुटा जइ असे वनमाळी ॥
कंसभूपति असे मथुरेचा । होय मातुल सखा तरि त्याचा ॥ ७५
तदा कंस तो पाठवी पूतनेतें । महाआदरें बाळ पाहावयातें ॥
ममत्वें कशी बापुडी तेथ आली । यशोदेन ते आसनीं बैसवीली ॥ ७६
म्हणे पूतना आपुला पुत्र आणी । तिनें दीधला तो पुढें चक्रपाणी ॥
स्तनातें मुखीं घातले प्रीतियोगें । मिठी घालुनी शोकिता होय वेगें ॥ ७७
स्तनद्वंद्व तत्काल निर्दुग्ध केलें । औसुकपान(?) या नंतर आदरीलें ॥
करि ग्लानि नानापरी कृष्णनाथा । घरा जाउदे होतसे थोर वेथा ॥ ७८

---

१ 'असुध' असें असावें.

न सूटे कसे सोडितां मूख त्याचें । बळें नेणु पाहे शरीर त्वचेचें ॥
सिरा वोढती थोर दुःखीत जाली । म्हणे वीवसी जीव घेया उदेली ॥ ७९

कसें विघ्न निर्माण जाले महेशा । पुढें राहिली सर्व संसार आशा ॥
अकस्मात पंचत्व टाकून आलें । पितावंधुमातेसही अंतरीलें ॥ ८०

जरी आजि तू जाउ देशील बाळा । तरी येत जाईन मी वेळोवेळां ॥
न सोडीस घेसी जरी प्राण नीकें । तरी खुंडले येरझारे न येके ॥ ८१

कंठी तीचा जोवरी प्राण होता । तोपर्यंत ग्लानि केली अनंता ॥
कैसा जाला क्रूर काळासमान । पंचत्वातें पावली तेच जाण ॥ ८२

पूतनावपु पडे महीवरी । जेंवि वज्रगिरी मस्तकावरी ॥
ऊठला परम शब्द अंबरी । धावली त्वरित नंदसुंदरी ॥ ८३

हा हा म्हणे थोर आकृत्य जालें । सर्वस्व ईचें तरी अंतरीलें ॥
तीवेगळे बालक दूर केलें । हें कर्म यानें अति दुष्ट केलें ॥ ८४

वीषे भरोनी स्तनमंडळातें । आली असे भावतसे जनातें ॥
हे तो न माने मजलागि कांहीं । या कारणें मृत्यु ... हीच नाहीं ॥ ८५

याचें त्याला ठाउके सर्व आहे । कांहीं केल्या सर्वथा मृत्यु नोव्हे ॥
सर्वामध्यें स्त्री अवध्य स्वभावें । तेही याणें मारिली दुष्टभावें ॥ ८६

पुढें वाढतां पापबुद्धिन भारी । करूं शीकला साजणी थोर चोरी ॥
भिकें लाविले आत्मलोकासि येणें । दिसे तीतुकेही हरी दुष्ट गूणे ॥ ८७

स्नानार्थ गोपी यमुनेस जाती । कैसी कपाटे दृढ लाविताती ॥
घेऊनिया गोपकुमार कीती । श्रीकृष्ण तेथें मग जाय दूती ॥ ८८

सखे ठेविले सर्वही द्वार देसी । कसी कूलुपे ऊघडीली त्वरेसी ॥
प्रवेशोनिया आंतरी पापबुद्धी । तुपे थीजली ब्याहडी खाय आर्धी ॥ ८९

मसृण घेऊनिया करपंकजी । सकल तक्र महीवरि हा त्यजी ॥
त्वरित काढुनि खाय मुखी भरी । मग दही दुध दे सखिया करी ॥ ९०

आदरें तेथ बैसोनिया खातसे । उरले ते बहिस्थाहि देतसे ॥
दुग्ध घेउनि उभा उभि श्रीहरी । रिक्त पात्र करि चूर्ण पृथ्वीवरी ॥ ९१

करी सर्व निःशेष पूसोनि बोटे । यथापूर्व लाऊनिया ते कपाटे ॥
निघे तो पुढें बोलती गोपनारी । धरा गे धरा चोर सर्वस्व हारी ॥ ९२

उघडिती ललना निज मंदिरें । तव समस्त घरांतहि सापरे ॥
पसरले दहिदुग्ध महीवरी । म्हणति घात किती करिसी हरी ॥ ९३

व्रजाकारणें धूमकेतुस्वभावें । उदेला असे काय तेहीं करावें ॥
महाराज तो नंदपुत्र तयाचा । जनातें नये बोलता दुष्टवाचा ॥ ९४

नयन वक्र करी वनिताकडे । कुचतटावरि टाकितसे खडे ॥
सकळ जाउनि नंद वधूप्रती । म्हणति आवरि वो सुत दुर्मती ॥ ९५

बांधे यशोदा बहुसाल भारी । कांहीं न संडी निजवृत्ति शौरी ॥
जो मातृबंधु प्रिय होय मामा । तो मारिला आइक कंसनामा ॥ ९६

महादरें सखी म्हणे । कथा समूळ सांगणे ॥
सुधासमान सुस्वरें । वदे तयाप्रती बरें ॥ ९७

अक्रूरासी बोलिला कंसराजा । नंदापासीं जाय तूं शीघ्र वोजा ॥
बोले त्यासी वीनती आप्तभावें । भेटो पुत्राकारणें पाठवावें ॥ ९८

मनीं खेद मानूनि अक्रूरवेगें । निघे ते...

[१०० ते १२९ श्लोक नाहींत]

वचन सत्यच मानुनि दूतिके । त्वरित जाउनिया म्हण राधिके ॥
त्यजि विकल्प मनिहुनि सुंदरी । न भरतां पळ येइल तो हरी ॥ १३०

दूतिके हा समाचार राधेप्रती । सांगसी तूं क्षणी हे असी विनती ॥
जें तुवां देखिलें आपुले लोचनीं । तें करी गोप्य बोलो नको वो जनी ॥ ३१

श्रीकृष्णइंदुवचनामृतदर्शना हे ।
दूती महातृषितचातक अंगना हे ॥
संतृप्त होउनि पदांबुज माधवाचें ।
वंदी बहूत कृतकृत्य शरीर तीचें ॥ ३२

हरीचा पदस्पर्श इच्छीत वोजा । करी याग कीती बळी दैत्यराजा ॥
वधू गौतमाची शिळा थोर जाली । कशी स्वर्धुनीनें अशी वस्ति केली ॥ ३३

पादारविंदमहिमा पुरुषोत्तमाचा ।
बोलो शकेल कशि काय चतुर्थवाचा ॥
पाप स्वसंचित महाक्षयमाण पुण्ये ।
दूतीस प्राप्त...इषु(?) इतुकीं शरण्ये ॥ ३४

दूतिका मग उठोनि उत्तमा । धीःकरी निजरुपा तिलोत्तमा ॥
चालली करुनि खंज मनातें । तेथ काय गणना पवनातें ॥ ३५

राधा करी तर्क अनेक चित्ती । अद्यापि का पा न परतेचि दूती ॥
असेल जेथे नृप यादवाचा । प्रवेश तेथें न घडेल तीचा ॥ ३६

टाकोनिया जरि सखी सदनासि जाये ।
तेव्हां निकुंजसदनी मज काम काये ॥
किंचीत पूर्वकच पाहिन कृष्णनाथा ।
यैसे विलोकुनि विलोकित पूर्वपंथा ॥ ३७

म्हणे कामिनी दूरुनी दीसताहे । परी दूतिका काय होईल नोव्हे ॥
जरी होय ते तीसवें कृष्ण नाहीं । मनोभू किती बाण मारील देहीं ॥ ३८
उदेले कसें कर्म हे थोर माझे । शरीरी अलंकार होऊनि वोझें ॥
स्मरे कृष्ण कृष्णप्रभा थोर जाली । कसी आंतरीहूनि बाहेर आली ॥ ३९
मनोरम्य रूपास हो नास जाला । अळीकीटकन्याय होऊनि गेला ॥
असो दूतिका यापरी ये समीप । ससंतोष देखे तिचें दिव्य रूप ॥ ४०
वदे राधिका दूतिके कष्टलीसी । किती वेळ आलीस गेलीस कैसी ॥
म्हणे येरि येजाय आतां घडेना । मतें भेटला कृष्ण तो जाणसी ना ॥ ४१
विरहिणी मग पूसत आयके । सखि कसें म्हटलें यदुनायकें ॥
वद मजप्रति तथ्य नितंबिनी । कवण काळवरी बसिजे वनी ॥ ४२
त्यजिसि जरि सर्व विकल्प सखी । तरी येइल कृष्ण करिल सुखी ॥
मग येरि म्हणे बहु तू कुशला । परि नेणसि हे परमार्थलीला ॥ ४३
दिनरात्रीं असे हृदयाभीतरी । भुवनत्रय तो उदरांत धरी ॥
अणुमात्र असे वदसि सहसा । मग तेथ वदोचि विकल्प कसा ॥ ४४
उभयता वदती मृगलोचना । करुनि निश्चल चित्त शुभानना ॥
दिन निशा क्रमली अवधीच ही । प्रगटले रवितेज दिसे मही ॥ ४५
शशीपूर्ण तो कामि तीच्या मुखासी । करी द्रोह हा दीधला शाप त्यासी ॥
अरे रम्य आम्हासी पै केंवि जासी । रवी बिंब देखोनि तू म्लान होसी ॥ ४६
म्हणोनी निशाकांत हा नील जाला । बहू चक्रवाकास संतोष जाला ॥
अहो हे असो राज मार्तंड जोडी । अळी पद्मकारागृहीहून सोडी ॥ ४७
चंद्री दिशा पूर्ण सनाथ जाली । आलिंगणे देउनिया निवाली ॥
वक्रांगरागे तरुणीस जैसें । असार केले मज मान्य यैसें ॥ ४८
अथानंतरें देखिला कर्मसाक्षी । नमस्कारुनी पंथ राधा निरीक्षी ॥
हृषीकेश तो देखिला दिव्यरूपी । असे मूर्ति साकार पुण्यस्वरूपी ॥ ४९
अतसीकुसुमासम वर्ण दिसे । हृदयीं द्विजलांछन शोभतसे ॥
मिरवे शुभ अंबर पीत कसे । अचिरां शुभ नारिच शोभतसे ॥ ५०

गळा होति या पादपर्यंत माळा । रुळे वैजयंती मनोरम्यशीळा ॥
प्रभा थोर वक्षःस्थळी कौस्तुभाची । असे निर्मिला नाभिपद्मीं विरंची ॥ ५१
मीनाकारें कुंडले कर्णमौळी । त्याच्या तेजें लोपला आर्नमौळी ॥
हातीं वेणू वेसनःप्राय जैसा । माथा शोभे दिव्य कोटीर जैसा ॥ ५२
सुकृतास मयोर अगण्य करी । म्हुण पिछो शिरि जगदीश धरी ॥
सकलाभरणास वरिष्ठ असे । खग वाहन ज्यासहि मानितसे ॥ ५३

राधा आणि सखी अश्या उभयता श्रीकृष्ण देखोनि तो ।
येतां सन्मुख शीघ्र विश्वरचना लीलेन जो निर्मितो ॥
पाळी आपण शेवटीं हरितसे जो सूर्यकोटिप्रभा ।
तो घेऊनि मनुष्यरूप विचरे येऊनि राहे उभा ॥ ५४

आतां कवी कविवरा विनवीत आहे । उत्कारता प्रथम सांगितली अशी हे ॥
यानंतरें सकल लक्षण खंडितेचें । बोलेन पूर्ण वरदान गजाननाचें ॥ ५५

श्रीचिन्हांकित देह पूर्ण बरवा दिव्यांबरें झाकिला ।
पायापासुनि उत्तमांगवरि तो राधेन न्याहाळिला ॥
वोष्टीं कज्जल देखिलें मग म्हणे अन्यांगना चुंबिली ।
लक्ष्या लागलिसे ललाटविषयीं ते खंडिता कोपली ॥ ५६

अन्यांगना भोगुनि सर्व रात्रीं । ते स्पष्ट चिन्हें परिपूर्ण गात्रीं ॥
कोपे वदे सुंदर पद्मनेत्रा । भले तुम्ही यादवजी पवित्रा ॥ ५७
असा कांत तीचा प्रभातेस आला । तथा देखतां देह संतप्त जाला ॥
बहू भोग भोगोनि आलेति आतां । वदे राधिका मानसीं कोपयुक्ता ॥ ५८
विरह देशधडी करुनी पहा । प्रकटला अभिमान बळें महा ॥
करुनि लोचन वक्र पराङ्मुखी । बसली ते अतिदुःखित सारखी ॥ ५९
सन्मूख आला हरि आदरेसी । बद्धांजुली होउनि राधिकेसी ॥
केला नमस्कार पदद्वयासी । बोले वृथा कां मज कोपलीसी ॥ ६०
तुवां देखिला काय अन्याय माझा । दिवा रात्रि मातें निजध्यास तूझा ॥
तदा ते म्हणे त्वां शठा न बोलावे । जिचे चुंबिले नेत्र तेथेंचि जावें ॥ ६१
बुझाविली मानवती न लाजसी । भाळीं आळिता दिसतो न देखसी ॥
आदर्श हा घेऊनियां विलोकिजे । आसक्त जेथें तिकडेचि जाइजे ॥ ६२
बरें भोगिले सौख्य आलिंगनाचें । उरीं दीसते चिन्ह पीनस्तनाचें ॥
असे पंक हा लागला चंदनाचा । ठसे दीसती बोलसी काय वाचा ॥ ६३
क्षपा सर्वही जागृतीखालि गेली । असे रक्तता लोचनीं पूर्ण आली ॥
कसें कर्म हे लोपिसी दानवारी । गळा कंकणाचे वण स्पष्ट भारी ॥ ६४

अनुक्रम .... दि: ....
क्रमांक .... नों: दि: ....

दशनअंक दिसे अधरीं हरी । उमटला कर जो हृदयावरीं ॥
मगमगीत असे मृगनाभिचा । परिमळ प्रतिपक्षशरीरिचा ॥ ६५

पिसुर हे कुसुमा अळकांगुली । कितिक तो पहिलेहि न टाकिली ॥
प्रगटले परि पाहि खगासना । कुटिल हे नकळे तुझि वासना ॥ ६६

अतिसुगंध फुलेल शिरीं भले । भिजविले कच बाहिर चालिले ॥
सकल भोगुनिया हरि तूं कसा । विरत होउनिया छळिसी असा ॥ ६७

रात्री नेली तीन देवा । सुखी केले तुझ्या जीवा ॥
आतां त्वां तीपासी जावे । थोरा भोगातें भोगावें ॥ ६८

जे स्त्री तूतें लत्ताघातें । भाली मारी रे कौंसारी ॥
तीच्या संगें सौख्या भोगी । मायावेषी येथें येसी ॥ ६९

हरि म्हणे शुभाननें । कृपा करी निरंतरें ॥
उपेक्षील आमुतें । तरी जे धन्य हे तुतें ॥ ७०

आजिचा येक अन्याय हा सुंदरी । तूं क्षमापात्र या राख मासी बरी ॥
वदे होईन लोकत्रयाभीतरीं । हे वदोनी नमस्कार घाली हरी ॥ ७१

बहु काकुलति मधुसूदन हा । विनवीत असे अनुमान पहा ॥
अभिमानवती न भजे न वदे । जगदीश विषाद धरुनी वदे ॥ ७२

अनेकेपरी रागिटे तूज वोजे । किती प्रार्थिता चीत्तु कांहीं न भीजे ॥
असो मी दुज्या कुंजगेहासि जातो । करी घात तूझा महाकोप होतो ॥ ७३

म्हणे कामिनी तू न येसी येकोळी । तरी आमुची काय संपत्ति गेली ॥
स्वयें नष्ट जाणेसि रे तू निशाते । सुखें माधवा जाय अन्यस्थळातें ॥ ७४

सांगतो कवि कवींद्रसज्जना । खंडिता द्वितीय आणिली मना ॥
राधिकाहरिस भांडण आहे । त्या निमित्त कलि हा तरताहे ॥ ७५

अपमान करूनी पतिनमनी । लघुताच चव दे बहुतावचनी ॥
मग तो रुसला वरि हे वनिता । तरी तस म्हणा कलहंतरिता ॥ ७६

सजल मुदिरवर्णा स्पष्ट कोपें निघाला ।
अभिनव गति त्याची अन्य कुंजासि आला ॥
करुनि विमल शय्या कोमला पल्लवांची ।
विरहविकल बैसे पुत्र ज्याचा विरंची ॥ ७७

श्रीकृष्ण गेला मग राधिकेसी । बोले सखी व्यर्थचि कोपलीसी ॥
आतां रतीचा पति पुष्पबाणें । जे पीडितो ते विधिही न जाणे ॥ ७८

वचन परिसतां तो कोप निर्मूळ जाला ।
त्वरित विरह कैसा देहे गेही निघाला ॥
बहुतविरहतापें काय संतप्त जाले ।
क्षणभरि न गमेही पूर्ण वैरत्व आले ॥ ७९

वचन आयकतां विरहानलें । सकल देह तिचे बहु आफले ॥
निज मनीं बहु दुःखित राधिका । तळमळी विरहे सहदूतिका ॥ ८०
मग म्हणे शिवशंकर पार्वती । कनकगर्भ उमेश शिवाप्रती ॥
गिरिश भूतपती भुवनेश्वरा । रतिपतीहरणा वर दे हरा ॥ ८१
रतिनाथ शरी मज पीडितसे । अति दुष्ट वसंत सबाह्य असे ॥
बहु कोकिल मंजुळ बोलति हे । हरिवाचुनि देह नको सखि हे ॥ ८२
बहु मंजुळ मंद सुगंध महा । मलयानल पोळित देह पहा ॥
सखि कोकिल हंस मयूर सुधा- । सम बोलति बोल कसे बहुधा ॥ ८३
गरळासम लागतसे कस्तुरिका । कुशले करी यासि प्रयत्न निका ॥
यदुराज मतें मिळतील असे । करी पुण्य घडेल तुतें सुरसे ॥ ८४
शीतल चंदनलेप शरीरीं । जाळितसे सखि अंतरि भारी ॥
हें गमतें प्रलयानल वेळा । बोलत सुंदर चंपकमाळा ॥ ८५
मृगनाभि सुगंधित दूर करी । कनकाभरणें अवघी उतरी ॥
यदुनायक मेळविशील मतें । तरि देह उरेल असे गमतें ॥ ८६
करतळीं मुख टेउनि कामिनी । धरुनि मौन बसे गजगामिनी ॥
नयनिंचें जल कुंजगृहावरी । पडतसे मग वाहत उदरीं ॥ ८७
तिचे नेत्र नोव्हे तिते मेघ साचे । कुच स्पष्ट हे शैलजांबूनदाचे ॥
नव्हे उदर स्वर्णभूमीच आहे । वरी स्पष्ट जाली नदी पूर वाहे ॥ ८८
राधिका वदन पंकज पाहे । म्लान होय विरहानलदाहें ॥
भस्म होइल मतें गमताहे । देह तूं सखि हे परि पाहे ॥ ८९
कृष्ण धिःकरुनिया दवडीला । याचिलागिं रिपु मन्मथ जाला ॥
हें मतें गमतसे प्रियरूपें । सर्वथा हरिविना मज दीपे ॥ ९०
भावी पिता कृष्ण मनोभवाचा । राधेन केला अपमान त्याचा ॥
तो काय आतां कमलाननेनें । करील सौख्या गमते मनातें ॥ ९१
हे असो विकलवारिजानना । स्थीरता न उपजे कहीं मना ॥
ग्लानिपूर्वक वदे सखि जाई । द्वैतनिर्दलन घेउनि येई ॥ ९२
नयेनाहुनि दुर्जन कोण असे । परदोष विलोकित सादरेसे ॥
यदुनाथ ... न देखते । तरि कां घडता प्रतिबंध मतें ॥ ९३

अभिनव रसने तूं घेसि सर्वा रसाचा ।
फुकट कलह केला काय बोलो सुवाचा ॥
विरहदहन कैसा लागला देह गेहीं ।
विधिलिखित न चूके बोल कोन्हास नाहीं ॥ ९४

रसज्ञे तुतें याचि या लोचनासी । बरे ठेविजें त्यामधे साच यासी ॥
रसातें न जाणेसि मौन्यत्वं देती । कसें आपणावेगळे नोळखेती ॥ ९५

नयन हे रसना विधी जरी । न करिता तरि काय लघू तरी ॥
वदति ना अगुणास गुणासही । परजनी नयनी नसते कही ॥ ९६

असा प्रभूच चूकला । वदे ती दुःखसंकुला ॥
जरी मिळेल यादऊ । तरी असेल ह्या जिऊ ॥ ९७

खंजेष्टिनयना वदे असे । आयकोन वदली सखी असे ॥
कां विलाप करिसील तूं सुंदरी । वीनती करुनि आणिन तो हरी ॥ ९८

ऊठिली हरिणलांछनानना । चालली मधुपुरीप्रती वना ॥
पावली मग लतागृहाप्रती । देखिला दुरुनि सिंधुजापती ॥ ९९

मध्यें क्षीरार्णवाचे फणिवरशयनीं जो निजे आत्मलीला ।
आगा लक्ष्मूमि ज्याचे चरण निजकरें नीववी पुण्यशीला ॥
जो भ्रूविक्षेपमात्रें त्रिभुवन रचितो तो निजे कुंजगेहीं ।
राधेचा सापराधी विरहविकल हे थोर आश्चर्य पाही ॥ २००

लीलावतारी विरहज्वरानें । व्याकूल बैसे तंव दूतिकेनें ॥
अंघ्रिद्वयातें प्रणिपात केला । देखे तितें सावध पूर्ण जाला ॥ २०१

विषमशरशराची वेधना थोर जाली ।
विकलवदनपद्मीं म्लानता पूर्ण आली ॥
मग म्हणत सखीतें काय आलीस येथें ।
मज उपरि सुनेत्रे वर्तले काय तेथें ॥ २०२

वदे यावरी दूतिका केशवासी । वियोगानलें जाळिलें राधिकेसी ॥
तुझी ही अवस्था असे तेचि वोजे । उठी चाल होई सुखी तीस कीजे ॥ २०३

हे आयकोनि वचना गरुडध्वजासी ।
संतोष थोर उपजे विधि खंड ज्यासी ॥
मंजूळ मंजूळ वदे सखि जाय पूढें ।
शृंगारसेज करिसी तरि पुण्य गाढें ॥ २०४

अनुज्ञा धरीली शिरीं माधवाची । जशी आदरें शुद्ध माळा फुलांची ॥
त्वरें चालतां पूर्व कुंजासि आली । तिसी राधिकेसी बरी भेटि जाली ॥ २०५

[२०६ ते २२७ श्लोक नाहींत]

('सरस्वती मंदिर'मासिकामधून घेतलेले श्लोक)

नारायणाची अगणीत नामें । निःकाम घ्यावी अथवा सकामें ॥
आहे असा निश्चय विठ्ठलाचा । हा ग्रंथ केला हरिराधिकेचा ॥ २२८

गणपतिवरदानें स्फूर्ति अद्भूत आहे ।
मृदुपदरचनेचें श्लोकसाहित्य पाहे ॥
कुणि म्हणतिल वाचा काय भाषा मऱ्हाटी ।
परि सुरसजनातें प्रीति होईल मोठी ॥ २२९

रात्रंदिवा वामन मूर्ति चिंती । तेणें अविद्या वसती दिगंती ॥
दृष्टीस दूजें अणुही न भासे । सर्वास्थळीं ईश्वर एक भासे ॥ २३०

गोत्र श्रीवत्स ज्याचें श्रुतितरि दुसरी जीवनस्तंभ शाखा ।
व्यापारी वृत्ति ज्याची द्विरद गुरु असे त्यासि संतुष्ट देखा ॥
आचारें शुद्ध आहे सकल कळपुरी सर्वदा वस्ति ज्याची ।
तेणें हा ग्रंथ केला प्रकट तरि असे विठ्ठल ख्याति ज्याची ॥ २३१

चतुर देश वऱ्हाड महीतळीं । जवळि गांव असे तये मंडळी ॥
फणिलताभव भीजति त्या जळी । वसतसे कवि विठ्ठल त्या स्थळी ॥ २३२

कुंमारवक्त्राग्निशरेंदुयोगें[1] । शके गणावी विपरीतमार्गें ॥
आनंदसंवत्सर माघमासीं । निशीशवारी तिथिपौर्णिमेसी ॥ १३३

शर्वेत्राक्ष आदरी । योग शोभनाख्यही ॥
वाक्पतीच वृश्चिकीं । सूर्य कर्कटी तयीं ॥ २३४

असे योग होते तई ग्रंथ केला । गणेशप्रसादेच संपूर्ण जाला ॥
जना लोभमोहादिकातें त्यजावे । अनेकेपरी वासुदेवा भजावें ॥ २३५

शब्द माऱ्हाष्ट्र कांहीं घडेना जना । हें पुराणीच बोलेति आणा मना ॥
बोलती मूर्ख वाक्यें अशी सर्वथा । याचिलागी मिया बोलिली हे कथा ॥ २३६

दर्शनाग्निनयन[2] स्थिर पाहे । सर्व पद्यरचना इतुकी हे ॥
जाणती चतुर हे रसवाचा । ईश्वरार्पण वदे कवि वाचा ॥ २३७

\+ + + +

रसाबाणनाणेंदुतुल्यें[3] शकेही । तथा शुक्लसंवत्सरी सर्व पाही ॥
रवी दक्षिणाशेस होता तदाही । महा जाण वर्षाभिनेत्रा ऋतूही ॥ १ ॥

---

१. शके १५३६ २. २३६ ३. शके १५५१ हा प्रतीचा लेखनकाळ.

नामा पाठककृत

चंद्रहास्यकथा

॥ श्री ॥

श्रीसद्गुरु चिन्मात्रमूर्तये नमः ॥

तेवेळीं वारू चंदनें चर्चिलें ॥ तोडर पाई लेववीलें ॥ पुंसी मुरडोनी घातलें ॥ रत्ननीबद्ध आवळे ॥ १ ॥ घोंस मुक्ताफळाचे चहुंघडी ॥ शुध पंधरीयांची सांकळी कडी ॥ पुष्पमाळा घातलीया वरपडी ॥ परीमळ बहु आंगकांती ॥ २ ॥ शुध दीप्तीचें छाया प्रभाव ॥ वरी कुंकुम महते याचे भाव ॥ ठाई ठाई चवकत नाचती देव ॥ भाळीं शोभती सुवर्णपत्रें ॥ ३ ॥ मागें माहारथाचीया कोडी ॥ आश्व गजरथ परवडी ॥ नाहि वीरास संकडी ॥ घोडे नीघाले पुढारें ॥ ४ ॥ घोडे जाती जे प्रदेशे ॥ भुमंडळीचे राजे सरीसे ॥ अपूर्व वर्तें कैसे ॥ धनोर्धरा चंद्रहास्या ॥ ५ ॥ नगर कुंतलापुर देखिले ॥ मागा दलभार सन्नीधलें ॥ कृष्ण अर्जुनसवें चालीले ॥ छपन कोटी यादवेसी ॥ ६ ॥ अनुशैल्य ताम्रकेतु ॥ अनीरुद्धवर्मा वीख्यातु ॥ येकाहुनी एक माहाख्यातु ॥ क्षोणी अर्बुजे चालिले ॥ ७ ॥ रत्न मुकुटाची दीप्ती उपणळी ॥ तेणें सूर्यप्रभा आच्छादिली ॥ पडे पृथ्वीवरी साउली ॥ मेघडंबर छत्राची ॥ ८ ॥ कनकदंड चवराचे ॥ कुंचे भवंडीती मयोरपत्राचे ॥ बंदीजन गर्जती कैवाड शब्दाचे ॥ हातीयेर करूनियां ॥ ९ ॥ तव आकस्मात देखुन अदस्य वारू ॥ वीस्मीत जाला धनुर्धरू ॥ शैन्या प्रवर्तला हाहाकारू ॥ म्हणती शामकर्ण वारू कवणें नेला ॥ १० ॥ काय नीघाले गगन मंडळी ॥ कीं प्रवेशले पाताळीं ॥ कीं नेले दीर्घ मंडळी ॥ गंधर्वादिकीं ॥ ११ ॥ तव अकस्मात गगनीं ॥ येतु देखिला नारदमुनी ॥ नमस्कारिला सकळ जनी ॥ कृष्ण अर्जुनें परियेसा ॥ १२ ॥ पार्थें पूर्व वृत्तांत नीरोपीलें ॥ म्हणे जी वारू येथें अदस्य जालें ॥ हांसोनी नारदमुनी बोलिले ॥ तुम्हीं काय गा नेणा ॥ १३ ॥ चंद्रवतीपुर पाटण ॥ तेथें घोडे नेले आहे जाण ॥ तये नगरीं चंद्रहास्य पुण्यपावन ॥ वैष्णवधर्मी वीश्वासु ॥ १४ ॥ शांतचीत सदां वैस्णु धर्म ॥ हृदई केवळ नारायेण वर्म ॥ कुंतलेश्वर राज्यसर्वे अर्पुन ॥ वनांतरीं सांडीला ॥ १५ ॥ दुष्टबुधीप्रधाननंदनी ॥ प्रणीजेल चंद्रहास्यासी जाणोनी ॥

कैरळाधीपती वौशी जन्मोनी ॥ कळींद्र रायें प्रतिपाळीलें ॥ १६ ॥ ईश्वरकृपें कुंतळापुरा ॥ पावला चंद्रहास्य नगरा ॥ आजानुबाहु नरवीरां ॥ भुजादंडप्रतापीया ॥ १७ ॥ भूपाळ सोमवौंशी सूर्यवंशी ॥ वीरचंद्रहास्यासी ॥ परी कीजे ऐसा नाही पृथ्वीसी ॥ यासी न पुरती भूपाळ ॥ १८ ॥ हें नारदें सांगीतलें ॥ तव अर्जुनें वीनवीलें ॥ राऊळें बरवें नीरोपीलें ॥ चंद्रहास्याचें आख्यान ॥ १९ ॥ येवढें सामर्थ्य तयासी कायसें ॥ केवीं बल दीधलें लक्ष्मीनीवासें ॥ तेणें तप केलें कैसें ॥ पावला ऐसें कैस्येनी ॥ २० ॥ कवण कुळ कवण औंशु ॥ तव नारद बोलिला सुरसु ॥ मानी अभीन्न अर्जुना वीश्वासु ॥ चंद्रहास्या रायाचा ॥ २१ ॥ धर्म सादर यज्ञ दिक्षा ॥ ते करूं नये वीवक्षा ॥ येरू म्हणेजी परीक्षा ॥ येणें समग्रें चाड नाहीं ॥ २२ ॥ गोस्टी करितां पुण्य पुरूशाची ॥ व्यग्रता आसों नये मनाची ॥ कथा सांगतां पवीत्रांची ॥ परम संतोश होतसे ॥ २३ ॥ तव अर्जुन म्हणे ताता ॥ पूर्वीं मज ब्रह्म उपदेशीतां ॥ राऊळें सांगीतली कथा ॥ याचा सविस्तार ॥ २४ ॥ तें मीं नव्हेची सादरू ॥ तव बोलिला रूशेश्वरू ॥ पूर्वीं रावो कैरळाधीपती थोरू ॥ स्वधर्मी वीख्यात ॥ २५ ॥ प्रजापाळक भूतकृपा ॥ ऐसें बहुत काळें जें पां । ते परिस पां साक्षेपां ॥ चित्त देउनियां ॥ २६ ॥ काय गा अपूर्वपरी ॥ राजलक्षणें सर्व शरीरीं ॥ ऊंच स्थानीं ग्रह निर्धारीं ॥ 'सामुद्रिकीं बरवीची ॥ २७ ॥ कीं त्या कैरळाधिपतीयाचें नगर वेढिलें ॥ युद्ध सकळांसी जाले ॥ राव कैरळाधिपती ते वेळे ॥ मारिला देख ॥ २८ ॥ मग अग्निप्रवेश केला भार्या ॥ तीन वरूषें पाळिला धाया ॥ कुंतला पुरा नेला वाढायां ॥ तेथें बापाप्रति पाळिला ॥ २९ ॥ की ज्वर पडित ते धाया जाळीं ॥ साहावे दिवसीं देवाज्ञा जाली ॥ अति थोर जाजावली ॥ चंद्रहास्यालागुनी ॥ ३० ॥ पाठीं निराधार निराश्रित ॥ नगरीं लेंकुरामाजि असे खेळत ॥ जे जेथें देखत ॥ ते तयासि अन्न घालित पाचारूनी ॥ ३१ ॥ खेळतां सवें बाळा ॥ अपूर्व वर्तलें भूपाळा ॥ शुद्ध शालिग्राम शिळा ॥ सांपडली चंद्रहास्यासी ॥ ३२ ॥ ते मुखीं घातलीं चंद्रहासें ॥ कृपें बोलाविती अभ्यंगमिसें ॥ सकळ विश्व सौरसें ॥ अभ्यंगु करविती ॥ ३३ ॥ आधी नाहणी शिलेसी ॥ पाठीं आभ्यंग चंद्रहास्यासी ॥ नैवेद्य आर्पी सेळेसी ॥ मग जेवी आपण ॥ ३४ ॥ घरा बोलावीती जे बाळें.॥ ते प्रार्थुं देती तुळसी दळे ॥ आर्पी साळीग्राम शीळे ॥ पाठीं जेवी आपण ॥ ३५ ॥ सवें लेंकुराची मांदी ॥ खेळतां जातसे ज्या बीदीं ॥ जैसा चंद्रतारांगणांमधीं ॥ तैसा लेंकुरांत मीरवतसे ॥ ३६ ॥ पाहों ठाकती दोन्हि वीभागीं ॥ कोण्ही लेववीती टोपी आंगीं ॥ म्हणती बारे भुकेलासी वेगीं ॥ जेउये पां चंद्रहास्या ॥ ३७ ॥ येकी बोलवीती घरासी ॥ पाठीं वारीताती येकमेकीसी ॥ म्हणे म्या आवंतीलें चंद्रहास्यासी ॥ याचेनी गुणत्रये करूणी ॥ ३८ ॥ स्त्रीया धावती सांघातें ॥ येकी वारीती येकमेकीतें ॥ मी जेववीन चंद्रहास्यातें ॥ ऐसे तयातें घेउनी जाती ॥ ३९ ॥ तव प्रधान दुष्टबुद्धीचा घरीं ॥ द्वीज

तर्पण करीती बरीवीयापरी ॥ मोहास्थाव मांडला तयें आवश्वरीं ॥ रूपी तपी तापस ब्राह्मण बोळाविले ॥ ४० ॥ तव चंद्रहास्य खेळतां देखिला ॥ प्रधानें सामोरा बोलावीला ॥ तुहीं जेवी म्हणुन नीरूप दीधला ॥ येरें स्नान सारिलें ॥ ४१ ॥ सारीली देवतार्चनविधी ॥ नैवेद्य समर्पीला आधी ॥ जेउं वैसला ऋषीमाजी ॥ परी अवधीयांत लक्षणयुक्त ॥ ४२ ॥ तीर्थतुळसीसमवेत ॥ ऋषी ब्राह्मण पाहताती विस्मीत ॥ प्राणाहुती आसे घेत ॥ लक्षोणोक्त परियेसा ॥ ४३ ॥ ऋषी जेवीले सकळिक ॥ वीडे झाले भक्ती सात्वीक ॥ पाटी आक्षता घेउनी नावेक ॥ मंत्रवेदीकी आदरीलें ॥ ४४ ॥ आवघे आसीर्वाद देत ॥ राज्य करी पां पुत्रासमवेत ॥ राग आला प्रधानाचीया चीता ॥ मग काय म्हणतसे तो ॥ ४५ ॥ यासी राज्याची कायसी आरूता ॥ दुष्टबुद्धी कोपला त्वरीता ॥ म्हणतसे काय बोलता ॥ हा कवणाचा ऐसे नेणा ॥ ४६ ॥ वाउगेची आसीर्वाद आसा देत ॥ पुत्र कवणाचा ऐसे नेणत ॥ धावळे भरले राज्याआंत ॥ पढतमूर्ख हो ॥ ४७ ॥ परी चिंता मनी नुपजली प्रधानाचे ॥ म्हणे आशीर्वाद माहानुभावाचे ॥ लटीके नव्हती तपोनीधींचे ॥ काय प्रतीकारू करूं आतां ॥ ४८ ॥ म्हणउनी जीव हत्यार चांडाळ ॥ ते प्रत्यक्ष बोलाविले सकळ ॥ त्यासी नीरोप दीधला तत्काळ ॥ यासी वना नेउन वधावे ॥ ४९ ॥ वाम चरणीची साहवी आंगोळी ॥ खुण आणावी मजजवळी ॥ इतुकें करावें तत्काळीं ॥ महद्रव्य देईन तुम्हां ॥ ५० ॥ बीदीं खेळतां त्या लेकरां ॥ चालवुनि न्यावें वनांतरा ॥ गिरीगंहरा कंदरादरा ॥ तेथें वधु करावा ॥ ५१ ॥ ते वेळीं प्रधानाचेनि बोले ॥ चांडाळ नगरांत प्रवेशले ॥ त्या बालकाते गीवसिले ॥ वना न्यावया ॥ ५२ ॥ ते चालविलें बहुतापरी ॥ आणिले नगराबाहेरी ॥ घेउनि धाले वनांतरी ॥ तया बाळकातें ॥ ५३ ॥ मार्गि जातां तया बाळ ॥ कष्ट होताति अति प्रबळ ॥ अत्यंत वन भयानक दुरळ ॥ तयामध्यें प्रवेशले ॥ ५४ ॥ नेउनी पर्वताच्या दरा ॥ उभे केले तया लेंकुरा ॥ म्हणती प्रधानाकार्य करा ॥ सीघ्र वधावें यासी ॥ ५५ ॥ काढिले खड्ग पुसिलिया धारा ॥ म्हणती स्मर रे लेंकुरा ॥ तुझें कुलदेव साचारा ॥ असेल ते ॥ ५६ ॥ येरू मुखी घालुनि शिला ॥ हास्य करूनि बोलिला तये वेळा ॥ नाम प्रबंध आदरिलें लीला ॥ कृष्ण गोविंद माधवा ॥ ५७ ॥ अहोजी पुरुषोत्तमा ॥ उदारा मेघश्यामा ॥ नारायणा परमधामा ॥ त्रिविक्रमा श्रीविष्णु ॥ ५८ ॥ दीनानाथ समुद्धरणा ॥ लक्ष्मीविलासा पुंडरीकनयना ॥ नारसिंहा सिंहवदना ॥ कृपाळुवा ॥ ५९ ॥ हरी केशवा गोविंदा ॥ जयजयजी परमानंदा ॥ करुणानिधी मुकुन्दा ॥ पद्मनाभा मुरारी ॥ ६० ॥ माधवा वीश्वकंदा ॥ चरणी जन्मली वसुधा ॥ रमारमणा वेदुवेदा ॥ त्रिविक्रमा मनोहरा ॥ ६१ ॥ मेघशामा नारायणा ॥ अच्युता मदसुदना ॥ उपेंद्रा जनार्दना ॥ तुं मुनीजना वीश्रांती ॥ ६२ ॥ पुढती पाहे सीळेकडे ॥ म्हणें ईतुके दीवस पाळिलें कोडें ॥ मी येक अनाथ बापुडें ॥ म्हणउनी गोळ राजा तुजकडे

पाहतसे ॥ ६३ ॥ तुझीया चरणाचीया तुळसी ॥ सील तोची नैव्येद्य तीर्थेसी ॥ तें भोजन परीयेसी ॥ कृपानीधी ॥ ६४ ॥ तव ते चांडाला शस्त्रघात करी ॥ बालकावधा प्रवर्तले तये आवश्वरीं ॥ तें देखते जाले तयाचें शरीरीं ॥ आश्चीर्यरूप ॥ ६५ ॥ पाहते जाले चंद्रहास्यासी ॥ तव तो दिसे सींह्यवदनेसी ॥ क्षणा दीसे नरवदनेसी ॥ क्षणे दीसे सींह्यवदन ॥ ६६ ॥ भयभीत झालें मानसीं ॥ कृपा उपजली तयासी ॥ मग म्हणती न मारू यासी ॥ मारितां विघ्न आम्हासि ॥ होईल देखा ॥ ६७ ॥ कापूं आंगोली दाउ प्रधानासी ॥ परी न मारूं जीवें बालकासी ॥ मग खर्गे तोडूनि आंगोलियेसी ॥ प्रधानापासीं आणिलें देखा ॥ ६८ ॥ मारिलें म्हणउनि खूण दिधली ॥ खुडस प्रधानाचे मनिची फीटली ॥ त्याची मनकामना संतोशली ॥ द्रव्यें महा दीधली तयां ॥ ६९ ॥ तुटलिये आंगोलिची वेथा होत ॥ तया बालकासी बहुत ॥ वनांत हिंडतसे अक्रंदत ॥ ते सुकुमार बालक ॥ ७० ॥ तयाचीं सकुमार पदतलें ॥ रूपती कांटेबळें ॥ मनी सत्य असे आगळें ॥ निर्धारू सिलेसीं ॥ ७१ ॥ म्हणें तुज सरिसीं क्रिडा करीं ॥ तुजचि देखें अभ्यांतरी ॥ तुंचि माझा कैवारी ॥ आतां यां वनांत सहाकारी ॥ तूंचि गोकुळ राजा ॥ ७२ ॥ तूज न्हाणी अर्पीन तुळसी ॥ अर्ची जेववीं अत्यंत मनाची ॥ तोचिं प्रसाद भोजन मजची ॥ आतां कां करीन तुज वीण ॥ ७३ ॥ रात्र दिवस मुखीं प्रसाद तुझा ॥ आतां काय कुभाव देखिला माझा ॥ अस्वासिजे जी गोळक राजा ॥ साहाकारी आकांताचिया ॥ ७४ ॥ म्हणोनि मुखीं घालुनि शिळा ॥ नेत्र केले विव्हला ॥ वनी हिंडतां त्या बाळा ॥ काय अपूर्व वर्तलें ॥ ७५ ॥ वेगाथिले असीवार ॥ घोडियांचें हिंसीं अंबर ॥ हस्तिचे पाठीवरी गुडर ॥ जैसे कां गिरिवर चालिले ॥ ७६ ॥ हिंस्कार किंकार शब्द तीखट ॥ सहश्र वनीं सुभट ॥ धडधडा वाजती चक्रवाट ॥ हाकीन ठाकित पांयाचे ॥ ७७ ॥ पांगठोनीं चतुर्दिशवनीं ॥ चिते सुटताती रथावरूनि ॥ स्वानें स्वापदा झोंबें धांवोनि ॥ जाळीं वागुरा मांडिती ॥ ७८ ॥ पोतीं वोडविती झाडोंझाडीं ॥ पाडिती हरणाचिया मुरकुंडी ॥ वीरीं भुजा दंडी प्रचंडी ॥ रान झाडिलें पारधीये ॥ ७९ ॥ ससें सावजें अडकती पोतां ॥ येक स्वापदें वागुरेसीं पडतां ॥ हांक देउनि गर्जतां ॥ हुंकार हुं हुं म्हणताती ॥ ८० ॥ ससाणे सोडिताती गगनी ॥ संधानें साधिताती धांवोनि ॥ ऐसें राण झाडिलें पांगठोनी ॥ शुकर किंकाटती ॥ ८१ ॥ पाडिती हरणाचिया मुरकुंडी ॥ जिंव्हा काढोनि बांधिती बिंडी ॥ वीरी दो पिंडी प्रचंडी ॥ राण झाडिलें पारधी ॥ ८२ ॥ तव कालिंग देशिचा भुपती ॥ स्वधर्मीक महाख्याति ॥ राजा कलिंग तया वनाप्रतीं ॥ येता झाला ॥ ८३ ॥ घोडेस्वार धांवती वनीं ॥ टाकिती स्वापदें धांवोनि ॥ तंव येकसरें देखिलें नयनीं ॥ ते बाळक वनामध्यें ॥ ८४ ॥ मग उतरोन रथाखालता ॥ कलिंग झाला पुढारा येता ॥ पुसतसे तुं कवणाचा रे सुता ॥ कां हिंडतोसि वनें दारूणें ॥ ८५ ॥ राजसा सुकुमार वेल्हाळा ॥ अजानबाहो विशाळा । भुजा दंड सरळा ॥ राजपुत्रा लक्षणोक्त ॥ ८६ ॥ कां यां

हिंडसी वनें हुरळे ॥ म्हणउनि उदकें सिंपिले डोळे ॥ पुडतीं अंतःकर्ण खळवळे ॥ उचलोनि आळंगिला ॥ ८७ ॥ जपतसे नामावळि हरीची ॥ मुखी शिला शाळग्रामाची ॥ सहस्रनामें गोविंदाची ॥ स्तुती करितसे ॥ ८८ ॥ विस्मीत जाला कळिंदु ॥ बाळकासि कायसा छंदु ॥ जपतसे नामप्रबंधु ॥ सहस्र नामें श्रीहरीची ॥ ८९ ॥ असमसाहसा कलिंदेशु ॥ पुढें घेतला चंद्रहास्यु ॥ म्हणें जन्म सार्थक परम संतोशु ॥ मना उल्हास वाढतसे ॥ ९० ॥ मातापिता मैथुन बळें ॥ शोणित शुक्लित खेळें मेळें ॥ होय निर्माण सुरतवेळें ॥ त्यातें पुत्र ऐसें म्हणती ॥ ९१ ॥ परि ये वनीं अकस्मात ॥ अपत्य झालें मज प्राप्त ॥ रायराजकुमार अनुन्यात ॥ ग्रामाप्रति निघाले ॥९२॥ मंत्री प्रधान अधीकारी ॥ आले नगराबाहेरी ॥ रायें नीरोप दीधलें तयें आवश्वरी ॥ मखरें उभवीली ॥ ९३ ॥ तोरणें स्वस्तीकें धुपीळीया बीदी ॥ ठाई ठाई राजबीदी ॥ स्त्रीयाजन पाहाती आनंदी ॥ तया बालकासी ॥ ९४ ॥ प्रवेशला रावुळांगणाभीतरीं ॥ पुढें चामरकरी माझारी ॥ येउनी कळेंद्राची प्राणेश्वरी ॥ वोवाळी तया पुत्रातें ॥ ९५ ॥ रायें वीडे दीधले सकळीका ॥ म्हणें आजी लाभ आम्हासी जाला नीका ॥ पावलों सुपुत्र बालका ॥ सलक्षणीक लक्षणयुक्त ॥ ९६ ॥ हरणें मृगें चीतळें ॥ हिंडतां प्रत्यही पारधी मीळे ॥ तेणें प्रत्यवायु अगळें ॥ परी न नीवती डोळे तया पाहतां ॥ ९७ ॥ वीडे समस्तांसी दीधले ॥ थोर कालींद्रासी सुख जालें ॥ म्हणे आजी जन्म सार्थक फळलें ॥ ऐसा पुत्र प्राप्ती जाला ॥ ९८ ॥ द्विजा जाली भोजनवीधी ॥ शडरस पक्वानुशुधी ॥ येर गर्जत आशीर्वादी ॥ मंत्र वैदीक वेदश्रुती ॥ ९९ ॥ जोतीसी आस्टाधीकारी ॥ म्हणती गा कलींद्रा आवधारीं ॥ इक्षित चंद्रहास्य वदनीं हाकारी ॥ म्हणउनि अवधारी चंद्रहास्य नांव ॥ १०० ॥ यासी राज्याचा अधिकारू ॥ हा तुं मानि पां निर्धारू ॥ संतोषला नृपवरु ॥ द्विजां वस्त्रें दीधलीं ॥ १ ॥ सुखी झाले रायाचें अंतःकरण ॥ येथुन फीटलें अपुत्रपण ॥ अल्हादे सकळहीं जन ॥ चंद्रहासाचेनि पुत्रत्वें ॥ २ ॥ राज्यासी अधिकारी चंद्रहास्य येक ॥ तयासी दर्शना येती प्रत्यहिं लोक ॥ सर्वजनासी परम संतोश ॥ राज्य आकळ बळकावलें ॥ ३ ॥ दीधली चंद्रहास्यासी राणीव ॥ आवघे नगर सदैव ॥ नाहीं जरा मृत्यु अदैव ॥ थोर वांटीव पुरूषार्थाची ॥ ४ ॥ मेघ वरूषे यथाकाळीं ॥ वृक्ष फळती सदां काळीं ॥ मृत्यु रोगादी सकळीं ॥ गीरीकंदरें निळंबीली ॥ ५ ॥ गाई बहुत क्षीर प्रसवती ॥ शास्त्रे वेदाध्येने चालिती ॥ द्वीजाघरीं सर्व नीश्रीती ॥ रायें चंद्रहास्यें केली ॥ ६ ॥ दीशा दीसताती सोज्वळा ॥ मनोरमा अती नीर्मळा ॥ येशप्यक्ती आली फळा ॥ चंद्राहास्येचेनी पुत्रपणें ॥ ७ ॥ साहवें वरुष नीघालीयावरी ॥ काळींद्रराजा चींता करी ॥ आतां पढों घालों द्वीजांघरीं ॥ नीकीयापरी आवधारा ॥ ८ ॥ करावें आक्षरज्ञान ठाउकें ॥ म्हणउन मुहुर्त पाहिलें नेटकें ॥ पुत्रासी आणुन नीकें ॥ पंडीतीं धडा घातला ॥ ९ ॥ चंद्रहास्यें वीनवीलें तें वेळीं ॥ राउळें जे लीहीले सकळीं ॥ पाटु भरा पाई ये वेळीं ॥ काये धडा आसे

तुमचा ॥ १० ॥ येर म्हणती हा वोनामा ॥ बरवा पढे गुणग्रामा ॥ म्हणे परीसा जी उत्तमा ॥ आणीक काये धडा तो लिहिजे ॥ ११ ॥ दुसरी लीहीली येकासरी ॥ तव चंद्र म्हणे जी आवधारी ॥ आतां वाचुन द्या पां खरी ॥ स्व आक्षरे नामें आवघी ॥ १२ ॥ पहीलें वोनाम्यातें वाचीलें ॥ येरें नींवांत परीसीले ॥ री री ऐसें बारावें आक्षर आलें ॥ मग बोट ठेवीलें तयावरी ॥ १३ ॥ येर पुसा म्हणतसे ॥ पंडीत म्हणती कायसे पीसे ॥ खदखदा येतसे हांसे ॥ तंव चंद्रहास्ये बोलीले ॥ १४ ॥ जी माझें वीनवीलें परीसावें ॥ पुढील वाचा म्हणतील आवघे ॥ जरी येईल आघवें ॥ तरी मज आज्ञा दीजें ॥ १५ ॥ तेवेळे वाचीली येकाखरी ॥ हकार सांपडला तये आवश्वरीं ॥ आंगोळी ठेविली तयावरी ॥ येरे सोडा म्हणउनी पुसीलें ॥ १६ ॥ वोनामा येकाक्षरी पुसीली ॥ हकारु रीकारु दोनी आक्षरे राखीली ॥ तेही पाटीवरी लीहीली ॥ मग वाचीवीली पंडीताकरवीं ॥ १७ ॥ आधीं लिहीला हकारू ॥ पाठीं लीहीला रीकारू ॥ वाचुनीया हा मंत्र थोरू ॥ हरी हें घडेल नीर्धारें ॥ १८ ॥ मग वीनवीलें पंडीतोत्तमा ॥ म्हणे येणे काये कारण आम्हा ॥ येक हरी परमात्मा आम्हा ॥ हेची लीहीली ॥ १९ ॥ येरे रागीजोनी कांवी हाणीतलें सुता ॥ म्हणे हरी आक्षरें कायसीं भ्रांता ॥ जी तोची दाता ॥ हरीवीण काय तें सांगीजे ॥ २० ॥ पन्नास वर्ण हे वीवर्ण ॥ हरी यामध्यें जाणा खुण ॥ सीधो वर्ण संमान्य संपूर्ण ॥ मज गुरूत्वें जाणवलें नीरूतें ॥ २१ ॥ रागेजोनी आणीला काळींद्रापासी ॥ समग्र वृत्तांत नीरोपिला त्यासी ॥ जपतसे अहिर्णीसी ॥ हरी हरी हीं दोनी अक्षरें ॥ २२ ॥ ते वेळें पुसतसे काळींद्रु ॥ म्हणे तुज लाविला कवणें छंदु ॥ येरू म्हणे मिथ्या सर्ववेवादु ॥ हरी हीं अक्षरें दोनीच ॥ २३ ॥ पंडित म्हणताती मज नेणतें ॥ आवघेची विचारू मज नेणतां पां येथें ॥ काय आसे हरी-परतें ॥ ते मजपुढे नीरूतें सांग पां ॥ २४ ॥ तंव तो काळींद्र म्हणे पंडिता ॥ आतां न मारा न पढवारे सुता ॥ हा मूर्ख होउनी आसो परता ॥ कुळासी येश कीर्ति या जेनी ॥ २५ ॥ सातवें वरूप प्राप्त जालें ॥ रायें मुंजीबंधन आरंभिलें ॥ बरवे मोहस्थाव केलें ॥ संतोषविलें द्वीजवरू ॥ २६ ॥ पाठीं वेदी* वेदीक्या जेथें घातला ॥ बरवीया श्रद्धा भक्ती पढों लागला ॥ सर्व शास्त्रें पढीनला ॥ मग संतोषला काळींद्र ॥ २७ ॥ म्हणे याचेनी बरवेपणें ॥ जाळे वौशीं पारणें ॥ हृदयी आलिंगुनी म्हणे ॥ आमचे जन्म सार्थक ॥ २८ ॥ उभें कवंती देह फोडीलें ॥ कीं हिम केदारीं साधीलें ॥ कीं पंचाग्नी साधन साधिलें ॥ कीं संतोषवीले लक्ष्मीपती ॥ २९ ॥ म्हणउनी पावलों पां पुत्रासी ॥ पूरी आठ वरूषें भरली त्यासी ॥ वेदु पढीनला अनायासी ॥ सर्व शास्त्रें आभ्यासीली ॥ ३० ॥ कीं सुखीं केली द्वीजवृंदें ॥ तीर्थे सेविले उपशुधें ॥ सप्त पुरीया भाव सीधें ॥ स्नानें दानें घडली ॥ ३१ ॥ बरवी सामवेदाध्यानें ॥ वरी श्रीहरीनाम-

---

* 'वेदाभ्यास करविला' असाहि पाठ आढळतो.

चींतनें ॥ राज्यस्थिती चालवणें ॥ चंद्रहास्ये कीजे तसे ॥ ३२ ॥ आभ्यासुनीया विद्या ॥ अवघें पां पढणें सर्व विद्या ॥ चंद्रहास्यासारिखा सुवीद्या ॥ आणीक नाहीं दुसरा ॥ ३३ ॥ आत्माराम नीश्चीतु ॥ म्हणउनी धनुष्यबाण करीं घेतु ॥ लक्ष भेदुनी भेदींतु ॥ बाप आचुकाई तु धनुर्वाडा ॥ ३४ ॥ भेदे भेदीतां जनार्दनी ॥ लक्षी भेदीजे हे जाणोनी ॥ ठाण त्रीभंगी मांडुनी ॥ तो संव्हारी व्यापकु ॥ ३५ ॥ शरीर धनुष्य कठीण ॥ पंचभूतें इंद्रिय प्राण ॥ सीत धनुष्याचें नीर्वाण ॥ करी संधान चंद्रहास्य ॥ ३६ ॥ ऐसें करूनी गुरूसी नमन ॥ नीश्चये चैतन्य दृढमन ॥ कामक्रोधाधीका लोचन ॥ निर्मळर नीर्वैर ॥ ३७ ॥ नारद म्हणे रे आर्जुना ॥ शाळीग्राम पुजार्चना ॥ रात्रींदिवस हरीचिंतना- ॥ वाचुन नेणे तें बाळ ॥ ३८ ॥ राणीव आळी आपला हाता ॥ लोकासीं स्वाधीन केलें स्वता ॥ आज्ञा केलीया महंता ॥ चंद्रहास्ये सकळीकांसी ॥ ३९ ॥ तुळसीसहित वृंदावने ॥ जयाचा घरी नाहीं चीन्हें ॥ ते स्या सर्वथा दंडणें ॥ ऐसा डांगोरा पीटीला ॥ ४० ॥ व्रत जो न करी एकादसी ॥ ते दंडणें आम्हासी ॥ हरीकीर्तन आहीणीसीं ॥ जो न करिती स्वगृहीं ॥ ४१ ॥ आपुलाला घरोघरी ॥ अतीत पुजन नीरंतरी ॥ पंचपर्वे उपायावरीं ॥ स्नान दानें करीताती ॥ ४२ ॥ हवन पुजन रुद्रस्थानें ॥ जेन करीती आसती ध्यानें ॥ मठ मंडप पोहेदानें ॥ जेन पुरवीती विषम मार्गी ॥ ४३ ॥ वापी कूप तडागें मार्गी ॥ चंद्रहास्यें केलीं वेगीं ॥ ठाणें घातलीं दुर्गोदुर्गीं ॥ राज्य बळकट पैं केलें ॥ ४४ ॥ ऐसे अवघे नारदें बोलिलें ॥ परीसोनी अर्जुनें वीणवीलें ॥ चंद्रहास्यें अभ्यासीलें ॥ बहुता जन्माची सामोग्री ॥ ४५ ॥ ऐसा मीं कैं होईन भक्तु ॥ श्री हरीचरणीं रतु ॥ दर्शनें स्पर्शले हा संगतु ॥ ऐसा कवण मज करील ॥ ४६ ॥ तव बोलिला ब्रह्मसुतु ॥ पार्था ऐक भक्तांची मातु ॥ बळी पातालि वैष्णव महंतु ॥ लंकापुरी बीभीषणु ॥ ४७ ॥ सत्यलोकीं चतुर्मुख ॥ विष्णुभक्त हे आईक ॥ परि याचें सामर्थ्ये आलोलिक ॥ नाहीं भक्त देखिला ॥ ४८ ॥ परी इतुकेचि वंचले ॥ येवढें निधान नाहि साधिलें ॥ परिसतां मन सुखी जालें ॥ तो अनुवाद न करवें ॥ ४९ ॥ आणीक याची कथा नीरंतर ॥ पार्थ परिसावी सविस्तर ॥ सोळावा वरूषीं तो सुंदर ॥ काय करिता जाला ॥ ५० ॥ तव नारदु म्हणें कवणे येके वेळी ॥ बरवा सुदिन कालीं ॥ चंद्रहास्य विणत्री तें वेळीं ॥ कळींद्रा रायासीं ॥ ५१ ॥ आज्ञा दिजे जी भूपाला ॥ द्विग्विजयो यज्ञ केवळ ॥ महता प्रबंध बोलियेला ॥ राज्य या नीर्मळ असो ॥ ५२ ॥ याचे फल आसे बहुसाल ॥ जींकावे जी पृथ्वी मंडळ ॥ जरी आज्ञा मज देसील ॥ तरी यज्ञ आरंभु ॥ ५३ ॥ तयासी कैंचे वाटेल सुख ॥ धर्म करणें हें तयासी दुख ॥ इतुकें कैंचे आमुचें कटक ॥ पृथ्वी जींकावयापुरतें ॥ ५४ ॥ तव चंद्रहास्य रागेला ॥ पांच रथेसीं आरूढला ॥ पित्रु आज्ञा घेऊनी नीघाला ॥ राये पृथ्वीचें जींकावया ॥ ५५ ॥ हे परीसोनी भूपती ॥ देशोदेशीचे हांसती ॥ कटक सामग्री आली म्हणती ॥ काय वर्णु तयाची ॥ ५६ ॥

मराठी ग्रं
92630.

जी ही भक्ती आराधीला हरी ॥ कैसे नीघावें पायावरी ॥ चंद्रहास्य मनी वीचारी ॥ हृदई करी नीर्धारु ॥ ५७ ॥ नाहीं भक्ती आराधीला हरी ॥ पृथ्वीच्या राजेश्वरीं ॥ राज्य करी कवणेपरी ॥ भक्तीहीण म्हणउनी ॥ ५८ ॥ बहुरथ गती आळोलीक ॥ आकाश पाताळ सकळिक ॥ जळस्थळ व्योम मंडळीक ॥ आर्धा नीमीशें ढांडोळीले ॥ ५९ ॥ बापु पुरुषार्थ समग्र क्षीती ॥ जींकीले पृथ्वीचे चक्रवर्ती ॥ युध्य करी ते म्हणती ॥ शक्ती आलोलीक म्हणती ॥ ६० ॥ राज्य जींकीले ब्रीद आगळें ॥ आक्रम शक्ती जींकीती कलीकाळें ॥ तें नीमीस्यानीमीस्य मीळे ॥ तव जींकीले चंद्रहास्यें ॥ ६१ ॥ ऐसी छंपंन कोटी वसुंदरा ॥ दीपोदीपीच्या राजेश्वरा ॥ जींकीता कळींद्राचीया कुमरा ॥ वेळ नळगे परियेसा ॥ ६२ ॥ ऐसा आकरावा दीवसीं ॥ आला चंद्रहास्य चंद्रावतीसी ॥ जिंकोनी पृथ्वीचीया भूपाळांसी ॥ रत्नें सुवर्णें आणविली ॥ ६३ ॥ रायाचें शत सहस्र ॥ हस्ती गुढारें आपार ॥ नाना जातीचे अश्व मनोहर ॥ समस्त सामग्री आणविली ॥ ६४ ॥ बाहिर काळींद्र भेटों आला ॥ तेणें चंद्रहास्य आळंगिला ॥ तेवेळीं सुपुत्र बोलिला ॥ तया कळींद्राप्रती ॥ ६५ ॥ हे राजे पृथ्वीचे थोर थोर ॥ जे कां काळासमान महावीर ॥ आम्हीं जिंकोनी आणिले नगरा ॥ आळींगणें दीजे यासी ॥ ६६ ॥ ते वेळें आळंगिलें समस्त ॥ रायासी केलें गंधाक्षता ॥ बीढारासीं पाठविले समस्त ॥ राजो उगाणी जाली बरवी ॥ ६७ ॥ यज्ञकृत्य सारिले भूपती ॥ सामग्री वेचिली बहुते रीतीं ॥ मग समग्र राजे पाठविजेती ॥ आभार करूनी आहेर ॥ ६८ ॥ ऐसें बहुता एका दीवसां ॥ काळींद्र म्हणे चंद्रहास्या ॥ आम्हीं करूभार प्रतीवरूशा ॥ राया कुळी दासी देतसे ॥ ६९ ॥ तरी प्रत्यसंगें हे द्रव्य उरलें आसे ॥ देउनी पाठवावे प्रधानासरिसें ॥ तव बोलिलें चंद्रहास्यें ॥ हे देणें कायसें तयासी ॥ ७० ॥ राजे जींकीले पृथ्वीचे ॥ तयाहुनी बळ काय तयाचें ॥ कळींद्र म्हणे कार्य नव्हे सेवकाचें ॥ स्वामीद्रोही न व्हावें ॥ ७१ ॥ म्हणउनी कीतेक सामग्रीसीं ॥ पाठवीले प्रधानासी ॥ तेवेळीं संतोष झाला मनासीं ॥ कुंतली रायाचीया ॥ ७२ ॥ तेहीं आणुनी दीधलें ॥ तव प्रधान संतोषले ॥ त्याचें लोक आस्वासिले ॥ तें द्रव्य घेतलें भांडारीं ॥ ७३ ॥ मग नीरोप दीधला प्रधाना ॥ यास घालावें उदक आन्न ॥ घेउनी गेला घरासी जाण ॥ घरी पुजीले ते लोक ॥ ७४ ॥ दुष्टबुद्धी उठवी भोजना ॥ तैं येकादशी सकळै जना ॥ तेथें काय वर्तलें तें जाणा ॥ तें पाटक नामा सांगेल ॥ ७५ ॥

चंद्रहास्य कथा (२)

श्रीसद्गुरुचिन्मयानंदाय नमः ॥

मग आन्ने नीपजविली बहुवसें ॥ पाकनीस्पती केली शडरसें ॥ कळींद्राचीया लोकासीं कैसें ॥ पाहुणेरू मांडीला ॥ १ ॥ सारूनी स्नान देवतार्चन ॥ वाढीली नाना

प्रकारीचे आन्न ॥ तेवेळीं बोलिला प्रधान ॥ म्हणे आतां उठीजे आरोगणां ॥ २ ॥ येरू म्हणे परीसा विनंती ॥ आम्हासी चंद्रहास्याची आज्ञा बहुती ॥ जो मोडील एकादशी ये क्षितीं ॥ तो आम्हां दंडणे सर्वथा ॥ ३ ॥ ऐसी आज्ञा केली सर्व लोकां ॥ जो एकादशी मोडिल ऐका ॥ तो दंडणे नीमीप्यांयेका ॥ ऐसे सर्व लोकांसीं म्हणतीलें ॥ ४ ॥ ते दीवसीं होउनी सर्वा श्रीकारीली ॥ वृत नाही एकादशी मोडीली ॥ तैसीच आवृती पडीली ॥ समस्तां लोकांसी ॥ ५ ॥ पाहतां पत्रींकेचेनी मीसें ॥ विघ्न रचीले आनारीसें ॥ राज्य पावीजेल चंद्रहास्यें ॥ कुंतलापुरीचे परीएसा ॥ ६ ॥ प्रधान संभ्रमें नीघाले ॥ तुम्ही स्वभावतां वीजें केलें ॥ आमचेनी राजे म्हणीतले ॥ म्हणउन मांडिले भोजन तुम्हां ॥ ७ ॥ तरी अजीचा दिवस कृपा कीजे ॥ नावेक व्रतास मान दीजे ॥ पाठी वृत्त अनुस्टीजे ॥ जें आसेल तुमचे ॥ ८ ॥ तव येरू म्हणे दीजे आवधान ॥ आजी आम्हा सर्वथा उपोशण ॥ व्रत मोडीलीया होईल जाण ॥ दोन्हीं मध्यें एकहिं न घडे ॥ ९ ॥ यह लोक ना परलोक ॥ चंद्रहास्य ना श्रीहरी एक ॥ आणीक परीसा वीशेष ॥ व्रतासी वर्जन करावें ॥ १० ॥ तव राऊळ तव जाणतसे ॥ आम्हा मोडणे नाहीं सर्वथा परीयेसें ॥ तेवेळीं बोलिलें वीशेष ॥ दुष्टबुद्धी प्रधान ॥ ११ ॥ तुम्ही बोलिला जो वीशेषु ॥ ना श्रीहरि ना चंद्रहास्यु ॥ सर्वथा करीन तयाचा द्वेषु ॥ धरूनी आणीन चंद्रहास्यातें ॥ १२ ॥ तुम्हा जरी कोपेल चंद्रहास्यु ॥ तरी मी करीन चंद्रहास्याचा नाशु ॥ आमचे म्हणीतलें न करावा नाश ॥ येरू बोलते जाले ॥ १३ ॥ आकरावें दीवसीं छप्पन्न कोडी ॥ तेणें पृथ्वी जींकोनी प्रौढी ॥ तयासी वीरूध कराल तुम्हीं केवडी ॥ हे बुधी कुडी वीचारणें ॥ १४ ॥ आम्हांसीं तंव आजी घेणें नाही आन ॥ तुम्हीं सर्वथा न बोलावें आन ॥ तेवेळीं रागेला प्रधान ॥ म्हणें करावा लागेल द्वेशु ॥ १५ ॥ म्हणऊन घोडां वैसला ॥ मग रायापासीं आला ॥ तेथें सांगो लागला ॥ कळींद्राची स्थिती ॥ १६ ॥ मग तया कळींद्राप्रती ॥ करूं आदरीली वीनती ॥ म्हणें तूं पृथ्वीचा भूपती ॥ कळींद्र सेवक तुझा जाण राया ॥ १७ ॥ तुम्हासीं वृधाप्य सोंपें पाहीं ॥ आम्ही ईतुकी आसताची नाही ॥ प्रतिकारू करावा लागेल कांहीं ॥ तेथें जाणें आम्हासी ॥ १८ ॥ राजाज्ञा घेउनी नीघाला ॥ बहुत दलेंसी परीवारला ॥ पुत्र मदन कुशल भला ॥ तयासी नीरोपीला राजभारू ॥ १९ ॥ कुळींद्र म्हणें दुष्टबुधीतें ॥ तुम्ही जाउनी तेथें ॥ वरू आणावें चंपकमालतीतें ॥ हे सगुण सुंदर स्वरूप ॥ २० ॥ प्रधान आला आपुलीया मंदीरा ॥ मार्जेन जालें तया अवस्वरा ॥ तें वेळें बोली सुकुमारा ॥ वीशया कुमरी ॥ २१ ॥ बोलीली वीशयाकुमरी ॥ बापा येक वीनती अवधारी ॥ वृक्षें सींचन कीजे जरी ॥ वृधाचारू ऐसा असे ॥ २२ ॥ तरी संचुनी वाढली असे रोप ॥ तयाचें उद्यापण करावें बापा ॥ येरू म्हणें नीरोपु सोपा ॥ मी येउनी करी ॥ २३ ॥ जाणीतलें प्रधानें मनीं ॥ कुमारी तव जाली शाहाणी ॥ उपजळीया दीवसापासुनी ॥ वरूषें सोळा भरली ॥ २४ ॥ आम्हा पाहाता

नाही राहीलें ॥ वेळा दोनी त्रिभुवन धांडीलीलें ॥ ईश्वरासी देवो म्हणीतलें ॥ तरी मनुषें भोगणें नाहीं तयासी ॥ २५ ॥ घरीं सोईरा नाही तयासी ॥ मग संधी नीघे ते वनेसी ॥ बापु नाठवे त्याचा त्यासी ॥ परियेसा ॥ २६ ॥ बहुता दीसाचा म्हणसी ॥ जन्मुनी सर्पांची संगती ॥ अग्नी भाळीं आणीक स्थीती ॥ गजे चेर्म वेढीली ॥ २७ ॥ भस्म उधळण करी सदा धुरजेठी ॥ अमची वीशया चापें गोरटी ॥ अतां वीचारू जगजेठी ॥ वीष्णु वरू ईयेजोगा ॥ २८ ॥ तोहीं बहुचक बहुनायेकु ॥ तयासी म्हणती व्यापकु ॥ त्यासीहीं सोईरा तोची येकु ॥ नाही दुसरा तयाऐसा ॥ २९ ॥ आतांच तुं मूर्ख म्हणो विधी ॥ रात्री दीवस तयासी उपाधी ॥ आचारें शृष्टी रचीता वीवीधी ॥ कुमरी वराची धणी आसेचीना ॥ ३० ॥ इंद्र वीचारीता नोवरा ॥ तो बहुता डोळयाचा आवधारा ॥ वीशया वरपडा सुंदरा ॥ आतां कवणां पां वीचारू ॥ ३१ ॥ आष्ट लोकपाळ म्हणे जरी ॥ तयासी लक्षने आवधारी ॥ चंद्रसूर्य म्हणो जरी ॥ त्यासी रात्री दीवस आरणुक नाहीं ॥ ३२ ॥ सत्य लोक वीचारीता ॥ नाहीं ईची स्वरूपता ॥ पाताळीं धांडोळीतां ॥ फडे आसती माथां सर्पांचीया ॥ ३३ ॥ हे जाली अवर अतीपाडें ॥ गांवां नीघतां घातलें कोडें ॥ आतां ईजोगा वरू जोडे ॥ ऐसी काये बुधी करू ॥ ३४ ॥ तेवेळीं आस्वासीलें प्रधानें ॥ आलीयावरी करू व्रतें उद्यापनें ॥ नीघे उतावेळ मनें ॥ चंद्रनावती टाकीली ॥ ३५ ॥ तव कळींद्र समस्ता प्रधानासी ॥ येउनी भेटला धृष्टबुधीसी ॥ वीढारा नेला तयासी ॥ संजोगणी पैं जाली ॥ ३६ ॥ तव प्रधानामनीं आणीक भावो ॥ म्हणें पुत्र पां तुमचा पाहो ॥ जेंणे जींतीले राय रावो ॥ छपन कोटी वसुंदरा ॥ ३७ ॥ ते वेळीं चंद्रहास्य बोलावीला ॥ तो दुष्टबुधीसी भेटवीला ॥ नमस्कार करूनी उभा केला ॥ मग लागला आवलोकु ॥ ३८ ॥ आपादमस्तकवरी पाहिलें ॥ आवघें शरीर आवळोकिलें ॥ तव वामचरणीचें देखिलें ॥ चीन्ह साहव्या आंगोळीचें ॥ ३९ ॥ मग म्हणें हा तोची काळु ॥ वैरी जाळासे प्रबळु ॥ आतां कां पा न लाउ वेळु ॥ म्हणुन मानसीं वीचारीलें ॥ ४० ॥ युक्तीनें बोलतसे ॥ म्हणे तुम्हा गमतसें कैसें ॥ आच्छादीतां वीधान ऐसे ॥ रायासी कां पां न भेटावें ॥ ४१ ॥ बहुयेक राज्य देतां ॥ आजी पृथ्वीपती आसतां ॥ आणीक परीसा कथा ॥ ग्रहवेवस्था आमची ॥ ४२ ॥ आतां हे पत्र आमचें न्यावें ॥ बरव्यापरी नीरोपावें ॥ कवणा न सांगावें ॥ आणीकासी ॥ ४३ ॥ हे दुसरीयासी देवों नयें ॥ आतां पत्रीका न्यात्री ऐसेनी उपायें ॥ ऐसे म्हणउनी लीहीलें कुबुद्धीप्रायें ॥ ते कारण परियेसा ॥ ४४ ॥ स्वस्ती श्रीरस्तु मदना ॥ दुष्टबुद्धी लेखणा ॥ पाठवीले येकांत स्थाना ॥ वीचारूनी वाचावें ॥ ४५ ॥ चंद्रहास्य तुज हितु ॥ म्हणउनी मंत्र अनुष्टीतु ॥ जरी होसील माझा सुतु ॥ तरी वीळंबु न लावीजे ॥ ४६ ॥ सर्व संपतीया आधीकारू ऐसा जो वीचारू ॥ स्या लीहीला आसे नीर्धारू ॥ म्हणउनी मंत्र अनुष्टीजे ॥ ४७ ॥ वीश या दीजे प्रयत्नें ॥ कुलान्वय म्हणाल क्षने ॥ वय रूप न पाहणें ॥ क्षण न

लावणे रे सुपुत्रा ॥ ४८ ॥ सुदीन कुदीन हा न सोधी ॥ आणीकासी न पुसावी बुद्धी ॥ कार्य करावे घडीयेमधीं ॥ जरी पुत्र होसील आमुचा ॥ ४९ ॥ होईल भोजन रसाल ॥ न वीचारावी वेळ आवेळ ॥ वीडीयाचे ठाई हळाहळ ॥ झणे पडो देसी ॥ ५० ॥ उंचा वस्त्रीं संतोशवावा ॥ उदकीं वीसर पडो नेदावा ॥ शय्या पुष्पाचा रचावा आठउनी पडीभरू ॥ ५१ ॥ नातरी आभ्यांगाचा ठाई ॥ याचें तुं आठउ घेई ॥ वेचीतां संदेह न धरावा कांहीं ॥ सोहळा करी बरव्या रीतीं ॥ ५२ ॥ तुज वीण कवणा वीशया ॥ द्यावया घ्यावया पुत्र राया ॥ सर्वस्वें जड होउनीयां ॥ संतोशवी वेगोतर ॥ ५३ ॥ आम्हा वृध्दा कायसी चाड ॥ पाहे तुज आवघड ॥ म्हणउनी हे फेडवा कुड ॥ घडीचा लोटू न करावा ॥ ५४ ॥ कन्या वैरी वीशद्रुमु ॥ वाढवीलीया नेवों पाहे येमु ॥ ऐसे जाणोनियां वर्मु ॥ तुवां केले पाहिजे ॥ ५५ ॥ येणें तु ची होउनी आसीजे म्हणउनी हा मंत्र अनुष्टीजे ॥ बहु युक्तीनें कार्य कीजे ॥ सळ फेडीजे दृष्टीचें पैं ॥ ५६ ॥ ऐसें पत्र लीहीलें ॥ ते चंद्रहास्याहातीं दीधलें ॥ मग तया पाठवीलें ॥ कुंतळापुर नगरासीं ॥ ५७ ॥ हें न्यावें कुंतळापुरा ॥ करी द्या मदना कुमरा ॥ न देखावें मात्रु पीतरा ॥ आणी आपुलिया समंधी ॥ ५८ ॥ जरी आणिकां पुढें दाखवीसील ॥ तरी तुजच संशय गमेल ॥ कार्य तुझेच नासेल ॥ म्हणउनी वेगोतर जाईजे ॥ ५९ ॥ आणीकांसी नेघावें सांघातें ॥ एकलेंची जावें तेथें ॥ मग नमस्कार करूनी प्रधानातें ॥ गेला आपुलिया मंदीरा ॥ ६० ॥ म्हणें मज जाणें कुंतळा पुरा ॥ भेटणें दुष्टबुद्धीचीया कुमरा ॥ नमस्कारूनी मात्रुपीतरां ॥ आज्ञा घेउनी नीघाला ॥ ६१ ॥ मागें धांवती स्नेहाळी ॥ माये झळंबीली तये वेळीं ॥ आरे आजी ये आवकाळीं ॥ कुंतलापुरासी पाठविलें ॥ ६२ ॥ आंगीं प्रत्यांगीं वीष्णुनामें ॥ न्यासीलें अनुक्रमें ॥ मग नीघाला संभ्रमें ॥ वेगोत्तर जातसे ॥ ६३ ॥ शतयोजने माध्यानवेळे ॥ चंद्रहास्य आला सीघ्रकाळें ॥ मग नगराबाह्यप्रदेसीं नीर्मळें ॥ उपवनें देखीली ॥ ६४ ॥ कोण समर्थ कोणत्या कुंतळापुराचा ॥ देखिला बाह्यप्रदेशु नगराचा ॥ जैसा कां वीस्रामबंधु शीवाचा ॥ क्रीडामनोहर ॥ ६५ ॥ श्रृंगारवनें उपवनें ॥ जेथें ताळमाळ आंबीयांची वनें ॥ अशोक पार्यात्काची स्थानें ॥ कल्पवृक्ष ठायीं ठायीं ॥ ६६ ॥ सरोवरीं केतकीचे दडें ॥ भ्रमर लुब्धले बापुडे ॥ पुष्पापरीमळालागीं वेडें ॥ रूंजी करीती आळीकुळ ॥ ६७ ॥ आवत्थ बील्व मांदारा ॥ चंपक बकुल सुवर्णसारा ॥ फणस नीघोनी वीस्तारा ॥ मातुळींग द्राक्ष ॥ ६८ ॥ दाळींबवृक्ष रायणी ॥ फोफळी खर्जुरी जासवणी ॥ कळंब रक्तांजन वाढोनी ॥ गगनमार्गे दीसती ॥ ६९ ॥ ईडि नारंगी नारेळी ॥ बरव्यां पुष्पावली ॥ लवताती पत्री फुळीं ॥ फळाभारू वोथर ॥ ७० ॥ सेवंत्या शतपत्रें बहुवसें ॥ चंपक वीखुरा होती आशेखे ॥ जाती जुती वाटोगरी परीमळ भासे ॥ ऐसी वनस्थळी दाटली ॥ ७१ ॥ शाळी केळी चापे सुमंडित ॥ माजी वाळीयाचे थोंगें दीसत ॥ दवने मरूवे परीमळत ॥ पाची परोजे स्थानेतरु ॥ ७२ ॥ सरोवर

स्फटीकनीबध ॥ बसीली पक्षी कुळे बहुतबीध ॥ कास्मीर सोमकांत संनीध ॥ वृक्षावरी शोभती ॥ ७३ ॥ चक्रवाकें नानावीवीधें ॥ क्रीडा करिती आल्हादें ॥ कमळपत्री मकरंदे ॥ पद्मकें उधळती ॥ ७४ ॥ सारस मयोरें नृत्य करीती ॥ चातकें बदके शब्द दावीती ॥ कोकीला पंचमु आळवीती ॥ जगीं मनोरथु पुरवावया ॥ ७५ ॥ राहटाचीया नादध्वनी ॥ पाट वाहताती सारणी ॥ जातसे पुष्पवृक्षा पाणी ॥ अती सीतल छाया ॥ ७६ ॥ ऐसीया सरोवराच्या पाळीं ॥ चंद्रहास्य आला माध्यान्हकाळीं ॥ छाया देखीली सुसीतळीं ॥ अती मनोरम्य ॥ ७७ ॥ वारू बांधला तमाळेसी ॥ मुख प्रक्षालीलें उदकेसी ॥ वीश्रांती जाळी चंद्रहास्यासी ॥ ते वेळीं वीडा घेतला ॥ ७८ ॥ श्रम गेला होऊन खत ॥ जाला चंद्रहास्य सुस्नात ॥ सहस्र नाम जपजपत ॥ देवतार्चन सारीलें ॥ ७९ ॥ जवळीं होते सिद्धान्न ॥ जाहले चंद्रहास्यासी भोजन ॥ पुनरुपी वीडा घेऊन ॥ निद्रा केली नावेक ॥ ८० ॥ चंपकमालती राजकन्या ॥ सर्वे सखीया सामान्या ॥ नीघल्या झाल्या पुष्पवना ॥ शत सहस्र सुंदरी ॥ ८१ ॥ आणीक वीशया कुमरी ॥ सर्वे पांच शतें सुंदरी ॥ रायामंडळीकाचीया कुमरी ॥ गोष्टी सांगती नीतीचीया ॥ ८२ ॥ वसंत पुष्पें प्रार्थनेसी ॥ आस्वस्थ सींचणें तयासीं ॥ गौरीपुजन प्रतीदीवसीं ॥ शृंगारवाडीये येताती ॥ ८३ ॥ पुष्पें दंडीती येरयेरी ॥ करीती चंपकदळाची कुसरी ॥ येकी कमळकलीकेचा तुसारी ॥ सडकें देती धावो-नीया ॥ ८४ ॥ पडत कुंकुमाचा रोळा ॥ उधळ्ती चंदन कर्पूर तीये वेळां ॥ परीमळ वांटीती येकीयेकी बाळा ॥ बहकताती आवधारा ॥ ८५ ॥ गजस्कंदी येक कुसरी ॥ दाळींबे तोडुनीं उपराउपरी ॥ बीळस्ता (?) यौवनामाझारी ॥ परीसा वीलास ॥ ८६ ॥ मातुलींगाचें होडे करी ॥ पक्व जंबीरें घेतली ते आवश्वरीं ॥ सख्या टाकीती पृथ्वीवरी ॥ तो भाव जाणीजे ॥ ८७ ॥ पुष्पाच्या सेजा करूनी नीजती ॥ येकयेकीते उठवीती ॥ चाळवो जाउ जळाप्रती ॥ श्रमु जाला खेळतां ॥ ८८ ॥ पाठीं नीघा-लीया सुंदरा ॥ तव देखती नीद्रीस्ता राजकुमरा ॥ जैसा कां केळवला नोवरा ॥ प्रणु आला प्रीयेसी ॥ ८९ ॥ परी त्यांत वीशयेचा वर्नीं ॥ वरू बैसला ततक्षणीं ॥ स्वासउस्वास अंतःकरणीं ॥ वेळोवेळा घालीतसे ॥९०॥ परि सखिया सांवातें ॥ उदकीं प्रवेशला तेथें ॥ राजहैंास गेले उडते ॥ त्या देखोनी राजकन्या ॥ ९१ ॥ म्हणती उदकास होईल नाशु ॥ याचा स्वभाव बहुवसु ॥ मुख्य युवती पुष्पभासु ॥ समीप मालती मंडीत ॥ ९२ ॥ ऐसी जळक्रीडा संपली ॥ नीलोत्पळें वरी टाकीली ॥ येकी येकीत येकी बांधली ॥ फळे झेलीती परस्परें ॥ ९३ ॥ वस्त्रें ठेवीलीं होती बाहेरी ॥ वायो नेउ न सके वरीं ॥ भावो परीयेसा येकीपरी ॥ अभीनव आस ॥ ९४ ॥ सौभाग्य संपती परीमल भावो ॥ पंगु जाला वायो न संभवो ॥ अती सुकुमारे वस्त्रे हाळुवे ॥ परी नेउ न सके ती ॥ ९५ ॥ ऐसी जळक्रीडा संपली ॥ मग वस्त्रें परीधानें केलीं ॥ गौरी भ्रताराला‍गीं पुजीली ॥ परम प्रीती निघालिया ॥ ९६ ॥ वीशया राहीली माघारी ॥ चुकउनी

सखीया सुंदरी ॥ म्हणे एक वेळे दृष्टी पाहोंतरी ॥ तेथेच असे कीं गेला ॥ ९७ ॥ संकत शंकेत जात असे ॥ राहे झाडाचेनी कडसें ॥ सखीया देखती झणे म्हणतसे ॥ तरी आनारीसें होईल ॥ ९८ ॥ म्हणती चुकउनी आसे गेली ॥ कवणा संकेतीं राहिली ॥ तया हाळफळाची बोली ॥ मी काय नेणें बहुतेक ॥ ९९ ॥ नाहीतरी पुढेच जातील सुंदरी ॥ तरी कांहीं सांगतील घरीं ॥ अथवा मज न देखतील तरी ॥ येथें मागुनी न यावया ॥ १०० ॥ सांज अंत जातसे वेल्हाळा ॥ कां पां न देखो मांदोळा ॥ अथवा थोकळी असेल आबळा ॥ त्या देखों न मज ऐसें जालें ॥ १ ॥ देखोनी सुंदरा त्या पुरूषा ॥ कैंवीं प्रमदा न भुले देखा ॥ समस्ता आवस्था भावो देखा ॥ म्हणोनी पाहत चालती ॥ २ ॥ कां झोंप होती तीये वेळीं ॥ एखादी असेल जवळीं ॥ काय कारण मीती ये वेळीं ॥ वोळखी पडेल नीगुती ॥ ३ ॥ काम कारणाचें पीसें ॥ मदनें उदळा घातला असे ॥ वनें वन हींडता जैसें ॥ भ्रांती ये जैसे येतसे ॥ ४ ॥ कीं वारू हिंस केला जाणौन ॥ तव होताती शकुन ॥ पाउलें ठेवीतसे उचलुन ॥ सामोरी आली हळुची ॥ ५ ॥ आणीक एक चिंती मनीं ॥ क्षण एक जागें झणी ॥ एकवेळ पाहे आवलोकुनी ॥ आवेव आकृती याचे ॥ ६ ॥ म्हणउनी त्यासमीप उभी ठेली ॥ तंव यास निद्रा असे आली ॥ म्हणुन भवानी *नीस्टली ॥ घातली निद्रा यासी ॥ ७ ॥ आणीक एक नवळ चोज ॥ नीजेळीयां देखोनी एव्हडी लाज ॥ तव गांठी पदरीं देखीली सहज ॥ येरे पाहिली उचलोनी ॥ ८ ॥ तव देखीली शाळीग्राम शीळा ॥ ते नमस्कारीली वेल्हाळा ॥ म्हणे वैष्णव आसे केवळा ॥ आणी भक्तीनें देखे ॥ ९ ॥ कीं तीच जवळीं देखीली ॥ तेहीं हळुच करीं वोढिली ॥ दोरीसीं पत्रीका बांधिली ॥ येरी ती सोडी हळु ॥ १० ॥ पित्रुमुद्रा वोळखिली ॥ तैसीच कपाळीं लाविली ॥ हरुषें निर्भर जाली ॥ वाचुं लागली उकलुनियां ॥ ११ ॥ म्हणे बरवी मुद्राक्षरें ॥ न चुकती तयाची नीर्धारें ॥ वाचु आदरीली सुंदरें ॥ कवणेपरी परीयेसा ॥ १२ ॥ स्वस्ती श्रीरस्तु मदना ॥ दुष्टबुद्धी पत्रलेखणा ॥ पाठवीलें एकांतस्थाना ॥ वीचारूनी वाचावें ॥ १३ ॥ हा चंद्रहास्य तुज हितु ॥ म्हणुन मंत्र अनुस्टीजे त्वरीतु ॥ जरी होसील माझा सुतु ॥ तरी वीळंबु न करीसी ॥ १४ ॥ सर्व संपती यासी आधीकारू ॥ ऐसा जाणोनी वीचारू ॥ जरी होसील चतुरू ॥ तरी हे कार्य करीसील ॥ १५ ॥ वीश यास दीजे प्रयत्नें ॥ कुळ आज्ञा न म्हणवा तें मनें ॥ वयरूप नये वीचारणें ॥ क्षण न लावणें पुत्रराया ॥ १६ ॥ ऐसी सर्ववीस्तार पत्रिका ॥ वाचीली तया कणीका ॥ म्हणे प्रबंध कळो नीका ॥ वरू पाठवीला न चुके ॥ १७ ॥ आहितु ऐसे न करीच पद ॥ न करीच आकार ना भेद ॥ पुढा आणीक वाची पद ॥ जो संपती तुजची सम ॥ १८ ॥ स्नेह करील मदना सारिखे ॥ म्हणउनी सत्वर लिहिलें नीकें ॥ तेथें भावोत्तरीं आणीकें ॥ न काढीच कुशलतेनें ॥ १९ ॥ मछरत्वें पुत्रा सर्वस्व पा हरी ॥ हे न कळेची माझारीं ॥

---

* 'तुष्टली' असाही पाठ आढळतो.

म्हणे पत्रीकेची कुसरी ॥ बरीवीयापरी लिहिली ॥ २० ॥ वीश यासी द्यावें ऐसें ॥ येथेची कां पां आनारीसें ॥ काय चुकला पीता ऐसें ॥ आक्षर आव्रघड पडलें ॥ २१ ॥ वाचीता खेवो मदनें मारीजेल ॥ आनर्थ आनारीसा घडेल ॥ मागुता कैं उपजेल ॥ मायेचा पोटीं ॥ २२ ॥ येवढा नीघतां जाणवले बापासी ॥ सींचन करावे लक्षासी ॥ उद्यापन करावें त्यासीं ॥ येरू म्हणे येउन करीन ॥ २३ ॥ तरी पाठवीला आसेल वरू ॥ परी एकु पडला आसेल वीचारू ॥ परी वीश द्यावे हा नीर्धारू ॥ कां पां लिहिला पीत्यानी ॥ २४ ॥ आतां चुकला आसेल जाणा ॥ आक्षर पडले आसेल आन ॥ नखें नेत्रे काजळ वरपोन ॥ मसीचे आक्षर लीहिलें ॥ २५ ॥ वीस्यया द्यावी यासी ॥ नखें रेखीली नेत्रमसी ॥ मागुतें गुंडाळोन बांधीलें पत्रीकेसीं ॥ मागुतें मनासी काय बोलती जाली ॥ २६ ॥ म्हणें जयजयजी शंकरा सर्वेशा ॥ ऐसी पुरविसी माझी आषा ॥ जो हा वरू जोडला हा भरवसा ॥ आणीक न मागें कांहीं ॥ २७ ॥ देउ पोटकुळया रगुडू पाये ॥ तरि झणी जेउ येईल माये ॥ नावेक बोले करूं काये ॥ मार्गीं सीणले असतील ॥ २८ ॥ काय पां लागली असेल भूक ॥ असते कीं दोनिच्यारि मोदक ॥ तरी उगलीच ठेउनि ज्यातें देख ॥ परि न करील आनातें ॥ २९ ॥ अथवा सित्धान्न दीधलें असेल माया ॥ तेणें जेवण जालें असेल गोसांविया ॥ पुनरपि भोंवतें पाहुनियां ॥ काय बोलती झाली ॥ ३० ॥ उठतील तरि राहों आतां ॥ परि धिटलत्व लागेल सर्वथा ॥ बाप मन्मथाची वेथा ॥ गुंडाळतसे अंतःकर्ण ॥ ३१ ॥ खेदु पावला शरीरा ॥ नावेक घालुं वारा ॥ चेवो आलिया प्राणेश्वरा ॥ देखोनि काय म्हणिजेल ॥३२॥ म्हणउनि सरकरि निघाली ॥ सखीजनीं येतां देखिली ॥ म्हणती तुं कां वो अससी कोमायिली ॥ वोसावली सर्वांगी ॥ ३३ ॥ म्हणती हाळफळ नोवरी ॥ आली आहे पां कोठें सामोरी ॥ आणीक कोण्ही देखिलिया उपरी ॥ तरि सांगेल अवघें ॥ ३४ ॥ खेद नीद आले कपोळी ॥ उमळला तीस वक्षस्थळी ॥ नेत्र कोपोनि बोले बाळी ॥ काय हालफळीं बोलत असा तुम्ही ॥ ३५ ॥ रळी न करूं आम्हीं कवणेसीं ॥ म्हणोनि निघाली घरासी ॥ प्रवेशली राउळांगणासी ॥ अवस्थाज्वरू काय सांगो ॥ ३६ ॥ परि न सांगेचि कवणा कांहीं ॥ तीसरा प्रहरू जाला पाहीं ॥ निद्रा हरली तये समयीं ॥ मग उठिला चंद्रहास्यु ॥ ३७ ॥ मुख प्रक्षाळुन घेतला विडा ॥ पुनरपि स्वारू झाला घोडा ॥ वेगीं निघाला झडझडां ॥ प्रधानगृह पातला ॥ ३८ ॥ वृत्तांत द्वारपाळां हातीं ॥ पाठविला मदनाप्रती ॥ तो येउनि करी विनती ॥ म्हणेजी प्रधानपत्रिका आणिलींसे ॥ ३९ ॥ नांव चंद्रहास्य तया ॥ पुत्र होय कळिंद्राराया ॥ मग मदन आला धांवोनियां ॥ क्षेमालिंगण दीधलें ॥ ४० ॥ भीतरिले निजगृहीं ॥ नेउनि पूजा केली पाहीं ॥ अवघे राउळांगण उत्छाई ॥ तंव काय अपूर्व वर्तलें ॥ ४१ ॥ हळुचि सोडिली पत्रिका ॥ ते मदना करीं दिल्ही देखा ॥ स्वमुखें निरोप इतुका ॥ पत्रप्रमाणें काय कारणें ॥ ४२ ॥ स्वस्ती श्रीरस्तुमदना ॥ दुष्टबुद्धीपत्र प्रमाण ॥ पाठविलें एकांत-

स्थाना ॥ विचारूनी वाचावें ॥ ४३ ॥ समस्त पदें असे वाचित ॥ विशया द्यावी निभ्रांत ॥ वय गुण न विचारित ॥ सरकरी कार्य सीद्धी न्यावें ॥ ४४ ॥ पदार्थ बरवा आसे वांछीतु ॥ आर्थ तव सृष्टची नीवतु ॥ दुसरा आर्थ न वीचारीतु ॥ सुस्ट बुद्धी तयाची ॥ ४५ ॥ लिखीत्या घेउनी घरांत गेला ॥ मातेप्रती सांगों लागला ॥ वीशयासी वर आसे आला ॥ पत्रीका आम्हासी पाठविली ॥ ४६ ॥ लिखीत वाचितसे मातेपुढें ॥ पदार्थ काडीतसे धडधडे ॥ येरी उभा टाकलीयां गवाक्षाआडें ॥ समस्त राणीयां मीळोनी ॥ ४७ ॥ देखोनी चंद्रहास्या ॥ पाहतां ठेलीया डोळसा ॥ म्हणती रूपें मदन ऐसा ॥ यासारिखा बरवेपणें ॥ ४८ ॥ तव माये म्हणे वो कुमारी ॥ एवढे भाग्य आसेल जरी ॥ जे यासी होईल अंतुरी ॥ ऐसे सृष्टा काये करील ॥ ४९ ॥ तंव मदन म्हणें कायसा उधारू ॥ ऐसा तव लीहीला आसे निर्धारू ॥ घडीचा न करावा वीचारू ॥ तत्काळिक करावें ॥ ५० ॥ वीशयेसी धरूनी आणीती सुणा ॥ म्हणती पाहा वरा नीधाना ॥ हा आमचा दादो जाणा ॥ न्यावया तुम्हा आलासे ॥ ५१ ॥ येरी ठाके पाठीमोरी ॥ काय नीलज्जा हो बोला परोपरी ॥ उगी आसा नाहितरी ॥ दादोपासी सांगेन ॥ ५२ ॥ मदनुभार्या म्हणे मदनासी ॥ हे सीकवील आमुचीया दादासी ॥ तव हांसे येतसे मदनासी ॥ बोले मातेसी देईं आज्ञा ॥ ५३ ॥ बारे वेळु लावीसी कुमरा ॥ ते वेळी मदनु आला बाहेरा ॥ मग जोतीसी बोलाउनी म्हणे नीर्धारा ॥ लग्न शुद्धः उत्तम ॥ ५४ ॥ वीचारूनी जोतीश बोलती ॥ आजी मधुर्वेळ लग्न नीरूती ॥ वीचारीता आरती परती ॥ न देखों मासा ती वांचुनी ॥ ५५ ॥ बापु वोडव तसे होणार ॥ ईश्वर सुत्र करणार ॥ दिवस उरला आर्ध प्रहर ॥ वेगुवेगु म्हणउनी उठीला ॥ ५६ ॥ उपरवाळया बरोबर नेला ॥ सेजार-गृही बैसवीला ॥ सुणासी जावया नीरोप दीधला ॥ तुम्ही तीकडील वरहाडीये ॥ ५७ ॥ ते बहिण भाउ होती वरा ॥ तीहि वेगीं नाहणीला नोवरा ॥ तैसेची मांडीलें व्यापारा ॥ वळवटाचीया कुसरी ॥ ५८ ॥ जे जें पीसुणे स्वभाव ॥ ते त्यासी होती बहिण भाउयें ॥ लवडसवडा करी आवघीये ॥ लागे जीतुके आणवीती ॥ ५९ ॥ घरीचीया सुना पीसुणा ॥ म्हणती फळ प्रदान वस्त्रें आणा ॥ येक म्हणती नीरूतें नेणा ॥ आधीं आलंकार आणावे ॥ ६० ॥ वरासी जाले नाहणें वारें ॥ पाठवीले छेत्रे चामरे ॥ नवरा वारूवावरी स्वार जाले वेगोतरे ॥ प्रणुनी घेतीयेवेळीं ॥ ६१ ॥ करी नारेळकेल आक्षता ॥ देउन उपाध्य म्हणती सीघ्रता ॥ पालछेत्रे मृदांग वाजतां ॥ ढवळ गाती गायेक ॥ ६२ ॥ पडती वोवाळीणीचे शतें ॥ वस्त्रें कैशी आसंख्याते ॥ देखोनि लोक चंद्रहास्याते ॥ म्हणती वरू बरवा मीळाला ॥ ६३ ॥ रूप देखती चंद्रहास्यातें ॥ म्हणे दैव ये वीशयाचें ॥ आर्ते पुरलें मायेचे ॥ म्हणे वरू मिळाला कन्या सारिखा ॥ ६४ ॥ वरू पातला द्वाराजवळीं ॥ येक म्हणती मुदें वोवाळी ॥ मग देखिला सकळीं ॥ कुशल पढताती ॥ ६५ ॥ वेद विध

मधुपर्क ॥ होतसे वेद मंत्राचा घोष ॥ वस्त्रें आलंकार शास्त्र वीशेष ॥ मदनें केली समक्षा ॥ ६६ ॥ तव येक म्हणती घडी जाळी ॥ पायेमांडे घालिती वहिली ॥ वरांसी घर प्रवेशली ॥ अंत्रपाटु धरियेला ॥ ६७ ॥ सावधान म्हणती जोईसी ॥ म्हणती मंगळास्टक प्रेमेसी ॥ येक म्हणती समयेसी ॥ कळकळ आवरा ॥ ६८ ॥ ॐ पुण्ये जाली शब्दे थोरें ॥ टाकीती अक्षता परस्परे ॥ मन कन्यादान केलें मदन कुमरें ॥ पितृआज्ञा वरदक्षणा दीधली ॥ ६९ ॥ गौरीहरी हळदी गाती ॥ पाटक सुळज्ञः म्हणती ॥ वधुवरें अंबा सींपीती ॥ मग बाहिर येती बोवळीयावरी ॥ ७० ॥ तेथें हवन वीधी जाली नीकी ॥ आदरें बोलोन केलें सुखी ॥ मंडप कापडी वस्त्री आनेकी ॥ चांदुवा मुक्तावोश मांडीले ॥ ७१ ॥ फळ केलें थोर मानें ॥ वाटीत वस्त्रें धन गोदानें ॥ भांडारा फोडीला तेणें ॥ जी बहुतां दिवसांची सांचली होती ॥ ७२ ॥ म्हणे पितृआज्ञा तव ऐसी आसे ॥ कार्य करावें पूर्ण ऐसें ॥ जे जे मागे तया तैसे ॥ देतु आसे ॥ ७३ ॥ नृत्य मांडीले नृत्यकीं ॥ कथा सैंवर नेटकी ॥ मदनें विश्व केलें सुखी ॥ ऐसें तीनी दीवस पैं जालें ॥ ७४ ॥ तव येरीकडे काय वर्ते दुष्टबुद्धी ॥ कळींद्र आकळोनी घातला बंदीं ॥ लोक आकळीले आपदी ॥ नगर पीडीलें समस्त ॥ ७५ ॥ सर्वे हीरोनी नीघाला ॥ मार्ग क्रमो लागला ॥ तव सर्प एक भेटला ॥ प्रधानेसी काय बोलिला ॥ ७६ ॥ म्हणें मी रक्षकु तुझिया द्रव्याचा ॥ मदनें वेचु केला त्या आर्थाचा ॥ वीवाहो केला त्या वीशयेचा ॥ ऐसे बोलोनी अदृश्य जाला ॥ ७७ ॥ काय पां सांगीतलें चीन्ह ॥ दुचीत जालें प्रधानाचें मन ॥ तव पुढें नेता देखीलें ब्राह्मण ॥ गळां माळा वस्त्रेसी ॥ ७८ ॥ तयातें पुसतसे आपण ॥ कवणें ठार्यांहूनी येता हे ब्राह्मण ॥ येर कर जोडुनी आशीर्वचन ॥ बोलते जाले तयासीं ॥ ७९ ॥ म्हणती होय मदन पुत्र तुझा ॥ तेणें आजी सुखी केलें द्वीजा ॥ मान मांडीवीला आमचा वोजा ॥ दीधली उत्तम प्रयुक्ती ॥ ८० ॥ सोहळा वीशयेचा सांघातीं ॥ प्रधान संकेतु जाला चीत्तीं ॥ पाटकु नामा सांगे पुडती ॥ पुढां आपुर्व वर्तलें ॥ ८१ ॥

॥ श्री ॥

श्री चंद्रहास्य कथा (३)

द्विज सांगती आल्हादें ॥ म्हणें सुखि केली ब्रह्मवृंदें ॥ वस्त्रें दिधली नानाविधें ॥ येकासि गाई सवछा ॥ १ ॥ फळें पोफळें नारिकेळें ॥ प्रत्यक्ष अलंकार वेगळे ॥ तव थोर अंतःकरण खळबळें ॥ करितां बडे डोळे वेळोवेळां ॥ २ ॥ श्वास उश्वास घालोनि बोले ॥ म्हणें काये पाहतासा वेगळे ॥ याचिया [1]जीउ पडवहिलें ॥ समस्त द्विजांचिया ॥ ३ ॥ तेवेळीं धांवती सेवक ॥ मागोंतां हाति बांधती येक ॥ द्रव्य हिरति अनेक ॥

१ 'जिभा अमुडा रे वहिलें' असाही पाठ आहे.

येकाचे येकासी झाले ॥ ४ ॥ बापु चरित्र जगदिशे ॥ पुढा वर्तेल परियेसा ऐसें ॥ राज्य पाविजेल अनयासें ॥ चंद्रहास्य राजेंद्रें ॥ ५ ॥ गाई हातिच्या सुटनी ॥ थोर भागीरथी म्हणती ॥ म्हणति गांठि द्रव्याचि सुटति ॥ अहा कटकटा म्हणति नारायणा ॥ ६ ॥ त्याच्या सोडिताति द्रव्यग्रंथि ॥ येक भाकिताति काकुळती ॥ प्रधानें विचारिलें चित्तीं ॥ ब्राम्हणासी यैसे करूं नयें ॥ ७ ॥ मग वारीलें परीवार ॥ नगरा आला वेगवतर ॥ प्रवेशला आपुलें मंदिर ॥ तये अवस्वरीं ॥ ८ ॥ मदनें नमस्कारिलें प्रधानासी ॥ तेवेळीं पुसीलें तयासीं ॥ म्हणें काय कर्म आचरलासी ॥ नाही पत्रप्रमाणें कार्य केलें ॥ ९ ॥ तव येरू म्हणें जी पत्रप्रमाणें ॥ कार्य केलें थोरें गुणें ॥ पाहा पां वोहारें दोघेजणें ॥ आलंकारलि दिसताति ॥ १० ॥ द्रव्य वेचिलें बहुत ॥ कांहीं नाहीं केले न्यून्यता ॥ आणि पाहों दे पत्र लिखित ॥ येर त्वरित करी दिधलें ॥ ११ ॥ लिखित वाचिलें सविस्तर ॥ विस्यया द्यावी यैसे उत्तर ॥ द्यावें ऐसें समस्त पदगंभीर ॥ अर्थु सविस्तर जाणतसें ॥ १२ ॥ म्हणें कां लिहिता भ्रांति पडली ॥ कीं वा हातासि अग्नी लागली ॥ यासि बोलु कायसा म्हणउनि आदरली ॥ प्रिय वचनें तयासी ॥ १३ ॥ होसि सुपुत्र आज्ञा प्रतिपाळिली ॥ बरवि सुबुद्धी केली ॥ येश कीर्ती जोडिली ॥ व्युक्ति नये मग पुसिली ॥ हे होय बारे म्हणौनी ॥ १४ ॥ आजी दिवस साडियांचा ॥ विचारू करू आदरीला वस्त्राचा ॥ मग मागीतला पट कुळाचा ॥ पुत्रें जाणविलें तपीसी ॥ १५ ॥ अस्तमानसमयो प्रवर्तला ॥ मग मदना कुमरासी निरोप दिधला ॥ रावो नमस्कारूनिये वहिला ॥ आणि कृत्य सांगावें ॥ १६ ॥ मदन गेला राज्यभुवना ॥ कुलिंद्रासि नमन केले जाण ॥ उभा ठाकला कर जोडुनि जाणा ॥ कृपा वचनें बोलतसें ॥ १७ ॥ म्हणें जी प्रधान आले गांविहूनि ॥ राउलासी पाठविली वीणवनी ॥ श्रमु थोर जाला म्हणउनि ॥ येणें नव्हेचि प्रधानाचें ॥ १८ ॥ आणीक साडयाचे कृत्यसे ॥ पुनरपि पुसिलें कुलिंद्रें ऐसें ॥ कवणाचा विवाहो साडे कायिसे ॥ काय बोलतसे मदनु ॥ १९ ॥ तव स्थानिचे बोलती लोक ॥ राउळे नाहि परिसीले एक ॥ विस्ययेचा विवाहो केला देखा ॥ नोवरा नेटका आणिलासे ॥ २० ॥ मनुस्य म्हणतां असे येश ॥ दुसरा मन्मथ नायेकु ॥ किं तो विष्णुची साक्षात् सुरेखउ ॥ वरू आणीक नाहीं पाहता ॥ २१ ॥ बळी कंदु म्हणतां आणीक नाही दुसरा ॥ छपन कोटी जिंतीली वसुंदरा ॥ आक्रावा दीवसीं आवधारा ॥ राया झुंजतांनु पुरीतीच कवणा ॥२२॥ धर्मीष्ट तरी पाहतां नाहि क्षिती ॥ आणीक बहुत आसे ख्याती ॥ जगीं तयाची कीर्ती ॥ दुसरा ना बळवृती ॥ तव भूपती बोलिला ॥ २३ ॥ आम्हा घरीं आसे नोवरी ॥ चंपकमाळती कुमरी ॥ सांगत असें वरुषें च्यारी ॥ वरू मेळवावा म्हणउनी ॥ २४ ॥ वरू पाहता रूपें समानु ॥

---

१ तयासी ?

सौंदर्य इंद्राहुन ॥ वरी आमुची कन्या सगुण ॥ कुंतलाकुळीं विख्यात ॥ २५ ॥ ते सांडुनी आपुलें हित ॥ कन्या उजविली त्वरीत ॥ मी नावेक हिण असे वाटत ॥ तुम्हास पैं देखा ॥ २६ ॥ तव येक बोलती ह्मणी ॥ प्रधान ऐसी करूं नये करणी ॥ कोठे नोवरी राजनंदनी ॥ प्रधानकन्या म्हणजे कोण ॥ २७ ॥ ते वेळीं एक जाले विनवित ॥ तोची वरू आणीवीजे जी येथें ॥ देऊ चंपकमाळतीतें ॥ आणी राज्यभारू समस्त ॥ २८ ॥ सांडुनी चंपकनंदनी ॥ वरू आणीला आपुली कन्या म्हणउनी ॥ कैसा राजा रागेला अंतःकरणीं ॥ मग सेवक वर्ग बोलाविले ॥ २९ ॥ आरे तुम्ही मदनासवें सकळे जन ॥ नोवरा आणावा गजावरी बैसोन ॥ हे ऐकोन मदनासवें निघती जन ॥ प्रधानागृह टाकिले ॥ ३० ॥ तव प्रधानें केलें आसे आन ॥ बोलाविले असती आप्तजन ॥ म्हणे तुम्हा देईन बहुत धन ॥ एक म्हणेन तें करावे ॥ ३१ ॥ आजी चंडकेच्या देउळाभीतरी ॥ गाभारां राहावे अंधकारीं ॥ जो येईल सांजेचा भरीं ॥ पूजा सामग्री घेउनिया ॥ ३२ ॥ प्राण घ्यावें तेथें तयाचें ॥ ऐसें म्हणीये करावें आमचें ॥ जाउनी राहिले घेउन शस्त्रातें ॥ देउळाभीतरीं ॥ ३३ ॥ मग बौळयाजवळीं प्रधान आला ॥ चंद्रहास्या निरोप दीधला ॥ आम्हीं येक नवस असे नवसीला ॥ तो केला पाहिजे तुम्हासी ॥ ३४ ॥ नगरबाह्य प्रदेसी असे चंडीका ॥ प्रसाद उभळा आणीका ॥ नवस आमचा ऐका ॥ चित्त देउनिया ॥ ३५ ॥ जो विशयेसी होईं वरू ॥ तया कारणें नवस करूं ॥ बाहेरी चंडीका प्रसाद थोरू ॥ पैळ दिसत असे ॥ ३६ ॥ तेथें येकलेची तुम्हीं जावें ॥ चंडिकेस उपचारें पुजावें ॥ नाना स्तोत्री संतोषवावें ॥ पाठवावें मंदिरासी ॥ ३७ ॥ साडे होती पाठीं वोहरा ॥ सोयरे योजना आहेरा ॥ तुम्हीं निघावें वेगोत्तरा ॥ म्हणोनी पुजा सामग्री दीधळी ॥ ३८ ॥ पूर्ण कुंभ घेत हातीं ॥ चंद्र अक्षता लाविती ॥ निघे पाउली उचीती ॥ राउळा आंगणा टाकिलें ॥ ३९ ॥ तव शत येक बळीकटा ॥ मदन पातला द्वारवंटा ॥ तेवेळे काये जालें पुढारीष्टा ॥ चंद्रहास्य नोवऱ्यासी ॥४०॥ मदन कोण म्हणे चंद्रहास्या ॥ तेथवा कोठे जात आसा ॥ थोर जाला वळसा ॥ राउळांगणांत विचारा ॥४१॥ ते नाईकेची चंद्रहास्यु ॥ म्हणे आम्हासी पूर्वी असे नवसु ॥ अंबा पुजुनी सौरसु ॥ आज्ञा दिधली प्रधाने ॥४२॥ पुजन कवणाचे आम्हासी ॥ रायें बोलाविले असे तुम्हासीं ॥ तुमचे वारीचें मीं चंडीकेसी ॥ पुजा करीन म्हणुन सामग्री घेतली ॥ ४३ ॥ सेवकी बैसविला गजस्कंधीं ॥ रायें देखिला सुंदर निधी ॥ चंपकमाळ ते देईन आधीं ॥ कार्ये सिध्दी पाव देखा ॥ ४४ ॥ उचलुनी बैसविला सिंहासनीं ॥ आणविली चंपकनंदनी ॥ ते वामांगी तया बैसउनी ॥ देव ऋषी बोलाविले ॥ ४५ ॥ आत्रींध मुक्ताफळी भरली अंजुली ॥ दोघां शेश भरिला ते वेळीं ॥ परम आह्लाद कळोली ॥ समस्त राज्य समर्पिलें ॥ ४६ ॥ भांडारगृहाची गणना ॥ न वर्णवेल सहस्त्रवदना ॥ गज रथ घोडे सुवर्ण ॥ वस्त्रें रत्नें समर्पिली ॥ ४७ ॥

३३ अनुक्रम .... वि: ....
क्रमांक .... नों: दि: ....

आम्हा हे कन्या येक होती ॥ येरू प्रताप सांगो किती ॥ निरंतर जे होते चित्तीं ॥ वरू भूपती प्रियेसी देउनी ॥ ४८ ॥ परी ईयेजोगा तीहीं लोकीं ॥ वरू पाहाता विशेखी ॥ परी ईची भाग्येरेखा नेटकी ॥ म्हणुनी ईसी स्वामी राउळ ॥ ४९ ॥ आमचे वैंशीचा श्रीगुरू ॥ हा गाळव ऋषेश्वरू ॥ आला टाकूनी वेगोत्तर ॥ तें कारण परियेसा ॥ ५० ॥ विरोध दुस्वप्न जाणा ॥ आम्ही देखिलें गा नृपनंदना ॥ हा तिसरा जाणा ॥ त्यावरी ऐसे विचारिलें ॥ ५१ ॥ अपुत्रत्व म्हणो तरी चंपकमालती ॥ आम्हा माता पितृस्थानी वरूती ॥ उपरी कन्ये बहिणी हे स्थिती ॥ सकळ ठाईं हेची येका ॥ ५२ ॥ चंद्रार्कवरी राज्य कीजे ॥ आम्हा तपा जावया आज्ञा दीजे ॥ ऐसे बोलोनि कुंतलापुरपतीराजे ॥ निघीजे तये वेळा ॥ ५३ ॥ गालव ऋषी सांगातें निघाले ॥ सर्व सामोग्रीतें आणीलें ॥ सकळ चंद्रहास्यासी निरखिलें ॥ आम्हीं तपासी जाणें म्हणउनी ॥ ५४ ॥ धन कनक सामोग्री सकळ ॥ चंद्रहास्यें अवलोकी प्रबळ ॥ मग रथ अश्व सकळ ॥ देखोनि सुखीया पैं जाला ॥५५॥ केला आपुला एक विचारू ॥ आतां जुनी सासुसासरा नमस्कारू ॥ आणीला पटाचा कुंजरू ॥ चंपकमालतीसमवेत बैसला ॥ ५६ ॥ येरा दळा नाही गणना ॥ नाद वाजंत्रांचें गहन ॥ धांवताती नगरी प्रधान ॥ राजा सुष्ट निघाला म्हणउन ॥ ५७ ॥ येक प्रधान पुढें जाउ सांगत ॥ जे आले राउळाचे जामात ॥ गजस्कंधीं बैसले दिसत ॥ चंपकमाळतीसांगात ॥ ५८ ॥ हा रें काय बोलता आझुनि ॥ याचिया जिन्हा पिळा रे कोण्हीं ॥ येक म्हणताती आतां देखाल नयनीं ॥ आम्हावरी कां कोपत असा ॥ ५९ ॥ तंव वाजंत्राच्या ध्वनी ॥ येकसरा पडिलियां कार्नीं ॥ उतरले गजाहूनी राउळांगणीं ॥ चंपकमाळती धरूनी करांगुळीये ॥ ६० ॥ राजचामरें वरी ढाळती ॥ दुष्टबुद्धीसी नमस्कारिती ॥ उभडुन धरे मग पुसती ॥ तुम्ही काये केले पुजनाचें ॥ ६१ ॥ तंव येरी वृत्तांत सांगितला ॥ जंव मी पुजने घेउनी निघाला ॥ *(तों द्वारापासि मदन भेटला) ॥ तेणे हिरोनी घेतली पुजा ॥ ६२ ॥ राजसेवक आले होते ॥ आम्हासी पाठविलें सांगातें ॥ चंपकमाळ दीधली आमुतें ॥ आणी राज्यभारू दीधला ॥ ६३ ॥ भीतरी जाईजे केलें होतें ॥ तव वधुवर भीतरी प्रवेशत ॥ देह्य टाकिले जो तयाखालतें ॥ ग्रामाबाहेरी निघाला ॥ ६४ ॥ बाहिर नगराचा प्रदेशीं ॥ भूतें स्मशानभूमीसी ॥ देखोनिया प्रेत यासी ॥ म्हणती महद्भुत कोठें आले ॥ ६५ ॥ आम्ही भूतें म्हणवीतों ॥ तंव आम्हीहीहुन महद्भुत ॥ एक ब्रह्म झोटींग आसती म्हणत ॥ एक वेताळाप्रती ॥ ६६ ॥ ब्रह्महत्याचें शतें ॥ आम्हा अती असंख्यात ॥ तेणें पाप पावलों ह्या देह्यातें ॥ फार हा दारूण आम्हाहुनी ॥ ६७ ॥ पाहा पां पींजारलें भीस ॥ डोळे दिसतां बीभत्स ॥ आणीक बोलती राक्षस ॥ सहस्र गोहत्या केलीयां ॥ ६८ ॥ मग पावीनलो या देह्यातें ॥ परी हा आम्हाहुनी अधीक दिसत ॥ म्हणोनी समस्त भूतें पळत ॥

---

* तिसरा चरण नाहीं. पाठावरून दिला आहे.

त्या देखोनियां ॥ ६९ ॥ देउळ पातळीया उपरी ॥ तंव पडला रंग देखता सीळेवरी ॥ मदन कुमर तें आवश्वरीं ॥ छीन्नभीन्न जालासे ॥ ७० ॥ मग म्हणें आहा कटकटा ॥ कैसा मंत्र जाला उफराटा ॥ आम्ही आलों तयाची वाटा ॥ म्हणुन सीर सीळेसी हाणीलें ॥ ७१ ॥ इतुकें जंत्र तेथें वर्तलें ॥ तंव येरीकडे काये जालें ॥ राजा प्रधान घरासीं आले ॥ तंव अपूर्व वर्त्तलें ॥ ७२ ॥ चंपकमाळती वामांगी ॥ पाहत तटस्त राहिले आनेगीं ॥ म्हणे वीस्ययेचा आंगीं ॥ कवण उणीव ठेली ॥ ७३ ॥ मग आणिली चंपकमालती ॥ येक वारिती येकाप्रती ॥ आधीच दोनी सखिया होती ॥ चंपकमालती आणि विशया ॥ ७४ ॥ आणीक वर जाला पृथ्वीप्रति ॥ राज्य करितील अंती ॥ वीशया आणुनी खालती ॥ बैसवीत्या जालीया ॥ ७५ ॥ चंपकमालती सरोनियां पुरती ॥ वीस्येसी ठावो आसे देती ॥ वडीलपणाची स्थिती ॥ आसे पाळीती परीयेसा ॥ ७६ ॥ तव सेवकीं जाणविलें ॥ म्हणे भद्रा जाणे लागेल वहीले ॥ ते वेळीं ताट वोगरीलें ॥ सर्वे बैसती वोहरे ॥ ७७ ॥ मेहुणे मेहुणा आकडसासु बसे ॥ जेवीती करीती विनोदुरसे ॥ येक बोलती विलासे ॥ चंद्रहास्यासी खेळती ॥ ७८ ॥ दोघी स्त्रिया आहेती आतां ॥ काय पाहवी वेवस्था ॥ ऐसें जाले जेवण समस्तां ॥ ते वेळीं विडे घेतले ॥ ७९ ॥ विडे देती दोघी देवी ॥ म्हणती तीघे शोभती बरवी ॥ परी विकल्प नाहीं जीवीं ॥ दुसरी स्त्री जाली म्हणुनियां ॥ ८० ॥ चंपकमालती गजस्कंदीं ॥ मागें वीश्या आपण मधीं ॥ निघे वाजंत्राचा गजरीं ॥ लक्ष कोटी दीप माळा ॥ ८१ ॥ नृत्यकार करीती नृत्यकें ॥ बरवीं संगीतें गायकें ॥ पढताती उजीते आनेके ॥ येकाते कुसरी गाती ॥ ८२ ॥ येक ते कुसरी गाती ॥ येक ते धवल धनाश्री उधारिती ॥ थोडे थोडे धवळ गाती ॥ गद्य-पद्य लक्षणोक्तें ॥ ८३ ॥ छतीसा दंडयुधीं येक ॥ साधन करिती अनेक ॥ सुखी कुळाधीपतीचे लोक ॥ आवघे विश्व सुखी जालेसे ॥ ८४ ॥ गेले सिंहासनाजवळीं ॥ चंद्रहास्य बैसला ते वेळीं ॥ चंपकमालते विसई निर्मळी ॥ राजगृहीं प्रवेशली ॥ ८५ ॥ कुंतलाधीपतीचियां गृहा ॥ चंपकमालती विशया ॥ शास्त्र मार्गे उपाधिया ॥ गृहप्रवेश करीती तये वेळीं ॥ ८६ ॥ सिंहासनीं बैसोनी चंद्रहासें ॥ द्रव्यें वेचिली आसमसहासें ॥ ब्राह्मण सुखी केले ऐसें ॥ द्रव्य बहुसाल दीधलें ॥ ८७ ॥ कळापात्रें सुखी केली ॥ ऐसीयापरी रात्र क्रमिली ॥ पाहटें वाजंत्री लागली ॥ मंगळ तुरे वाद्य वाणी ॥ ८८ ॥ रायासीं करविलें मंगळस्थान ॥ सरकर सारिलें देवतार्चन ॥ पूजीलें देव ब्राम्हण ॥ विडे दिधले सर्वांसी ॥ ८९ ॥ पाठीं सिंहासनीं आरूढला ॥ मग समस्त परिवार येउं लागला ॥ प्रणामीं स्तवीला ॥ वंदीजे सकळीकीं ॥ ९० ॥ वेळ उदकें देवळा ॥ गुरूव गेला प्रातःकाळा ॥ चंडीका-प्रसादें प्रवेसीला ॥ तव प्रधान पडिला देखिला ९१ ॥.....................

.................................तेवेळीं धांत्रोनी परतोनी आला ॥ नगरांत आत्रधारी ॥ ९२ ॥ तेणें वृत्तांत सांगीतला ॥ पुत्रा प्रधाना मृत्य जाला ॥ चंडीका

भुवनीं मी गेला ॥ तव दोघे पडले देखिले ॥ ९३ ॥ पुत्रा आणि प्रधाना ॥ मृत्यु जाला जाणा ॥ लोकीं करू आदरिली विवंचना ॥ ठाईं ठाईं बैसोनियां ॥ ९४ ॥ काये पाहा राजी बैसतांच क्षणीं ॥ कवणें बापुडे मारिले दोन्ही ॥ कांहीं जाले असेल रायापासुनी ॥ म्हणती सांगोपनीं नये ॥ ९५ ॥ येक म्हणती हा नवा राजा ॥ अभिप्रावो नेणिजे सहजा ॥ उगेची जाउनी बैसा जा ॥ प्रसंगासारिखी करा गोष्टी ॥ ९६ ॥ येकी हळुची विनविलें ॥ प्रधान पुत्रासहित मरण पावले ॥ आजी पाहटें गुरूवें देखिलें ॥ चंडीकेचा देउळीं ॥ ९७ ॥ रायें सादर होउनी परिसिलें ॥ एवं पूर्व वृत्तांत निवेदिलें ॥ मुखीचें तांबुल सांडिलें ॥ मग उठिले वरूतें ॥ ९८ ॥ मग निघाला चंद्रहास्यु ॥ मागें लोक धांवती बहुवसु ॥ सांडिता श्वास उश्वासु ॥ तव मदन प्रधान भीन्न भीन्न घायें देखता जाला ॥ ९९ ॥ मग बोलाउनी थोर थोर लोका ॥ रायें निरोप दीधला देखा ॥ हे काय जालें ऐसे ठाउकें करा कां ॥ नाहिं तरी कोपेन तुम्हावरी ॥ १०० ॥ सर्व जे जे आले होते लोक ॥ तितुकें पाठविले सकळिक ॥ आपण आणी पांच शत लोक ॥ देउळीं राहिलें ॥ १ ॥ त्या पाटीतील दूधशर्करा ॥ युक्षदंड खजुर आपारा ॥ तेथें आणविलें संभारा ॥ पुष्पसामग्री ॥ २ ॥ रायें स्नान केलें ते काळीं कीं ॥ स्थंडील उजळीलें युक्त सलक्षणीक ॥ त्यावरी केलें अग्नीमुख ॥ मग हवन करूं आदरिलें ॥ ३ ॥ बापु मंत्रवादी पुरूषार्थी ॥ अग्नीसी देतसे आहुती ॥ पुनरपी मुखें करी स्तुती ॥ प्रीती आवृनी परियेसा ॥ ४ ॥ द्रव्यसामग्री सरळी आवधारी ॥ मग आपुले मांस कापिलें शस्त्रेवरी ॥ मंत्रे घाली अग्नीमाझारीं ॥ घृते आहुती मांसाच्यिया ॥ ५ ॥ देह कापुनी होमि तेथें ॥ लोकांसी विस्मयो वर्तेला देखोनी ते ॥ तें वेळीं प्रगटली तेथें ॥ कुंडातुनी माहामाया ॥ ६ ॥ प्रसन्न जालीये मागें सुमती ॥ आणीकासी जाली हे जीतवृत्ती ॥ काय अभिलासी तोसी चित्तीं ॥ तव चंद्रहास्य विज्ञाप्ती बोलता झाला ॥ ७ ॥ जरी मज प्रसन्न जालिसी माते ॥ आतां उठवी या दोघांजणातें ॥ नाहितरी आपेश आलें मातें ॥ कोडें थोर वो जननीये ॥ ८ ॥ मग उठविले दोघेजण ॥ बापु सत्वाचें नीर्वाण ॥ तयाचें शरीर सुवर्ण ॥ तैसें जाले तयें वेळीं ॥ ९ ॥ आश्वासिलें चंद्रहास्यें ॥ हे माया हिचीच आसे ॥ ईश्वरू न करी आनायासें ॥ दुख या न घेईजे ॥ १० ॥ मग दोघे उठोनी बैसती ॥ सकळ लोक मिळती ॥ हरूशें वाजांत्रे वाजती ॥ परमप्रीती पावले ॥ ११ ॥ याउपरी माता पिता ॥ आपुली आणीली त्वरिता ॥ राज्य चंद्रहास्य करी(ता) ॥ मदना दीधली प्रधानत्व ॥ दुष्टबुद्धी घरीं राहिला ॥ १२ ॥ निर्धारू चंद्रहास्याचा ॥ नेमु शाळीग्राम सीळेचा ॥ रावो झाला कुंतलापुरीचा ॥ पवीत्र वैष्णव बळीया गाढा ॥ १३ ॥ ऐसियापरी मातापीतरेसी ॥ राज्य करी कुंतलापुरीयेसी ॥ वरूश तीनी शते तयासी ॥ राज्य करितां पैं जाला ॥ १४ ॥ वीशयेंसी मकरध्वज कुमरू ॥ जाला बळीयाडा जुंझारू ॥ पद्माक्ष चंपकमालतीसी पैं सुंदरू ॥ प्रसवती जालीया ॥ १५ ॥ ऐसी

बाळपणींची शक्ती ॥ शाळीग्राम शीळेच्वि प्रतीती ॥ चंद्रहास्या जाली प्राप्ती ॥ मने स्पीत कामना ॥ १६ ॥ गंडकी शाळीग्राम शिळा ॥ दुसरी द्वारकेची चक्रशिळा ॥ जो वाहे तुळसीदळा ॥ तो विष्णुरूप तत्वतां ॥ १७ ॥ दोनी स्वरूपें नीस्तरावया ॥ देवें नीर्मीली गा पार्थ राया ॥ शाळीग्राम येती तारावया ॥ संसारालागीं ॥ १८ ॥ एक चर एक स्थावर ॥ म्हणुन शाळीग्रामाहुनी आपार ॥ पवित्र नाहीं कळींत दुसरा ॥ शाळीग्राम शीळेपरतां ॥ १९ ॥ शीळा स्कंदीं वाहे जो नरू ॥ तेणे वाहीला पृथ्वीचा भारू ॥ तरला संसारसागरू ॥ नाहीं भवपाश तयासी ॥ २० ॥ शाळीग्राम शीळा देती जे पुरूष ॥ तेणें दीधलें होती तीन्ही लोक ॥ सर्व तीर्थादी उदक ॥ न पवे समत्व तीर्थेसीं ॥ २१ ॥ जन्मांतरीची पापें ॥ जाती शाळीग्रामआर्चनमात्रें ॥ शीळानुलेपन करीती पवित्रे ॥ होय तया मुक्ती संशयो नाहीं ॥ २२ ॥ शीळानैवेद्य जो जेवी ॥ शीळा नीर्माल्य जो सीरीं ठेवी ॥ शीळा जो अनुदीनी सेवी ॥ तेची पद मुक्तीचें ॥ २३ ॥ स्त्रधा करी जो शीळासन्निधी ॥ तेची गया तीर्थ विधी ॥ पुराण कीर्तन शीळासंनीधी ॥ एकवीस कुळे उधरती ॥ २४ ॥ पापी दोशी सर्वव्याधी ॥ तीर्थ पडे मुखाभीतरी आधीं ॥ तो पुण्यरूप आधीं ॥ सकळ मंगळरूप सर्वथा ॥ २५ ॥ विष्णुपादोदक पार्था ॥ जो द्वादशी करी वीख्यात ॥ देवो नारायेणा परता ॥ नाहीं पाहतां निर्धारू ॥ २६ ॥ कोवळें तुळसी पल्लव ॥ वाहीलिया दोश जाती सर्व ॥ गळीतपत्रीं पुजीती देव ॥ तो साक्षात वैष्णव ॥ २७ ॥ दीर्घ मंजुरी ठाईं ॥ विष्णु साक्षात जागृती पाही ॥ तुळसी परतें दैवत नाहीं ॥ पवित्र गा राजेंद्रा ॥ २८ ॥ म्हणून प्रशंशा शाळीग्रामाची ॥ मज बोलावया साक्ष कैंची ॥ नारदु म्हणे वेळ झाली स्थानाची ॥ आम्हासी जाणे ॥ २९ ॥ म्हणुन नारद सत्यलोकासी गेला ॥ ते येळी धनंजयो बोलिला ॥ समयो बरवा प्रकाशला ॥ कथा मनोहर पुण्य पावन म्हणजे ॥ ३० ॥ तेवेळीं दोन्ही शामकर्ण जाणा ॥ आले कुंतळापुर पाटणा ॥ मागें चतुर्दीक्ष सैन्य जाले आग्रे कृष्णार्जुना ॥ तव अपुर्व परियेसा ॥ ३१ ॥ पद्माक्ष मकरध्वज बळी तुष्ट ॥ पुत्र चंद्रहास्याचे वरिष्ट ॥ नगरा बाहेरी प्रवेशुनी कुट ॥ महाबळीवेत्ते जाले ॥ ३२ ॥ तेहीं देखिला शामकर्णा ॥ पत्रें वाचीली सोडुनी जाणा ॥ गेले दोन्ही घेउनी राउळांगणा ॥ वारू परीयेसा ॥ ३३ ॥ लिखित चंद्रहास्याचा करीं दीधलें ॥ येणें विचारूनी वाचिलें ॥ म्हणे कार्य बरे साधिलें ॥ आतां कृष्णार्जुन भेटतील ॥ ३४ ॥ बारे मकरध्वजा बळिया ॥ आतां तुवां रक्षावे घोडिया ॥ मग अर्पु धर्मराया ॥ कार्यप्रयोजन शामकर्णी ॥ ३५ ॥ घोडीयास रक्षीतसे वीशयासुतु ॥ चंद्रहास्य बाहिर आला त्वरीतु ॥ म्हणें आतां दाखवीन पार्थु ॥ श्रीकृष्ण राया देखता ॥ ३६ ॥ सर्व दळेसी आला कृष्णार्जुन ॥ सकळ वीरीं परिवारोन ॥ देखिला चंद्रहास्य दुरून ॥ वीररावो महंतु ॥ ३७ ॥ हरीचरणीच्या तुळसी माथा ॥ शंखचक्र सुरेखता ॥ वज्रपंजरी मीरवतां ॥ रत्न मुगुटीं तळवटीं ॥ ३८ ॥ चंद्रहास्यें देखिला श्रीहरी ॥ शंख चक्र गदा करीं ॥ पीतांबर कासेवरी ॥ रत्नमेखळा शोभतसे ॥ ३९ ॥

माथा मुगुट निबंध ॥ पदक कौस्तुभ प्रभा शुद्ध ॥ वक्षस्थळीं पदकबंध ॥ श्रीवत्स शोभतसें ॥ ४० ॥ वैजयंती विराजित ॥ कर्णी कुंडल मिरवत ॥ कंठीस पातळ शोभत ॥ कर्णवरी परियेसा ॥ ४१ ॥ चरणी दैत्यावरी पुतळा ॥ कांती वननीळ सावळा ॥ ऐसा कृष्ण देखिला डोळां ॥ चंद्रहास्यें पवित्रें ॥ ४२ ॥ धांवोनी चरणी ठेविला माथा ॥ म्हणें जयजयजी श्रीकृष्णनाथा ॥ अनादीसिध गुणभरीता ॥ सर्वात्मिया सर्वेशा ॥ ४३ ॥ उचलुनि धरिला वक्षस्थळीं ॥ दोघे पूर्णानंद जळी ॥ देवभक्त खुण वेगळी ॥ ते अनुभवीचे जाणती ॥ ४४ ॥ तंव कृष्ण म्हणे अर्जुना ॥ रायासी देववी आलींगणा ॥ तेवेळी श्रीहरीसी प्रतीवचना ॥ काय बोलिले अर्जुन ॥ ४५ ॥ राउळें भीष्मपर्वी मजप्रती ॥ निरोपिली युध्याची स्थिती ॥ आपुला स्वधर्म सांडिती ॥ ते पावती रवरव सर्वथा ॥ ४६ ॥ आम्ही युध्यास आलो यासी ॥ दोनी घोडे बांधले लोहेसी ॥ कैसे क्षेम द्यावे यासी ॥ झुंझो उभा ठाकलासे ॥ ४७ ॥ कृष्ण म्हणे हा नव्हे सामान्य ॥ माहावैष्णव आम्हासी मान्य ॥ देवादिकांसमान ॥ म्हणुन आळंगी यासी ॥ ४८ ॥ येरू म्हणें हा वृध तरी नमस्कारू करू त्वरीत ॥ नातरी परियेसो मात ॥ जे न भेटतां लोकांत ॥ भेटणें हें आपेश वाटतसे ॥ ४९ ॥ कृष्ण म्हणें माझिया भक्तासी आलींगीती ॥ धर्मबुद्धी नमस्कारिती ॥ ते जाणा मज स्पर्शती ॥ पुण्य लोक होती तीहीं लोकीं ॥ ५० ॥ ऐसें म्हणुन दोघां लावीले आलींगण ॥ वीर म्हणती फीटले वसन ॥ तेवेळें बोलाविलें दोन्ही जण ॥ पुत्र चंद्रहास्याचें ॥ ५१ ॥ तयाकरूनी कृष्णार्जुन ॥ चंद्रहास्य करवी नमन ॥ मग राउळांगणा नेउन जाण ॥ मर्दनें जाली समस्तांसी ॥ ५२ ॥ नानापरिचे अलंकार ॥ सर्वासीं वाहीले आहेर ॥ सुखी केले नृपवर ॥ मग भोजने सारिली ॥ ५३ ॥ तेवेळीं बोलिले श्रीपती ॥ परिसा चंद्रहास्याची विनती ॥ आम्ही जिंतीली अवघी क्षिती ॥ बळी भूपती समस्त ॥ ५४ ॥ जे जे जीणोनी राय जेथें ॥ ते ते बलिष्ट घेवों सांगातें ॥ ऐसे पातलो तुमचीया नगरातें ॥ तव तुमचे दरूषण पैं जालें ॥ ५५ ॥ आतां परियेसी विनवणी ॥ आमचे वारू धरीले आहेती दोन्ही ॥ दोघी तुमचा नंदनी ॥ ते देववी राजेंद्रा ॥ ५६ ॥ आणीक साकडें न घळु तुम्हां ॥ सर्वे नेणेजी राजोत्तमा ॥ द्यावे वारू एक तें श्यामा ॥ तेवेळीं हासिला चंद्रहास्यु ॥ ५७ ॥ म्हणें तें मीं नेणें जाणती कुमर ॥ तव बोलिले सारंगधर ॥ तया आज्ञा दीजे वेगोत्तर ॥ तेवेळीं दोघे बोलाविले ॥ ५८ ॥ बारे आणुनी दीजे याचे वारू ॥ तव बोलिला पद्माक्ष कुमरु ॥ आलासे धनुर्धरू ॥ सारथी वीरू म्हणवीतु ॥ ५९ ॥ यासी युध्य करू क्षण येकु ॥ पाहुन हस्तलाघव विशेखु ॥ वांचुनी नेदु हा शेखु ॥ यावरी श्रीहरी बोलिले ॥ ६० ॥ मीं मागतां नेदी पद्माक्षु ॥ तंव बोलिला चंद्रहास्यु ॥ तुम्हीं बोलिला जो विशेखु ॥ राउळ तरी आम्हासी पूज्य ॥ ६१ ॥ आणुनी दीधले शामकर्णा ॥ पुढे ठाकती कवण भुवना ॥ ते पाटकु नामा बोलिला जाणा ॥ पुढें रसाळ परियेसा ॥ ६२ ॥

एका अनामिक कवीचें

द्रौपदी-स्वयंवर

बोऊळया आला । बसिदि-री कुरवंडिया वोवाळिले । व्यास (होम) सा (री) ...(सी) घ्रागति । नवरा नवरी बोऊळ येती । बासरले मंत्र...(गौरी) हराचे... (च) र्ण प्रक्षाळिती । आठरी हांक वाजे । सकळि वऱ्हाडिते आरोगीति ॥ ९६ ॥ भी (म)...(वि) व्हाचारी दीवस भरले । वोहरे अमोलि (क) सुदले । गवरव कौंतीयेसी । भीमविवाहाचा दीवसें भरति । नवरा अर्जुने । द्रुपदा तेल लागलें ॥ ९७ ॥ तुरंग पलाणिला क्षण...(वे) ळे गेले पारथ । पाउडी सोनियांचि हिरेचि मणियाली । यौटां रत्नजडिता । नवरा चंढ (विला) तयावरी ॥ ९८ ॥ लक्ष कोटि वाद्ये बहुत । नवरा अर्जुन प्रणु असे जात । हे देखा पंडुपुत्र । हें देखा... नि भा देवाचा नातु ॥ ९९ ॥ नवरा अर्जुन ... सभे मंडपा आला । आरत्या कुरवंडिया वोवाळिला । बसीवीला सुवर्णपाटीं । द्रुपदरायें मधुपर्क केला । दीधली... (वस्त्रें स) र्वं आद...(रे) लेववि (ला) ॥ २०० ॥ (लगिनघ) डी व्रत तो बाहेरीं गेला । जोसी सावधान म्हणालें । धरिती आंत्रपाट । अर्जुना द्रुपदें लग्न लागलें । पंचमहाशब्द वाजीनेले । इंद्रादि सर्वे जयजयीकारु केला ॥ २०१ ॥ द्रुपदें अर्जुना कन्यादान (के) लें । वहुत आंदणें द्रुपदें बोलिलें । कंकण बां ... । मंत्री वोव्हर बोऊळया आलें । बसीवीलें सुवर्णपाठीं । आरत्या कुरवंडी (या) वोवाळिलें ॥ २०२ ॥ व्यास होम सारी...(सीघ्र) गति । नोवरा नोवरी बऊळयावरी येती । बा (सिंग) बांधले । मंत्री वोहोराचें चर्ण प्रक्षाळिती । आठरा (प) कान्नें । सकळि वऱ्हाडिते आरोगिती ॥ २०३ ॥ अर्जुन... (विव्हा) चारि दिवस भरलें । वोहर-अमोलिक साडे सुदलें । गवरव कुंतियेसी । अर्जुन विव्हाचारी दिवस भरति । नवरा नकुळ सहादेव । द्रुपदादेविसी तेल लागले ॥ २०४ ॥ लक्ष कोटी वाजती वाद्यावणि ॥ नवरा नकुळ सहदेव चढिनेले सोखासनि ॥ आहवा मंगलें गाति । पुढें भाट पवाडे वर्णिती ।...विमानी आरुढले देव । नकुळ सहादेव नवरा पाहों ठाकती ॥ २०५ ॥ लकुळ सहादेव नवरा सभामंडपा आले । आरत्या कुर... (वंडि) या वोवाळिलें । बसीवीले सुवर्णापाठीं । द्पदरायें (मधु) पर्के केले । दीधली देवांगें । सर्व आलंकार लेव (वीले)...लघीन घडीं व्रतें तों बाहेरी गेले ॥ २०६ ॥ जोसी सावधान म्हणतिलें । धरिती अंत्रपाट । लकुल साहादेव... (नवरा) लग्न लागलें । पंचमहाशब्द कानीं नेलें । इंद्रादिक...(देवें) जयजयीकारु केला ॥ २०७ ॥ द्पदें लकुळ साहादेव कन्यादान केलें । बहुत आंदण द्पदें बोलिलें । ... बांधलें । मंत्री वोहर बोऊळया आलें । बसवीलें ... (सुवर्ण) पाठीं । आरत्या कुरवंडीया वोवाळिलें ॥ २०८ ॥ व्या ... (स होम) सारी सीघ्रगती । नवरा नवरी बोवळया येती । ब...(सिं) गें बांधलें । मंत्रि

वोहराचे चर्ण प्रक्षाळिती। आ...पकवान्नें। सकळि वऱ्हाडीते आरोगिती ॥ २०९ ॥ नकुळ सहादेव विव्हाचारि दिवस भरलें। वोहरा...(अ) मोलिक साडे सूदलें। गौरव कौंतियेसी। लकुळ विव्हाचारि दिवस भरिती। थोरीया संभ्रम...असी पांचाचि लग्न लाविती ॥ २१० ॥ असि ते पांचाजणी वरीयेली। पुणता पुणतीते नवि नवरी।...(एव्हृ) डे सामर्थ्य तीचें। पांचाजणांची एक अंतुरी ॥ २११ ॥ पद्मराजे पड कोडि लक्षा। येऱ्या भंडारा करून...क्षा। गौरव कौंतियेसी। घेऊनिये वसे राजा गोपाळा ॥ २१२ ॥ आंधकार पडे सत्रसिरींगीरी। हस्त...पातले बाहेरी। दचकला दुर्योधन। कोण आले आम्हावरी। येक मात जाणविती। राया पां (डवांचा)...देव मुरारी ॥ २१३ ॥ पांडवा आहे ऐसा आगाज (ऐ) किला। मग दुर्योधन उभा कांपिनेला। घातले धरणियेसी। प्रधाणा अणवण जाणविती।...म्हणति काये जाली। राया फोडि लागली। म्ह...॥ २१४ ॥ आतां तरी आतां कैसी करीजे। द्रपदरायावरी कटकाई कीजे। द्रपदराज्या हे पांड... (वा) म्हि दवडिजे ॥ २१५ ॥ आतां तरी आतां कैसे करीजे। हा येकळा भीम धरिजे। येर मज आंगवति। भीम बांधुनि दुर्गी घालीजे ॥ २१६ ॥ आतां तरि अतां कैसी करीजे। द्रपदरायावरी कटकाई करिजे। सब्रंग शैन्ये...। त्याच्या दुर्गासि घालावा वेढा। येरमड ..आंगवति। हे पांडव गाई कुमरा ॥ २१७ ॥ द्रोण भीष्म... (म्ह) णति हें भलें जालें। पांडवि कायरे केलें। लाखाघर उभउनी। आज्ञा लाऊनी त्यासी जाळिलें। त्या कृष्णे सारथी। निभ्रांत त्याणेंचि रक्षिलें ॥ २१८ ॥ द्रोण भीष्म म्हणति हें भलें जालें। पांडवि तुमचें काय रें केलें। चुकला गोत्रवध। तेव्हां चाले आमच्यानि दैवें ॥ २१९ ॥ ततक्षणि विदुरासी हाकार केला। विदुरा तूं जाई पांचालिया नगरा। आफावी पांडव। द्रपदाचें ठाई असती। सर्वालंकार भूषणें।...ईजे तव विद्रु पाठविला। त्यासी घेऊनी झडकरी येई ॥ २२० ॥ ततक्षणि विदुरु तो वाहेरि निघाला। पांचाळीनगरी तो सीघ्र पातला। बहुत देखे मेलिकारु। हें शैन्य कृष्णरायाचें। वेणें गुढर दुसें। ध्वजास्तंभावरी गरुड का झळके ॥ २२१ ॥ विदुर गरुडध्वज ठका देखिला। हरिखें जालानि रा...येथें कृष्ण आला। घातला नमस्कारु। तुज शरण गा भेदी निमाला...ज प्राणवल्लभा। आजी कृष्णराव वीर। मिळाला...॥ २२२ ॥ कृपासागर हरी सामोरे आले। निजकरें कर विद्ट उठविला। जवळि बैसविला। कर ठेला त्याच्या मस्तकावरी। आपुला म्हणुनियां। त्याही जुपेक्षी कवणीयोपरी ॥ २२३ ॥ धर्म पुसे तेथील सांगावी मात। काय करीति आमुचे हस्तिनापुरीचे सोईरे। तव विद्ट बोलियेला। मी मुळ आलो असो तुम्हां ॥ २२४ ॥ धर्म...(पु) से तेथील सांगावी मात। आज्ञनु तुम्हा करू पाहताती घात। कोपले भीष्मदेव। अर्धराज्य...म्हणतिलें। इतकें जो तेथें जालें। मग मी मुळ आलो असो तुम्हां ॥ २२५ ॥ धर्म पुसे आतां कैसे करीजे। गांवा जाईजे कीं येथेचि राहिजे। तव कृष्णें बोलियेलें। तुम्ही जावें हस्तनापुरां। असा सज्ञान पुरुष

कासया लागीं रे राहाल सासुरा ॥ २२६ ॥ हस्ती साजीलें घोडे पलाणिले। पांडव हस्तनापुरां चालिले। कौंति द्रुपदादेवी। त्या चढि पुरा चालिले। कौंति द्रुपदादेवी। त्या चढिनेल्या सोखासनि। कृष्ण द्रुपदराव। हें दोघेहि आरत्ती बोलवीत ॥ २२७ ॥ पांडव राऊळामाझारी गेले। द्रोणा भीष्माचीया चरणा लागले। ताता नेणता एक आळि केली। द्रुपदाचे कुमरीतें पांचाजणि वरियेली ॥ २२८ ॥ द्रोणभीष्म म्हणती हें भलें जालें। हें तियेचें पुरवील वरदान। हे तुम्हां कीर्ति जाली। म्हणति केले मातेचें वचन ॥ २२९ ॥ पांडवा आला राउळिच्या हाकारा। तव धर्म बोलियेला। आम्हा नाहीं आरोगणा येणें। कृष्ण द्रुपदराव। आम्हा सरीसे दोघे पाहुणें ॥ २३० ॥ पांडवा आंगोळी माजन्ने जालीं। उत्तम वस्त्रें देवांगें दिधली। आणिती चंदन तया पांडव आंगि लाविती। आणिती नागचांपें तया पांडवा करीं वोपिती ॥ २३१ ॥ सोनियाचे जे ठाईं ठेविती। षडरस पक्वान्ने कोने विस्तारिति। दिधली आपोशन। विप्र त्याचे पाथी बैसविति ॥ २३२ ॥ धर्म राजनीति आरोगिले। कापुरसहित वीडे घेतले। मंचकीं विसावलें। येरच वधेहि (?) जवलि बैसले। भाटें श्रीदें पढती। पुढें भाट पवाडे वर्णिती। हा देखा अर्जुन। जाणें रायरायेन्द्र भेदिले ॥ २३३ ॥ दुर्योधनु त्याचे करीतसे खंती। आपण देखतां आणिखाति वानिती। धृतराष्ट्र जया। हें राज्य वाटुनिया दीजे ॥ २३४ ॥ हस्ती घोडे म्हणति जरी जन्मु चांगा। तरी आम्ही जाऊं धर्माचिया भागा। मुके हे आश्वजाति। आपुलें ठाईं बोल करीती। आवो आंविके माते। तुज वाहो कापुर विडे। आवो लक्षुमि माये। आम्हा घाली धर्माचिये कडे ॥ २३५ ॥ बटकि दासी म्हणती जरी जन्मु चांगा। तरी आम्ही जाऊं धर्माचिया भागा। आवो आंविके माते। तुज वाहो कापुरें विडे। आवो लक्ष्मी माये। आम्हा घालि धर्माचियेकडे ॥ २३६ ॥ पांडव इंद्रप्रस्थानि निघाले ॥ तेथील दिसती बरवे हे वन्न ॥ तंव धर्म बोलियेला ॥ येथें दिसती पूर्वजाच्यिये स्थानें ॥ २३७ ॥ पांडवालागीं नग्र उभवीलें ॥ माड्या मढियाले देउळें बहुत ॥ दिसति सुवर्णाचि ॥ जैसे दिसती रत्नखचित ॥ द्रुपदिसैंवर कृष्णाचें चरित्र ॥ गातिया पुण्य ऐकिल्या पवित्र ॥ जें गाती आइकती ॥ त्यांच्या पुण्या नाहीं मीति ॥ जे गाती भक्तिभावो ॥ त्यांच्या पुर्वजा होये उध्रागति ॥ २३८ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु.

विश्वनाथकविकृत

ब्रह्मांड पुराण

(ओव्या ११०–१३२)

वीप्रजीत्वास वरु नरी : फुलोमेनाये मंजनु ॥ ११० ॥ आनीळा माझा मुषादीनु : हे अस्टपुत्र वीभंजनु : यापासौनी जाहालें कवनु : वीरोमुताभीदानाकु ॥ १११ ॥ आंधु चौथीवीं राणीं : तीध पुत्र जाहले उन्मनी : वीरसाधु अभीमानी : तीसरा वृसनायेकु

॥११२॥ सीद्याको पाच वीरा जन्मुनु : राहु केतु वीस जनु : यांचा पराक्रमु थोर म्हणुनु : सीर छेदीले नारायेनें ॥ ११३ ॥ सुरगो सांहावीं रानी : तीघ पुत्र उन्मनीं : मीनको आत्रया रोभानी : इति पुत्र नावे ॥ ११४ ॥ सुरभी सातवि रानी : पुत्र ही कवनीं : ब्रम्हचारी सुमनी : अनुस्टानी धीरी ॥ ११५ ॥ वीनुवीता अठवी स(ती) : अरुन गरुड पुत्र होती : आरुणपासौनींसे उत्पत्ती : अवधारी ॥ ११६ ॥ सेनींचा उदरी जटया जाला : सीरोमाचा भकु आंकीला : स्वामी कार्या प्रानु दीधला : तो ठायो॥ ११७ ॥ मुनीभी नह्वी रानी : गुणा क्रोधु पुत्र दोनी : चराचर व्यापुनी : गुण गुना ॥ ११८ ॥ आनुसें अकरावि रानी : सीधी बुधी अवतरले तीचां उदरीं : येसे बोलीले पुरातनी : अनादीसीध ॥ ११९ ॥ अस्टकुळ नाव : ते काळद्रुमाचे भुजंग : सेससहस्र फडया वीषांग : सेषादीकरुनी ॥ १२० ॥ हा तेरा रान्याचा वीस्तारु : कास्यपाचा आवतारु : ससीपमात्री सुचनाकारु : सांगींतला ॥ १२१ ॥ आंता रुसेस्वरांची संतती : आगीं रुसेस्वराचा ब्रहस्पती : देव सुरवर मानीती : गुरुस्वरुपीं ॥ १२२ ॥ आत्रीचा परम मुनी : पुलस्ता त्या रावनु : दैत्यावंसीं घनु : जे हेमंद्राचळु उचलीला ॥ १२३ ॥ पुलहकुताचा कींनरु : गंधर्वत्रीद्याधीरु : गंधर्व मती संचारु : चराचरी ॥ १२४ ॥ क्रुत नामा मुनीं : धुर्म बुधीं उपजलें दोनी : षांडली तीसारा म्हणौनी : अवधारी ॥ १२५ ॥ षांडलीचा अग्नीपुरुसु : अनना उदक पाककरीं समरसु : उग्र तेजे रहीवासु : तो सप्तमुपु ॥ १२६ ॥ सप्तमुपी सप्तभार्या : त्या येती कवने कार्या : सीधी बुधी दावावीया : आंतंस्करनी ॥ १२७ ॥ धुर्मापासौनीं वरुन जन्मला : बुधीपासौनी ध्रुउ नीरवला : कनकनीळु संभवला : नीळाचा भद्रगजु ॥ १२८ ॥ ब्रह्माचा वक्षस्थळीं भृगु जन्मला : त्यापासौनी सुक्र जाहाला : दइत्यांचा गुरु म्हनवीला : अवधारा ॥ १२९ ॥ रीचकाचीं उर्वसी जाहाली : कळाकुसरीं भावळी : ब्राम्हानें द्रीष्टी केली : तो वसीस्टु जाहाला ॥ १३० ॥ त्या रीचकाच जमदाग्नी जाहाला : जमदेग्नीचा परसरामु जाहाला : हरी वीस्नु जन्मला : रेनुकानंदनु ॥ १३१ ॥ तो परसरामु : दैत्यां पराक्रमु : मातेचा फोडीला स्रमु : सहसार्जुनु फोडीला कांडोकांडी ॥ १३२ ॥ अस्तरो माहांमुनी :.................

(ओव्या १४६–१६६)

आता सांघेन देवकथन : ब्रम्हांडपुरानामाजी वीस्तारन : सांगा वीस्वनाथा अनुसंधान : वीघ्नेस्वरु वंदुनीयां ॥ १४६ ॥ चौरासी लक्ष जीवजंतु पाडीले ब्रम्हाने : त्यामाजी नरनावे उतीमे : प्रकृती ईंद्रीयें मनें : त्या नरासी ॥ १४७ ॥ त्या नरा साहावें इंद्रीये ज्ञान : मन कळपना प्रकृतीं बुधी जान : ळया ळक्षी जप ताप नीस्टती ध्यान : युतर्के त्या नरासीं ॥ १४८ ॥ पंचइंद्रीयें पंचभुते : मन कळपना जान नीरुते ॥ म्हणौनी पापपुन्य भोगीते : त्या नरासी ॥ १४९ ॥ मन कळपन न करी : प्रकृती आभीळाषु धरी ; वीवेकु वीचारु करी : चक्षु इंद्रीयें ॥ १५० ॥ सरीर मन

वृक्ष म्हनीजे : साष्टापाल इंद्रियें जानीजें : ज्ञानी पुरुष म्हनीजे : ब्रम्हाम्रुत तेंची फळ ॥ १५१ ॥ जैसे व्रुक्षवुड हळकवीजे : मग साखा पाला कापीजे : तैसे इंद्रियें जानीजे : सुत्र धरी ॥ १५२ ॥ अउस्य भउस्य दैवदसा : दैन्य दान धर्म : पाप पुन्य : भुक्ती मुक्ती फळ आचरन : नरदेहें मात्रु भ्रुत्रु पीता पुत्रु : सोहदरू इस्ट मैत्र : अस्तत्रीपुरूसचा : नाती लाउनी परीवारु : सौसारधर्मि ॥ १५३ ॥ इंद्रिये धांवताती सैरावैरी : पापपुन्य न वीचारी : प्रक्रुती इंद्रीये अत्रीचारी ॥ धर्मा-धर्म नाही ॥ १५४ ॥ तवं ब्रह्मया चींता मनी प्रवर्तली : चराचरचि रचुनुक सुटली : ऽ ळज्या नाहि लोपली : वस्रेत्रीण ॥ १५५ ॥ तव ब्राह्मा विचारु लागला : कवन बुधी करु भला : म्हनउनि क्षीरसागरा नीघाला : हौसारुढ कैसा ॥ १५६ ॥ जैसा परम हौसु : पारब्रह्म प्रती आंसु : गगनी मार्गि क्षचर असु : सभावे नीघाला ॥ १५७ ॥ क्षीरसागरासी टाकुनी आला : तटकिं उभा राहीला : आंतस्करनी वीचारु लागला...॥ १५८ ॥ आंधीं जांउ कीं कैळासा की क्षीरसागरा : व्रीतांतु सांघें ळक्षुमिं हरा : म्हनउनीं प्रवेसला क्षीरसागरा : अवधारी ॥ १५९ ॥ तवं क्षीरसागरे देषीला : वंदुनीया ब्रह्मा रथी बैसवीला : नेउनी उतरी(ला) रे महाद्वारीं ॥ १६० ॥ परी पाहातो क्षीरसागरु : उदक सुभ्रवर्नु जळांधरु : अम्रुतंपुर्न रसीकरु : यैसे चंद्रकळा दिसें ॥१६१॥ उदक सुभ्रवर्न : मध्ये वीस्णुचें मंदीर : अवघे सुवर्नांचें ढवळार : सोभतें कैसें ॥१६२॥ रत्नखचीत कळस दीस दीसताती कैसें : सहस्र किरने सुर्यो जैसें : ब्रह्मा देषोनी उल्हासें : आंतःकरनी ॥ १६३ ॥ म्हनौनी देपीयेला अदि नारायैनाचा ठावो : येथें नांदतें अदीपुरुस देवरावो : सन्कीसमीप धरुनीया मावो : वीस्णुरुप ॥ १६४ ॥ आडीच लक्ष गांवे विस्तार : तितुकेंची गांभीर : माहागड माहाविस्तार : आगम्य असुरा ॥ १६५ ॥ इतुकीयावरी मंदीर प्रवेसला : सेषारुढ देषीला : वीस्णुने वंदिला : चतुराननु ॥ १६६ ॥ मग क्षेम आलिंगन जाहाले : दोघे सीह्मास..............

(ओव्या १७९–२८१)

सुवर्नाचे कळस ॥ १७९ ॥ ठीक टवळ रनीं मानीकें : झळकताती ठाई ठाई आनेके : जैसें सुर्योप्रकासें उर्देके : तैसे देपीलें ॥ १८० ॥ त्या नगराचा अष्टकोनीं : लोकपाळ रा(ष)नी : सक्ती मायागगनी : आंतराळीं ॥१८१॥ नगराबाहीर वनस्पती : नानावर्न वृक्षजाती : फणस गंभीर नारेळी सांगो कीती : फळें परिमळे अनेके ॥ १८२ ॥ पुर्व दिसीं इंद्राची अमरावती : उतरे कुंवेराचि ढवळारें दिसताती : पस्चीमे वरुणु मेघ ज्येचे हती : तो नीरुता जाना ॥ १८३ ॥ दक्षणे येमपुरी : पापा पुन्याच नीवाडा करी : अदिक उने प्राणी पाहूरी : बैसवीजें ॥ १८४ ॥ ईस्यान्न कोनी ईस्यान्नु : वायांव्याप कोनी वायु पुरूसु गहनु : तिन्ही लोकिचा जो प्रणु : उस्वासु नीस्वास्वासु चालवी ॥ १८५ ॥ नेरुत्यकोनि नेरुत्याचें मंदिर : अग्नीकोनि अग्नीपुरुसु दीव्य घर : पाक करी षड्रुरस पक्वान्ने रसिकर : पांचांमृतें ॥ १८६ ॥

यैसीं अस्टदीसी अस्ट देवांचीं मंदीरें : येर बहुत काये वानु अपारे : गन गंधर्व सिध वीद्याधरे : कवणे वर्नावी ॥ १८७ ॥ मध्ये ईस्वराचें मंदीर नीज भुवन : येकवीस पाईरीया गहन : चंद्रसुर्यो दोघेजण : तेची दीव(टी)कर ॥ १८८ ॥ यैसे तें कौळास : प्रासिविणे कैचा वास : जे परम तत्त्वीं समरस : तेंचि भोगीती कौळासपद ॥ १९० ॥ यैस्या त्या परब्रम्हयाच्या घरिं : आद्यासक्ती ते गौरी : जीणे धरीले उदरीं : तीन्ही लोक ॥ १९१ ॥ मायारुपे पेचरीं : ज्ञानरुपें संचरीं : वायुरुपें हुकारी : ते स्वामिनीं सर्वांची ॥ १९२ ॥ सीव सक्ती पेळताती सारीपाट : हरी ब्रह्मा आलें जवळां नेहट : जालि समद्रीस्ट : क्षेम अळींगन जाहालें ॥ १९३ ॥

तीघे बैसले सिह्वासनीं : सर्व तत्र त्रीसुळ गदा त्रीनयेनी : होये पार ब्रह्म-नीर्वानी : दत्तात्रयो ॥ १९४ ॥ देवा न कळे तुझा आंतपारु : भक्तीसमीप साहाकारु : अपुले स्वरूप देउनीया नीर्धारु : प्रेमरूपा ॥ १९५ ॥ तुझी भक्ती जे करीती : आखंडीत पद पावीती : त्या नाहि दुमती : वीस्वरूपा ॥ १९६ ॥ ब्रम्हस्तुति आइकौनी : ईस्वरु संतोसला मनी : आम्ही तुम्हीं पारब्रम्ह नीर्वानी ॥ वेदपुरशा ॥ १९७ ॥ तवं पुसे जगंनाथु : ब्रम्ह सांगे परमार्थु : आमचा अधीकारु स्तीतु : न चले स्वामियां ॥ १९८ ॥ मग ईस्वरु पुसे ब्रम्हातें : कां न चले ते सांग आम्हातें : काई अवरोध तेथे : वैद्यपुरसा ॥ १९८ ॥ ब्रह्मा म्हने कवीळासपति : तुम्ही जे निर्मिली अम्हा मती : ते रचनुक सुटली अवस्तीत्ति : वस्तेवीन ॥ १९९ ॥

चौरासी लक्ष जीवजंतु : त्यामाजी नरदेहे विक्षातु : प्रकृती इंद्रये मनांतु : देहे वीकार करीती ॥ छ ॥ २०० ॥ छ ॥ असुभे दिसताती दिगंबरे : इंद्रये धावताती सैरेवैरें : पापपुन्य संचारें : जाहालीं नरदेहें ॥ २०१ ॥ म्हणौनी वीनवी तुम्हासी : कवन बुधी सांगा कैसी : वीचारी पां मनासिं...॥ २०२ ॥ इतुक्या अवस्वरी : कोल्हालु जाहाला क्षीरसागरि : आतां अला रे जळंधरी : म्हणौनीया ॥ २०३ ॥ वीस्णु म्हने सर्वेस्वरा : जावे क्षीरासागरा : यौध्य मांडलें घोरांधरा : म्हनौनि नीघाला तेथुनि ॥ २०४ ॥ ते यौध्य वर्नु जरी : कथा जाईल वीस्तारिं : ईस्वरु काई करी : ते अवधारा ॥ २०५ ॥ ब्रह्म चींतन करि : पाहे मनस उदरिं : म्हणौनी आभ्यासि दीष्टी : करुनीयां ॥ २०६ ॥ ईस्वरु द्रुस्टी पाहो लागला : कवणे ठाई कवणु ठेला : विचारु लागला : घटामाजी ॥ २०७ ॥ संख चक्रें चौदा भुवनें : सप्तपाताळ त्रीभुवणें : येकवीस स्वर्गें : पाच तत्वे त्रीभुवणे : आणि स्थुळ सुक्षममाजि ॥ २०८ ॥ चौदा मनु शहजी : पुनरुपी आधोर पंकजि : तेथुनी पाहाता जाहाला ॥ २०९ ॥ मुळधार पंकज कमळ : चतुर्दळ निर्मळ : तेथे गणेस्वर ढळमळ : देविळ ॥ २१० ॥ तेथें च्यारी अक्षेर सहज : ॐ कार सक्तीबीज : रक्तवर्न तेज : वीवेकु करीता जाहाला ॥ २११ ॥ येथें नाहीं वस्तें कर्त्ता : मग वीन गेला परता : स्वादि-स्टानि द्रीस्टीं करीता : मनोहर ॥ २१२ ॥ स्वाधीस्टान कमळ : हेमवर्न ढळमळ :

ब्रम्हस्थान नीर्मळ : सा अक्षरे सडुदळ : तेथें पाहाता जाला ॥ २१३ ॥ तेथें नेदके कवनु : नीघाला तेथुनु : चक्र मनिपुर हदुनु : पाहाता जाहाळा ॥ २१४ ॥ मनीपुर कमळ : वीस्णु स्थान नीर्मळ : बींदुचक्र माहा ळक्षुमि सुफळ : नीळवर्न ॥ २१५ ॥ दसदळ दस अक्षरु : तेथे पाहे सर्वेस्वरु : नेदपेचि मनोहरु : मग आहा नाथा द्रिस्टी केली ॥ २१६ ॥ आनाथ द्वादसदळ : रुद्रस्थान केवळ : स्वेतवर्न उन्मळ : बारा आक्षेरे ॥ २१७ ॥ तेथे पाहे तो मनोहरु : ने दृपेची मन पुरवणे : मग नीघाला गहने : वीसुध ॥ २१८ ॥ वीसुध कमळनी : क्षीरवर्न हे ह्मणौनी : सोळा अक्षरी अपळीं स्याहानी : सोडस दळ ॥ २१९ ॥ तेथे पाहाती सर्वेस्वरु : कवनु नेदृपे हसेस्वरु : मग पाहो लागला भीतरी : अज्ञीचक्री ॥ २२० ॥ द्वीपत्री कमळ : दोनी अक्षर सोहजळा : तेज चंद्रुकळा : सदासीउ अस्थानी ॥ २२१ ॥ यैसी साही चक्रे दांडोळीळीं : हृदई चक्री द्रीस्टी पडली : अपुर्व द्रीस्टी न्याहाळली : वीवेकु करीता जाहला ॥ २२२ ॥ हृदई चक्र अस्टदळ : आधोमुख उर्धनळ : जैसे कर्दळी फळ : जाईस्वन जैसें ॥ २२३ ॥ हृदई चक्रीत होता मुनी : आपुले अभीमान राषोनी : नीत्य समाधी बैसोनी : स्वयंप्रकासीं ॥ २२४ ॥ तंव ईस्वरु द्रीस्टी न्याहाळुनी : हा कवनु अहे ळज्या राषोनी : पाचारु पां म्हणौनी : मुनी वळी ॥२२५॥ क्षण येक तप राहुनी : आम्हा द्रिस्टी न्याहाळुनी : पाहा पां म्हणुनी : ईश्वरवाचा जाहाली ॥ २२६ ॥ मुनागें उघडीली समाधी : नीज स्वरूपे देषीला श्रीसुधु : म्हने तप झाले सीधी : ठेवीला चरनी माथा ॥ २२७ ॥ मग भक्तीभावो बोलिला : सोडस उपचारी पुजीला : करु मस्तकि ठेवीला : हृदई आळंगीला मुनु ॥ २२८ ॥ इतुका भक्तीभावो जाहला : ईश्वरु काये बोलीला : जन्मासी ये म्हनीतले : वस्त्राकर्ता म्हनउनियां ॥ २२९ ॥ जन्मासी ये यैसा सब्दु अईकीला ॥ मनागु कापों लागला : भीतु भीतु बोलीला : ईश्वरांप्रती ॥ २३० ॥ मीं काये चुछि तुझीये भक्तीसी : जन्मासी ये म्हनसी : सीव सीवा क्रुपा नाहि कैसी : नीळकंठा ॥ २३१ ॥ देवा येकु बळीयां येकु नीर्बळीया : दोघा बहुत प्रेमवळी : भेठी होई येक वेळी : बळी पुसें क्षम नीर्बळीयासी ॥ २३२ ॥ नीर्बळी म्हने अत्रधारा : तुझ्यानी क्षमें वाचलों जरी दातारा : अलो पुनरपीं सवंसारा : हा नीर्धारु ॥ २३३ ॥ त्याणे दीधले प्रेम आळींगन : त्याचे जाहालें अस्तीगत प्रण : तैसे जाहाले मतें मन : देवराया ॥ २३४ ॥ अदिपुरुस काये बोलीला : × × राषसील अभीमानु कळा : तुते जैसें जन्म इइल फळा : देव पुरानी ॥ २३५ ॥ इतक्यानी संतोसला देवांगमुनी : काये बोलीला तेथुनी : मी जन्मो कोठुनी : पंचवगत्रा ॥ २३६ ॥ ब्रम्हा मुर्षि जन्मला : चंद्रु[1] मनी उपजला : नेत्रापासौनी सुर्यो नीवाला : तेजप्रकासिं ॥ २३७ ॥ वीस्णु जन्मला बाहि : सुद्र जन्मला चरनी यैसें ठाई : ठाई कवणे वर्नावि : सर्वांगी सर्वे उत्पती ॥ २३८ ॥ मीं

---

१ चंद्रमा मनसो जातः—पुरुषसूक्त.

जन्मासी येवो कैसा : ठावो नाहि पवीत्र तैसा : म्हनउनी वीनवी सर्वेस्वरा : जगन्नाथा ॥ २३९ ॥ सर्वेस्वरु म्हने हृदई चक्री अस्टदळ : बुधी प्रकास कमळ : तेथुनी पावसी जन्मफळ : उत्तम ठावो देवांगा ॥ २४० ॥ देवांग बाई बळ : राजा बीजाचा न्हवे खेळ : सयोज्यापती वीमळु : सुचीत भवे लंबीका स्थान ॥ २४१ ॥ जीव्हा लाउनी : व इंद्रे रुधुनी : उलट असनी बैसोनि : बळभावे ॥ २४२ ॥ ईस्वरु सडान्यास करुनि : कर हृदे ठेउनी : सोहं टाहोकारें म्हणौनी : जन्मला देवांग मुनीस्वरु ॥ २४३ ॥ सीकासुत्र कौपीन्य रुद्राक्ष भरन : अज्ञी वीभुतीचे उधळन : हृदयी पंचाक्षरा ध्यान : धान्य कैसा दीसे ॥ २४४ ॥ तो बहु नीका सोहोदरु : जैसा का ईस्वरु : दीव्ये तेज दीव तेज आपारु : यौनी ठेवीला सभेमाजी ॥ २४५ ॥ ब्रम्हा वीस्णु महेस्वरु ईंद्रादी करुनु : लज्या प्रवर्तली तयाचा आंतकरनी : म्हनती मुनी लज्या राषोनी : सोभत कैसी ॥ २४६ ॥ ते सभे वीनोदु जाहाला कैसा : चीत देउनी परीयेसा : सांगेन रहिवासा : आनंद वीनोदु ॥ २४७ ॥ लज्या प्रवर्तली सर्वांचे अंतकरनी : सरीरे झाकीताती कवनेयेपरी : ते सांघेन अवधारा : परीयेसा ॥ २४८ ॥ गौरी झाकीली ईस्वरे वागांबरे : वीस्णु हरनीचर्मे परीधान करी : ब्रम्हा भुजपत्र धरी : येर केसपास पर्नादी करुनी ॥ २४९ ॥ येक हाते सरीरे झाकीती : येक पाने वेढाळीती : येक जटा गुढीतीं : यैसे झालीं येकमेका ॥ २५० ॥ मग सर्वेस्वरु काये बोलीला : देवांगा वस्त्र कळपीका वहीला : लज्या आभीमानु बहुत प्रवर्तला : आझुनु कां नीचंतनु ॥ २५१ ॥ देवांगा म्हने सर्वेस्वरु : जावे लागेल क्षीरसागरा : सुत्र आहे कमळ देठावरी : प्रार्थु लागेल नारायेना ॥ २५२ ॥ मग म्हने चंद्रकांतुं : वेगिं गा जावें त्वरीतु : उठीला अवचीतु : नीगाला पवनवेगें ॥ २५३ ॥ तेरा लक्ष गावे : आला पवनवेगें : येउनी ठेला पूर्वभागें : माहांद्वारी ॥ २५४ ॥ प्रवेसला नीजभवना : भेटी जाहाली नारायेना : माथा ठेवीला चरनीं : वंदीला भावे करुनी ॥ २५५ ॥ सोडस उपचारी पुजा केली : मन कळपना दुजा सांघीतलि : मग यादी जाहाली : नारायेन ॥ २५६ ॥ देवांगु अस्तुती करी : तु आनादिं गा श्रीहरीं : मायारूप धरीसी : स्वरुपा ॥ २५७ ॥ तु दैत्या स्वैहाकारु : अनी श्रीस्टीसी आधारु : तुझा न कळे आंतपारु : अदीपुरुसा ॥ २५८ ॥ तु भक्तीजना साहाकारु : सक्तीमुक्ती दयाकारु : तुजपासौनी अपारु : पावजेती ॥ २५९ ॥ तुं प्रसंन होसी : हा तु सागरु तारीसी : मुक्ती दावीसी : परब्रम्हा ॥ २६० ॥ सेषसैन्यी नारायेनु : अर्धांगी लक्षुमी अपनु : प्रसंनमुष होउनु : बोलता जाहाला ॥ २६१ ॥ म्हने देवांगा माग वहिला : मी तुज प्रसंन जाहालों : करु मस्तकीं ठेवीला : श्रीनारायेने ॥ २६२ ॥ देवांगु म्हने गा श्रीहरी : तुं प्रसंन जाहालासी जरी : मि मागेन स्वयंकारीं : ते द्यावे ॥२६३॥ तुझे नाभि कमळी देठी : सुत्र अहे मदी पोटी : ते द्यावें संपुस्टि : नारायेना ॥२६४॥ ते सुत्र कळपी नवसुत्र : नाना वर्ने परीकारें : लज्या राषे नीर्धारें : वीस्वलोकाचिं ॥२६५॥ हरी म्हने देवांगा मुनी : चौदा भुवनाचा देठु तोडुनी : द्यावे कैस्यानी : भुवने जाती रस

तळा ॥ २६६ ॥ चौदा भुवनें धरीली : ब्रम्हयाचे नाभीकमळी : भुवणे होती तीं डमळमली : ती देने कैसें ॥ २६७ ॥ तु प्रसन जाहालासी : वीचारी पां मनासी : कवन बुधी (ऐसी :) कैसीं होयें ॥ २६८ ॥ म्हने देवांगु सारंगधरा : मी म्हनन ते अवधारा : देठ तोडोनीया सरळधारा : सुत्र काढावें ॥२६९॥ बुधी मानली नारायेना: बहुत सोतकळा मना : माझे सुत्र तुझी रचना : नावं कोनाचे होईल ॥ २७० ॥ मग म्हने गा श्रीहरी : दोघांचे नांव स्वयंकारी : सब्द उमटेल सचराचारी : देवांगसुत्र म्हणोनीया ॥ २७१ ॥ हरीने करी सस्त्र घेउनीं चीरीला देठु : मधील सुत्र काढुनी घंटु : दीधले देवांगु जाहाला संतुस्ट : हरीसे नीर्भरू ॥ २७२ ॥ दोघांचे नाव अले देवा : परीधान होईल सर्वा : वस्त्र नाव वसुदेवा : ऐसे म्हणोनीयां ॥ २७३ ॥ हातीं घातलें सुत्रु : नारायेनु पाठवी त्वरीतु : मग काये वीनवीतु : देवांगु ॥ २७४ ॥ आतां मी जावो कैसा : अड दैत्ये नीघेळ कैसा : म्हनउनी वीनवी तुसे कैसा : नारायेना ॥ २७५ ॥ मग करु मस्तकीं ठेवीला : तो भीना कळींकाळा : मणौनी संचरला : सक्तीबले आंतकरनी ॥ २७६ ॥ सुद्रसेन दीधलें : देवांगा फुरान अले : सक्तीबळ दुनावले : मग सास्टांगें नमस्कारीलें ॥ २७७ ॥ मग नीघाला तेथुनी : क्षीरसागरा बाहीरी येउनी : क्षनु येकु संतु होउनी : नीघता जाहाला झडकरी ॥ २७८ ॥ मधीं गगनगंगा मंदारीं : आम्रुतजळ पुर्नपानी : स्नान कराया म्हनौनी : बैसला टटाकीं ॥ २७९ ॥ चक्र सुत्र टेउनी : मग स्नान करुनी : नीघाला तेथुनी : झडकरी : अंतराळीं होता नीसाचर : म्हाबळ भयंकर : देपीयेलें तुलधार : म्हनती हा जातो रे कवण ॥ २८० ॥ आतां येथुनी देवासुरा यौध्य : पुरानांमाजीं प्रसीध : तया घ्यावे सनीध : चीत देउनी ॥ २८१ ॥ इती ब्रम्हकुते ब्रम्हांड पुराणें : सुत्र नीर्मान : सुभ भवंतु : अवस्वरु पहीला ॥ १ ॥ छ ॥

(ओव्या २८६–३३९)

देवांगाथे देषीले दानवि : हा जातो रे कवन वीरु धावी : धांवा रे अडवीं : चक्र सुत्र हीरोनी आना ॥ २८६ ॥ उभे होते परीवार : ते धावीनले आपार : सांडीं सांडी रे हतीयार : नाहीं तरी मुकलासी ॥ २८७ ॥ देवांगु नेटु धरीं : मग त्यातें पाचारी : तुम्ही कवनाच रें परीवारी : म्हणौनी सब्दें पाटी ॥ २८८ ॥ म्हनती जाणसी हळदामोलगासुरू : त्याचा परीवारु : नळासुरा बहु सत्यापारु : ढवळा गीरि पीवळासुरु : ॥ २८९ ॥ देवांगु म्हने जारे जारे रापीलेती : सांगा तुमचीया स्वाम्याप्रती : तव उठावले सांगों कीतीं : अगनीत नीसांचर ॥ २९० ॥ क्षेनु न लगतां नीर्दाळीले देवांगे : मग धांवताती पळताती वेगें : म्हनताती हा नव्हें रे मसुटेगें : सांगती स्वाम्याप्रती ॥ २९१ ॥ बहुत संतोसला मोलगासुरु : पाहा पाहा रें याचा सत्वापारु : अम्हीं वहुत तो येकला वीरु : होईल हरीचा अवतारु ॥ २९२ ॥ तवं बोलिला नीळासुरु : जाहाला हरीचा अवतारु : मि भीडेन, येकला वीरु :

म्हणौनी गर्जेतु नीघाला ॥ २९३ ॥ बाबरझांटी सोडुनी : मुष पसरोनी : जैसे काळे कर्कट नीघोनी : तैसें धावीनलें ॥ २९४ ॥ म्हने साहे साहे रे वीरा : हानीतला खर्गधारा : जैसे काळदंड अवधारा : तैसें तें सस्त्र ॥ २९५ ॥ सुद्रसेन केले अड : सस्त्र सतखंड केलें अवधारा : वीस्मीतु जाहाले अवधारा : सुत्र करीताती अवधारा : मग काये केले देवांगे ॥ २९६ ॥ गदा घेउनीयां हातीं : हानीतला नीगुती : मग सांवरोनी नीगुती : झेप घातली ॥ २९७ ॥ देवांगें कीरान घेतले गगनी : हानीतला कोपुनी : सीर गेले तुटोनी : झाली दोनी धडे ॥ २९८ ॥ वीभंगु जाहाला नीळासुरा : दोनी सकळें प्रवर्तलीं घोरांधारा : धुधुकार करीताती अवधारा : कवने परी ॥ २९९ ॥ येक हाने आसीं : दुसरे युध्यासी : मग वीचारीले मानसीं : ते अवधारा ॥ ७ ॥ ३०० ॥ ७ ॥ सीरा धडा संधान : केले येकेच वेळें त्याचे नीर्वान : मग झाळे अणेआण : नीळासुराच्या दळासी ॥ ३०१ ॥ नीळासुरु अणिला रणासी : वीरश्री दुनावली मनासी : बहुत संतोर्सी : आनंदला ॥ ३०२ ॥ अहाकारू प्रवर्तला : दैत्या दचकु पडीला : देवांगु सन्मुष चालीला : जेथें पळाला नीळासुरु ॥ ३०३ ॥ तव उठीला मोलगासुरु : हरीतासुरु बहुत सत्वापारु : ढवळासुरु : चौघे उठीले देवांगावरी ॥ ३०४ ॥ बहुत घोरांधर यौध्ये प्रवर्तळे : येकमेकांचे घाये नीवटलें : बहुत रणासी आले : नीसांचर ॥ ३०५ ॥ मग नीवाडें पाचारी मोळगासुरु : तुं भला रणरंगधीरु : त्वां जीतीले येके येकु वीरू : मजसि यौध्ये करीं × × ठाडें ॥ ३०६ ॥ म्हणे देवांगु तुम्हा राक्षसा : नळ......त्रीन रणरंग धीरू : मोलागासुरा ॥ ३०७ ॥ साह. . . . गासुरा : हाणीतला चक्रधारा : उसळला आवरा : आवचीता पडीला देवांगावरी ॥३०४॥ चक्र होते माथ्यावरी : अदळला तो पेचरी : जैसा पाषान लागे तैसापरी : पडीयेला देखा ॥ ३०५ ॥ देवांगु हास्य करूनी बोलियेला : भला रे प्राक्रमु केला : कोपोनी उठीला : मोलगासुरु ॥ ३०६ ॥ आरें देवांगा वीरा : मि षवळलों रे सचरा : हाणीतला पर्वतभारा ॥ देवांगाते ॥ ३०७ ॥ वज्रे हाणीतळा पर्वतु सत कुटु केला : सवेची चक्र घेउनी धांवीनला : दोघां संग्रामु थोर झाला ॥ आसुधें वाहीली मेदणी ॥ ३०८ ॥ मोळगासुरें अज्ञ बाण सांडीयेला : धगधगीत पातला : देवांगु वेढीयेला : अज्ञजाळीं ॥ ३०९ ॥ मग मेघसस्त्र स्मुरीलें : आज्ञीते संत केलें : मग सैन्यावरी धावीनले : कवणेपरीचे मेघ ॥ ३१० ॥ सीळा मारी वर्षताती : दैत्यांची कपा...मज पाहाता मेघ नव्हेती : जे काळदंड येमाचे ॥ ३११ ॥ मोलगासुरे करुणास्त्र घातले : मेगाते तोडुनी नेळे : दोघे संत झाले : अवधारा ॥ ३१२ ॥ देवांगे हाती चक्र घेतलें : हरीचें सुमरण केले : सत्राणे हाणीतलें : मोळगासुरातें ॥ ३१३ ॥ मोळगासुरु केला आसुदु : सूद्रसेण दैत्यां प्रसीदु : देउनियां कंदु मधु : सीर गेलें आकासासी ॥ ३१४ ॥ मोळगासुरु आणिळा रणासी : परमरण नाहि त्या दैत्यासी : सीर आलें धडापासि : मुख उपराटे लागलें ॥ ३१५ ॥ मागुता संग्रामि उभा ठेला : देवांगु वीस्मैतु झाला : मग काये बोळीला : ततक्षणि ॥ ३१६ ॥ देवांगु

म्हणे मोलगासुरा : संग्रामि जींतीलासी अवधारा : मुष न दाविसी अवधारा : वीकटरुपां ॥ ३१७ ॥ मग म्हणे देवांगु : बुधी करावि कैसी : मरण नाहीं दैत्यासी : बीचारी तो मानसि : तवं उठावला दळभारु ॥ ३१८ ॥ पवळला हरीतासुरु : त्याचा सुतु पिवळासुरु : दोघे बहुतु सत्वापारु : तीही पाचारीले देवांगातें ॥ ३१९ ॥ म्हनती देवांगा वीरा : त्वा जींतीले मोलगासुरा : सुड घेईन अवधारा : सींहींनादे गर्जिनला कैसा ॥ ३२० ॥ पेचर बाण सोडीले देवांगावरी : काये सांगो त्याची थोरी : दीसा धुधुकार : भयाचकीत दीसताती ॥ ३२१ ॥ पेचरी लांवां झोंबताती : षाउं गिळु म्हनताती : वीकळ जाहाला चित्ती : मग भैरवें सस्र पेरिलें ॥ ३२२ ॥ कैसें काळ भैरव उठीले अ..............कटळे : पेचरावरीं धाविनलें : मावे माव हरळी : ते अवधारा ॥ ३२३ ॥ रागे बहुत तंतापे : व्याघ्र झाला कोपें : घुरूघुरूतु हो पें : हळदासुरु ॥ ३२४ ॥ मग देवांगें काये केलें : सोंह स्वरुप धरीलें : व्याघ्राते वीदारीलें : तैसा तो देवांगु वीरु ॥ ३२५ ॥ पिंवळासुरु ढवळासुरु : बहुत हंकारें धांवीनला आपारु : माहाभयंकाररुपे : ढवळासुरु : बहुत हुंकारें धावीनला ॥ ३२६ ॥ दोघै जाहाले दोहिंकडें : जुझताती कवणे पाडे : वेगीं वेगीं धडफडे : सस्र जादरीसवाती ॥ ३२७ ॥ येकु हाणे वज्रघाती : दुसरा पर्वतु घेउनि हानताती : सीळा धोंडीं असंक्षाती : पडताती देवांगांवरी ॥ ३२८ ॥ जैसे आंगी वज्रपंजर : तैसे सुद्रसेन आधार : तोडुनीया पर्वतभार : चक्रधारीं सतकुट होताती ॥ ३२९ ॥ देवांगु म्हने पीवळासुरा : साहे साहे रे वीरा : हाणीतला चक्रधारा : सत्राणें ॥ ३३३ ॥ हातपायें छेदीला : मग हरीतासुरावरिं धाविनला : कोपोनी हानीतला : मुस्टीघातें ॥ ३३४ ॥ सीर गेले कोथळांतु : भुईं पडीला चाचरतु : मग हाणीतला चरणघातु : दोघै रणासीं आणिलें ॥ ३३५ ॥ पाचै मुखें नीसांचरु : अतीबळ पराक्रम वीरु : ते जिंतीलें आपारु : पर मरन नाहिं नीसांचरा ॥ ३३६ ॥ मग समस्त दैत्ये येकवळा केला : भोंवता देवांगु वेढीला : गजरु थोर मांडला : नीसांचरु ॥ ३३७ ॥ आहाकारु प्रवर्तला त्रीभुवनी : थरथरां कापे धरनी : सेषु पुस्टी वळुनी : भयाचकु झालें ॥ ३३८ ॥ आपुल्यान समर्थेकरुणी : हानताती न्हेटुनी : सीळा धोंडी पर्वतु आनुनी : टाकीताती देवांगावरी ॥ ३३९ ॥ नारायेणु होता स...

(ओव्या ४४६–४७०)

......र्‍योसीं नीरोपु दीधला : म...मधा केला : नाना कुसरी सोणेसळा : सोभीवंत ॥ ४४६ ॥ गौरी लक्षुमि सकळीक मीळालीया : वोहरासी हळदी लावीलीया : मग चौक भरुनीया : आक्षावनें करीताती ॥ ४४७ ॥ आतां लग्नदीवसी : वाज्यांत्रे गर्जीली कैसी : ब्रह्मध्वनीं उमटे आकासिं : पंचमावध्ये करुनी ॥ ४४८ ॥ मंडपि तोरणे बांधलि : रत्नखचीत बोवले केले : चंदनाचा पाटु करुनी ठेवीला : मग ब्र(म्ह)हवनवीधी ॥ ४४९ ॥ ब्रह्मा म्हणे ईश्वरा : हवन बरवें करावें : मग

लग्न लावावें : तें फळसीधीं जन्मोजन्मीं ॥ ४५० ॥ ईस्वराच्या मनासी आले : मग हवन आरंभीलें : आस्टोतर सते ब्राम्हन बैसवीले : मग रचीलें वीधान ॥ ४५१ ॥ हवनकुंड केलें : सोडस उपचारीं पुजीले : आग्नी प्रजळु लागले ॥ मंत्रघोक ॥ ४५२ ॥ पंचाम्रुते घोळुनी : आहुती घालीताती हवनी : ससीमुखें प्रसन्न होउनी : सीधे मागताती ॥ ४५३ ॥ हवन बवें जाहालें : पुर्न आहुती नारीयेळु घातला : अग्नीं पुरुस प्रसंन (जा)हाला : कन्या उद्भवली हवनकुंडी ॥ ४५४ ॥ बवी रूपवंत सौंदरीं : मछ अहे वुबळावरी : उमापती म्हने आवधारी : ब्रम्ह हरी ॥ ४५५ ॥ आधी देवदैत्या नोवरी ॥ मग आग्नी दैत्यांकुंवरी ॥ दोघीं आस्तीयांवरी ॥ देवांग ॥ ४५६ ॥ मग दैत्यांसुरी : सुलक्षनीक नोवरी : आनीली सर्व श्रींघारु करुनी : ब्रम्हयानें ॥ ४५७ ॥ पाई पैजन घवघवीती : कानी भोवंरींया लोळति : गळा पदकीं पंक्ती : नवा रत्नांची ॥ ४५८ ॥ बवें लल्हाटीसी सुफुल : मोती नाकी झळाळ : रत्नघचीत चुडे नेवाळे : हातीं कांकन ॥ ४५९ ॥ नंदी उभी केली : तव लग्नघडी पुरो आली : ॐ पुन्य ध्वनी गर्जेली : लग्न लागलें देवांगाचें ॥ ४६० ॥ आस्त्री वाद ब्राम्हनु काकन : आर्धअपन : मग कन्यादान करुन : आपन बैसवीली बोवल्यावरी ॥ ४६१ ॥ मंत्र अक्षता घेतल्या करीं : वेद मंत्र उचारी : घातल्या माथ्यावरी : वोहरांचीया ॥ ४६२ ॥ देघांगु देवदंता नमस्कारी : आश्रीवाद आमुचा साहाकारी : पुरोहीतु म्हनोनी माथा ठेवीला चरनावरी : मग देवदेवांगणा वंदिता झाला ॥ ४६३ ॥ सीवचरनी लागला : ब्रम्हा नमस्कारिला : नारायेनु वंदीला : मग सकळा दंडवत ॥ ४६४ ॥ वोहरे बोवल्यावरी बैसती : सवास्णीस सभरीती : देवांगना धवळ गाती : अनंदसी ॥ ४६५ ॥ धवळ गाऊ सरले : मग जेवनासी उठवीलें : पाथी बैसले : हरी ब्रम्हां ॥ ४६६ ॥ श्रीवछ ब्राम्हनु : म्हणे दानदक्षनाप्रति देउनु : संतुस्ट करा ब्राम्हनु : ऐसे बोलीले नीबंधी ॥ ४६७ ॥ देवांगे सुवर्नताट आनुनु : सुवर्नानी सोळा चौक भरुनु :... वी दीधलीया ॥ ४६८ ॥ तु आमुचा श्रीगुरु ब्राम्हनु : ब्रम्हयांचा नातु सगुनु ॥ उत्तमु वर्ण सास्त्रीव्रापरायेनु ॥ तुमच्यानी जन्म सुफळ ॥४७०॥ थी ... झाली ब्राम्हनासी : हरीहर ब्रम्ह नारायेन : अनपु – वाढा

(ओव्या ६१५–६५८)

हरी ठेवा होईल यौगातरी : हा सब्दु नीर्धारी : देवपुरानी ॥ ६१५ ॥ तु जाये वहीला : बुझावुनी पाठवीला . . . ला : ईस्वाराजवळी ॥ ६१६ ॥ स्वामी नारायेणु प्रसंन झाला : गंगा पाठवा वहीला : म्हणौनी वीनवीला : जगंनाथु ॥ ६१७ ॥ परमेस्वरे गंगा बोलाविलीं : त्वा सगरा जावे वहीली : तव गंगा काये बोलीली : ते अवधारा ॥ ६१८ ॥ मि जाईन नीर्धारी : उस्तापी न स्गरी : नरू द्रुष्टी पडेल अवधारी : वीनवी सर्वेस्वरा ॥ ६१९ ॥ मग म्हने भागीरथासी : त्वा जावे आघोमुर्खेसी : गंगा इहूल सगरासी : मागे पाहों नको ॥ ६२० ॥ ईस्वरा नमस्कारु

केला : तेतुनी नीघाला : मागे काये वृतांतु झाला : ते अवधारी ॥ ६२१ ॥ जटा मुगटीची गंगा सोडीली : नारायेणे मस्तकी धरीली : मग खालती उतरली : धरनीयेवरी ॥ ६२२ ॥ ते गंगा उपजली हरीचरनी : अैसी समक्षा पुरानी : प्रकटली मंदाग्नी : मृत्यलोकी ॥ ६२३ ॥ गंगा येते अवधारी : वीघ्न रचीले कवणे परी : ब्राम्हनु होता अनुस्टानी : अली घडघडीतु ॥ ६२४ ॥ उठ उठ रूसेस्वरा : मी आलीये आसीवारा : रुसेस्वरू बोलुन हुंकारू : तुज भेउनी म्या उठावे ॥ ६२५ ॥ नको नको हुकारी : कां प्रान देसी वाया × री : म्हणौनी आली गजरी : गंगा परमेस्वरी ॥ ६२६ ॥ जन्हू म्हने तुझे सामर्थेसहीतु : मथे जाये लोठीतु : तुझी माझी सामर्थी...ल त्वरीतु : आत्रो मंदाग्नी ॥ ६२७ ॥ मी परब्रम्ही आनुस्टाणी : मज कत्रन उठवी येथुनी : तुझी सामर्थे कीती म्हनोनी : द्रीढ आसणि बैसला ॥ ६२८ ॥ ते गंगा परमेस्वरी : आली आली आपुल्यान भारि : रूसेस्वरी आधळली कवणेपरी : जैसी गर्जोनी वीज पडे ॥ ६२९ ॥ तव रुसेस्वरु न लोटे : असण वळीठे : सांवरुनी यक पुटे : आली गंगा परमेश्वरी ॥ ६३० ॥ पळ पळ रे रुसेस्वरा : मी आलों गजरा : मांडी केली आड : जन्हु रुसेस्वरा ॥ ६३१ ॥ जटा तव लोटली भारि : मांडीये अदळली भेंडकरी : तव उसळली गात्रे च्यारी : हासें आलें रुसेस्वरा ॥ ६३२ ॥ हंकारु प्रवर्तला मंग्नीं : बारा गावे सांउरुनी : तेने हुडकळीला कवणे पाडे : जांग फोडुनी नीघाली ॥ ६३३ ॥ मग स्तुति करी रुसेस्वरु : तु आदिसक्ती गंभीरु : वीस्व लोकासी आधारु : पुन्यपाणी ॥ ६३४ ॥ तू वीस्वाची जननी : भुक्ती मुक्ती व्रदायेनी : होये पापखंडनी : वीस्वलोकांची ॥ ६३५ ॥ तु उपजलीसी माझे जागुनी : माझे नाव तुज आनकुनी : जानवि अैसे म्हणौणि : बोलती श्रुती सास्त्रे ॥ ६३६ ॥ जानवी म्हणे तु अमुचा पीता : मांडी उरवीली नी......(श)ब्दुरव नुचके सर्वथा : आन्नादीसीध ॥ ६३७ ॥ येथे इतुका वेळु लागला : भागीरथु उभा ठेला : येवडा वेळ कां लागला : म्हणौनी परतोनी पाहे ॥ ६३८ ॥ तेथुनी येती झा(ली)...भगीरथाची दुष्टी पडली : परतोनी नीघाली : समुद्रासन्मुष पुर्वमुखें ॥ ६३९ ॥ भागीरथु म्हणे आव कार्ये जाहाले : होते ईस्वरे सांगीतले : आतां कैसे करावे : मग म्हणे आवो आवो मंदाग्नी ॥ ६५० ॥ गंगा म्हणे त्वा जावे आपुलीया नगरा : मि येईन सगरा : त्वा चींता न करावी : गुप्तमार्गे आवधारी ॥ ६५१ ॥ श्रावण पुर्नवेची दीवसी : मि येईन नगरासी : उस्नापीण सगरासी : हा नीर्धारु ॥ ६५२ ॥ इतुकीयावरी समुद्रा गंगा मिळाली : सहस्त्रमुष झाली : तीर्थे तीर्थे प्रकटली : कलीमध्यें ॥ ६५३ ॥ भागीरथु गेला नगरासी : गंगा आली सगरासी : पुर्नवे स्रवनमासी : सागरा झाली उधरागती ॥ ६५४ ॥ ऐसे सास्त्रे बोलती : मि न सांगे आपुलीया मती : श्रुता आइकावे चीती : करी वीस्वनाथु ॥ ६५५ ॥ पुर्वि जे जे आराधीले : तैसें पुत्रें चालवीले :

---

१ दडकरी आदळला—उषाहरण.

१२०५७

सुकृत दुनावले : सायोज्ये पदिं भोगीतो जाना ॥ ६५६ ॥ पुर्वजांची आक्षाणे आइकती : त्यांची पातके हरती : वीस्तारेल संतती : पुत्रान्नपौत्री ॥ ६५७ ॥ देवांग सतत . . . कुळवंत : तुम्ही व्हावे लक्षुमी प्रसंनीत : आसे . . . न्न पुत्रमा ॥ ६५८ ॥ इती ब्रह्मकुते ब्रह्मांड पुराणे गंगाभागीरथी सगर : उधरने सुभ भवंतु आवस्वरु ५

(ओव्या ६६०–७७१)

देवांग कुळी देव ब्राम्हन : चौडेस्वरी आह . . . गै तीची उत्पत्ती : उपजली दैत्याचे वंसी : ख्याती झाली कैसी : सांवैन वीजेस्वराचेणी प्रसादें ॥ ६६० ॥ चौघा देवांचे वौसी : उपजली दैत्याचे वौसी : ख्याती झाली कैसी : सांवैन वीज्ञेस्वराचेणी प्रसादे ॥ ६६१ ॥ त्रीपुर सौहारी : ते सांवैन अवधारी : सर्सीपानात्रे सुचना केली : आदि आंतु सांवैन ॥ ६६२ ॥ आंदकासुरु माहा पेचरु : तप केले घोराघोरु : प्रसन्न झाला ईस्वरु : मागीतले त्रीपुर ॥ ६६३ ॥ भोळा चक्रवंती पुरु : दीघले नीर्धारु : देवा नाहि थारु : यौध्ये मांडलें देवासी ॥ ६६४ ॥ आधीच दैत्यु भयंकारु : तीर्थ रचले थोरु : ते नांगवेती साचारु : प्रकटला माहांकाळु ॥ ६६५ ॥ लागी मांडली खगासी : यौध्ये मांडले देवासी : दैत्यु कपटी कैसी : स्वामीसी परीजीले ॥ ६६६ ॥ तेतीस कोडी देव मिळाले : ब्रह्मा वीस्णु समस्त आले : देवा यैसे काये केले : आता आम्हा टावो कैचा ॥ ६६७ ॥ कपट दैत्यांचा मानसी : मि कृपाळु भक्तवंसीं : मागीतल्या नाही कैसे : लोटावे ॥ ६६८ ॥ असाचीं दैत्यु भस्मेस्वरु : तप केले उग्रु : प्रसंन झाला नीळकंठु त्वरीतु : मागीतले ते द्यावे ॥ ६६९ ॥ मस्तकी हातु ठेवणे : भस्मु होने : यैसा वरु देणे : परमेश्वरा ॥ ६७० ॥ यैसा कृपाळु सर्वेस्वरु : भक्ताकाजकैवारी : तो मागीतला वरु : त्वां दीघला ॥ ६७१ ॥ पुनरपि तो क . . . मस्तकि हस्तु ठेवणें : त्याने भस्मकरणें : पार्वती घेउनी जाणें ॥ ६७२ ॥ तव मस्तका करु टेउ आला : ईस्वरु पळो लागला : तेणे पाठीलागु केला : स्मरीला नारायेणु ॥ ६७३ ॥ आला माये राणी होउनी : आड उभा ठाकोणि : कां धावतोसी बरळ होउनि : म्हणे मायेरानी ॥ ६७४ ॥ तवं ईस्वरु वडवुक्षु झाला : बारा गावे वीस्तारला : पार्वती झाली येक्षणिकळा : मायेराणि धर्मो लागली ॥ ६७४ ॥ भस्मास्वरु झाला मोहितु : मायेराणि करी धरीतु : म्हणे स्थीरु स्थीरु होये नीस्खळु : ईस्वरु झाला भस्मभुतु ॥ ६७५ ॥ भस्मास्वरु म्हणे उमासक्ती : आतां मण होई नीस्चींतु : चला जावो राजभुवना : आलोचीत ॥ ६७६ ॥ म्हणे मायेराणि हा पवीत्र वुक्षु : आम्ही तुम्ही खेळो वीळासु : मानसि होतो संतोसु : भस्मास्वरा ॥ ६७७ ॥ मी जैसें खेळैन त्वां तैसें खेळावे : संतोसी मनी उलासावें : मग येथुनी जावें : नीजस्थाना ॥ ६७८ ॥ ब्रम्हध्वनी उमटली सांगो कैसी : पंचम वाद पे गर्जेती जैसी : ते आनंद वीळासी : खेळताती : ॥ ६७९ ॥ दोघे वीनोदे खेळती आनंदे : लागला माये राणिसदे : भस्मास्वरु ॥ ६८० ॥ जैसें खेळे जगमोहीनी : तैसे खेळे तो दैत्यु नीर्वानी : आलें कर्म

टाकोनी : भस्मास्वरा ॥ ६८१ ॥ भस्मास्वरु वरळु झाला : आपुले मस्तकिं करु ठेवीला: आपणेची भस्म झाला : पाप पापे हरले ॥ ६८२ ॥ बापु कौ . . . रणरंगधीरु : मारीले भस्मास्वरा : मग पाचारीले ईस्वरा : झाला दृष्टातु ॥ ६८३ ॥ आस्ती देखीलीं भुवने कंसौंदरी : कामज्वरु प्रकटला ईस्वरी : ते समक्षा आवधारी : कवणेपरीची ॥ ६८४ ॥ विंदुस्वरुपि ढळला : मायेराणी करीसे लीला : आर्धा खाली पडीला : झाली दोनी स्वरुपें ॥ ६८५ ॥ भोई पडीला तो मेराळु : हातीं रातो भैरव काळु : दोघे कुंवर सबळु : ईस्वराचें ॥ ६८६ ॥ नीज स्वरुपि नारायेणु : दोघे एकत्र होउनु : नीगाले तेथुनु : नीजभुवनासीं ॥ ६८७ ॥ अैसे भस्मास्वरे केले : त्याचें कपट त्यासी भोवले : तैसे आंदकासुरे माडीले : आती देषा ॥ ६८८ ॥ तवं आला रे आंदकासुरु : प्रवर्तला माहा भयंकारु : ईस्वर प्रसंनीक थोरुः देव दडपीले नीचींतनु ॥ ६८९ ॥ पर्वतु उलटोनी ठाकीतु : कैळासु जाळोनी भस्म करीतु : पापरे हाणितला सतषंड केला : लेष नाहीं कैळासें ॥ ६९० ॥ आला धावत आवेसे : पार्यातकु काळ जैसें : सक्तीलवसे : षवळला दैत्युनाथु ॥ ६९१ ॥ तव ब्रम्हानें ब्रम्हसास्त्री घीळीला : वीस्णुने माध्यारुपि राहावीला : सक्तीनें उल्हाटीले : नाग . . . वीस्णुसी ॥ ६९२ ॥ अवर्घी स्वर्गे घेतली : देवा . . . सुटली : कनव भाकीताती जीव्हाळी : सीव जगंना(था) ॥ ६९६ ॥ राज्यें दीधले दैत्यासी : उठवीले देवांसी : आकर्मि मान . . . प्रसन झालासी ॥ ६९७ ॥ हरहरा काये यैसे जाहाले : देवाचे देवपण गेले : दैत्याचे राज्ये झाले : यैसे बोलताती देवागण ॥ ६९८ ॥ ईस्वरु म्हणे मी भक्ती प्रसनीक जाने : देतां आदीक उने न म्हने : यैसेचि मागीतले रावणे : चौदा चौकोड्याचे राज्ये ॥ ६९९ ॥ नंदी पार्वती चंद्रा योध्ये : अडट कोडी आउक्ष सीधे : अवघे केले सीधे : श्रीनारायेणे ॥ छ ॥ ७०० ॥ छ ॥ रावणे सुवीचे आणि वरी तप केले : नंदी पार्वती चंद्रा योध्ये मागीतले : इतुके इतुके अवघेची दीधले : नीचीत बैसले कैळासि ॥ ७०१ ॥ सीव तपि बैसला : तेथे नारायेणु आला : कौसाल्य केले : आवधारि ॥ ७०२ ॥ येक रची-येले सरवर : तेथे बैसवीली मंडोधरी सौंदरी : माव नदी चंद्रा युध्यें आवधारी : रचीले येक येक विंदान ॥ ७०३ ॥ अपणें ब्रम्हाच्या नीरुपे : सतब्रुध स्वरुपे : मणी बहुत कोपे : सन्मुष येता झाला ॥ ७०४ ॥ नंदीवरी बैसोनी : पार्वती पुस्टा धरुनी : बहुत संतोसु करुनी : येतो लंकेसी ॥ ७०५ ॥ तव सन्मुष देखीला ब्रुध ब्राम्हणु : नमस्कारु म्हणे रावोनु : दास्यें आनुभवी म्हनोनु : बोलीला ब्राम्हनु ॥ ७०६ ॥ दास्य अनुभवी म्हनीतले : रावणाचे . . . भेदले : दुस्ट हाउनी काये बोलीले : आज्ञान तुम्ही ॥७०७॥ आम्हि सत्यच बोलावे : आसत्य न बोलावे : पापे ण पहरावें : हा परमार्थु ॥ ७०८ ॥ आम्हि तप केले उग्र ईस्वरु प्रसन . . . तः मागीतले त्वरीत : नंदी पार्वती चंद्रा योध्ये अट कोडी अउस्यें ॥ ७०९ ॥ आरे वेड्या रावणा : हे ई(स्व)राची माव जाना : नंदी पार्वती चंद्रा आइधे द्रीस्टी पडैल कवना : आहे येक पाताळ वीवरीं ॥ ७१० ॥ म(ग)धाको लागला रावनु : उतरोनी लागला चरनी : स्वामि ते तुम्ही वीवर जाणा :

ते सुचना करावी मज ॥ ७११ ॥ तुम्ही जें मागणें : ते आम्ही देणें : हा नीर्धारु मानने : अमचा ॥ ७१२ ॥ आम्हा राज्ये लक्षुमि काये करणे : तीन कोडी सांडोनी आर्ध कोडी धाउक्षे देणें : आम्ही तुम्ही स्वग्रासी जाणे : यैसेची ॥ ७१३ ॥ तेथुनी नीघाले आवेसे : आले स्वग्र भुवनासी : केली सुचना यैसी : द्रीष्टी आंगुळीये ॥ ७१४ ॥ रावणु आला ईस्वराजवळी : स्वामी भक्तु वंचनुक केली : म्हनउनी सांडीली जवळी : नुपसता नीघाला ॥ ७१५ ॥ गेला वीराजवळी : प्रवेसला ते वेळी : भवनेक सौंदरी देषीयेली : मग हो रे म्हणे ते मानसी : ॥ ७१६ ॥ हे पार्वती होये म्हणौनी : नंदी चंद्रु घेउनी : नीगाला तेथुनी : देवा न पुसता लंकेसी ॥ ७१७ ॥ तेथुनी रावो निघाला : लंकेसी येता झाला : सन्मुष मुनि भेटला : त्यासी केले दंडवत ॥७१८॥ हसौनी मुनी बोलिला : रावणा बहु तुथे नाडीले : नारायेणे कौसालें : पुर्वि दीधली तेची पार्वती ॥ ७१९ ॥ नंदी चंद्र यौधः मात्र अवस्वरी : इतुके म्हणोन .... आस्रमासी ॥ ७२० ॥ रावणे मनि होकारीले : . . . परजीले : सीतेसी चोरुनी नेळे : रावणे ॥ ७२१ ॥ मग दळ रचले रामा रावणा : सीता नेली त्या रावणे : ते सोसुनुंक होईल कवना : येका रामा श्रीरामांवांचुनीया ॥ ७२२ ॥ इतुकें रावणे आपेते केले : त्याचे कर्म त्यासीच भोवले : तैसे आद्कासुरें मांडीलें : नीर्वान ॥ ७२३ ॥ ब्रम्हा वीस्णु महेस्वरु : करीतीती वीचारु : दैत्यु प्रकटला थोरु : याचे एक वीचारु : नीर्वान ॥ ७२४ ॥ तवं आला रे आद्कासुरु ॥ महामारी पेटला तो नीसाचरु : ईस्वरु प्रसनीक थोरु : तो ना गवे कवनासी ॥ ७२५ ॥ काळीयासु लागला : तेजुनी तेज नीगाला : आद्कासुरु पडीला : दैत्यनाथु ॥ ७२६ ॥ माहाग्रासु केला : सर्वत्रे व्यापीला : स्थुळ स्वरुपे वाडीनळा : काळस्वरूपि ॥ ७२७ ॥ ब्रम्हा वीस्णु महेस्वरुः सुक्षम स्वरुपि तेजाकरु : ब्रम्हप्रकासु थोरु : काये करील ॥ ७२८ ॥ येव्हडी मात्र आदुकासुरे केलीः ब्रम्ह सास्र नीवास्र चींता प्रवर्तली : देवासी . . . राक्षस म्हणे कैळासाउनी : ठाकुनी उपटोन . . . कैस्यानी : आपे अपराज्ये येईल ॥ ७२९ ॥ . . . उपटी : दुसऱ्यावरी टाकी : यैसें उ . . . भयंकारी ॥७३१॥ गजबजीले हरीहरा ब्रम्हादिक : . . . सकळीक : संभुने चींतीले येक : सक्तीबळ . . . कैळासें पिळीली सप्तपाताळे अवळीली : आखड बसवीली : कोपुनी द्रीस्टी केली : आदकासुरावरी ॥ ७३३ ॥ सस्र घेतले करी : त्रीसुळ आवधारी : कोपोनी होकारी : दैत्याकडे ॥ ७३४ ॥ मग जानीतळें आंतकरनी : बाळकाचे रूप धरुनी : लीळा कोमाळी करुनी : प्रेम आव्हानीले ॥ ७३५ ॥ मग रुद्रकळा वीराळी : साती कळा भरळी : काये बोलीले : तो महेस्वरु ॥ ७३६ ॥ जया जया इतुकीयावरी : त्रीपुरी राज्यें करी : का मारीसी वाया करी : आद्कासुरा ॥ ७३७ ॥ हरी ब्रम्हादीक म्हनताती : येव्हडी वीरांसी सक्ती : आता क्षांती : करील दैत्युनाथु ॥ ७३८ ॥ स्वर्गें घेतली : त्रीपुरें बळकावीली : राक्षस प्रकटले : देवपन राहीले ॥ ७३९ ॥ मनताकु जनकुरु द्रीरन्या : वरार्ध : कुपवार्ध तांब्रतनु : नीसत नीर्नाव : सोमाम्रुत्यु : जळ नीळ नीचेन : आतर्घोस : माहार्घोस : वीजतनुः सीतेननुः

जोतीरुप : ज्ञानद्रीस्टी नीसुन्ये कुपीता ॥ ७४० ॥ असी येकवीस स्वर्गे बोलीली : वीस स्वर्गे घेतली : येकवीसा स्वग्रासी : लागी माडीले दैत्यराये ॥ ७४१ ॥ अवघी घेतली स्वग्रे ये उरलें : देवा . . . काकुळती आले : देवांगणा आता देवत्व उडाले : म्हणौनी बोलती समस्त ॥ ७४२ ॥ हाहाकारु प्रवर्तला : ब्रम्हा . . . आदि सकळा : श्रमु जानवला ॥ ७४३ ॥ ब्रम्हा वीस्णु महेस्वरु : करीताती वीचारु : दैत्यु प्रकटला थोरु : याच . . . विचारा पा ॥ ७४४ ॥ तव बोलीले देवपुरुशु : याचे आ . . . ई गर्भवासु : तो करील कुळानासु : आधकासुराचा ॥ ७४५ ॥ वीस्णु म्हने मायागण : ते पतीव्रता सगुन : तीचे व्रत ढळेल कवना : ते वांज कन्या पुत्र नाही : ॥ ७४६ ॥ आंधकासुराची जन्मपत्रीका यैसी : पुत्र उपजेल वंसी : तो करील सौहारु समस्तासीः अैसे ललहाटी रेघिले ॥ ७४७ ॥ वर्म ठाकीयेले : मग वीचारी पडीयेले : तीघे बैसोनी बोलीले : अवधारी ॥ ७४८ ॥ वीस्णु वर्म सांगे बर्वे : आम्ही नीघै त्रापुरा जावे : क्षीरस्वरुपि प्रकटावें : मुनी जाईल नगरामाझारी ॥ ७४९ ॥ जळकुंड ब्रम्हाते होआवे : ईश्वरु लीगस्वरुपि बैसावें : वीस्णु अस्वस्ता होआवे : यैसे तीवै आभीळाक्षी व्यापावे ॥ ७५० ॥ मुनी गेला आधकासुराच्या घरा : मायावंती प्रभु उटली होती आवधारा : द्रीस्टी देखीली स्वयंकारा : मग उठोनी नमस्कारीलें ॥ ७५१ ॥ बैसकारु करुनी : चर्ने तीर्थ वंदुनी : दोन्ही कर जोडुनी : काही सफळ होईल पुत्रा पवीत्राची ॥ ७५२ ॥ डावा करु हाती धरीला : तुज वीस्तार होईल भला : येक तीर्थ करांचे नीर्मळ : पुन्येक्षत्र असे...... ...मायावंती मणी संतोसली : हरीपे मुने........कवण तीर्थ गंगाजळ : चाला स्वामीया ॥ ७५४ ॥ तेथे बोलाउनी नेले : क्षेत्र दावीले : आभीळ......हानीलेः झाली वाळा ॥ ७५५ ॥ मुणि म्हणे आजी पुन्य.........वनी : स्नान करावे सुमनी : होतील कन्या पुत्र म्हनौनी.........मागीतले ॥ ७५६ ॥ मग स्नानाची केली आइती : गुणी म्हने मायावती : आम्ही ब्रम्हचारी जान नीगुती : स्नान करावे नीर्गुनीसी ॥ ७५७ ॥ तैसेची लीग दरुशन होवावे : आस्वस्त कवलावे : मग दान दक्षता देणे : अैसे विधान सांगीतले ॥ ७५८ ॥ मग वस्त्रें ठेवीली : कुंडी स्नान केलें : मग लीग दरुसण झालें : मग पिंपळ कवळाला ॥ ७५९ ॥ येउनी स्वसेंस्वराच्या चरना लागली : वस्त्रे परीधान केली : मग मंदीरा बोलावीली : मुनेश्वरे ॥ ७६० ॥ तव झाली गुरोदरी : बहुत हरीष सौंदरी : माया प्रेम थोरी : सर्व ठाई ॥ ७६१ ॥ सयंकाळ झाला : तव आंदुकासुरु आला : देपीली गर्भकळा : झाला हरीसै नीर्भर ॥ ७६२ ॥ च्यारी प्रहार रात्री जाहाली : प्रात्काळी प्रसुता झालीः आनंदे थोर वीमळी : धर्मु करीता जाहाला ॥ ७६३ ॥ ते उकुळी कन्या माहा भयंकरी : सौंदरी त्या कोर : दाढा दिसताती कवणे परी : नाक सरळ फरळ कान ॥ ७६४ ॥ नारदु आला......सी बहुत सन्मानु केला त्यासी : जन्मपत्रीका पा...... ..स्वामि मुणेस्वरा ॥ ७६५ ॥ मग मुनी वर्तु......महामाया चौंडेस्वरी : माहा भयंकरी कुळवैरी ही......हावे ॥ ७६६ ॥ मंगळ नक्षेत्र आवधारी......उपजों नैये कुंवरी : ठाईवीना सुसाघे ॥ ७६७ ॥

... ... ालय, ठाणे. स्थळप्रत.
अनुक्रम .... दि: ....
क्रमांक .... नों दि: ....

. . . . . . आकीला : भांदुकासुरु दचकला : उपचारु काये पुसीला : ते अवधारी ॥ ७६८ ॥ येक पांजीरा करुनी : हे बाळक घालुनीः कैलास उचलोनी : ब्रुडी ठेवावी ॥ ७६९ ॥ मुनीनें सांघीतले : तैसेची पाजीरां घातलेः नेउनी कैळासाउनी ठेवीले ॥ ७७० ॥ पुढें वर्तली कैसी कथा : . . . सांगैल वीस्वनाथा : पुन्यपावन ॥ ७७१ ॥ आवस्वरू ७ ॥ छ ॥

ओव्या ७७२–८११

अवघे राज्यें घेतले : देवांचे देवपण गेले : येक स्वग्र उरले : त्यासी लागी मांडीयेले ॥ ७७२ ॥ लागी माडीली स्वग्रासी : देव सुरवर गर्जताती कैसे : हाकीताती येकमेकाते : माहा भयकार गर्जताती ॥ ७७३ ॥ उठीले नंदी भैरव माहीकाळु : तद्रादी सकळु : षेचराती वीकळु : जुझताती कवनेपरी ॥ ७७४ ॥ नंदी महामारी पेटला : भैरव काळस्वरूपि संचरला : रुद्रषेचर मार्गि आवतारला : भये प्रवर्तेलें दैत्यासी ॥ ७७५ ॥ नंदी हाणोनी दइतु सत षंड करी : भैरव सीर धरी : माहांकाळु ग्रासु करी : रुद्र संकेतु मांडला ॥ ७७६ ॥ अैसे मांडले नीसाचरा : परदैत्यु सत्वा-पारु ॥ थोर सावरोनी नीसाचरावरी : धाविन्नला ॥ ७७७ ॥ प्रसनीक ईस्वराची : सक्ती झाली याची . . . त्याचें: तेथे यैसे कैचे ॥ ७७८ ॥ मग नीवारले . . . गजाननु : तीही पडीताळीला नंदी भैर : साहे साहे म्हन . . . ला वज्रघातु ॥ ७७९ ॥ ते नीवारीले नंदी भैरव : धावीनले क्षेत्री गहण : तव उडाला गगन माग्रे : ॥ ७८० ॥ मग षवळला नंदी भैरव माहांकाळु : घालीताती जाळु : उजनीया आज्ञा घटकर्नाचे जीव्हाळे : गदाघाते हानीतला ॥ ७८१ ॥ मारीला घटकर्नु : तव धावीनला गजाननु : साहे साहे म्हणौनी : फासांकुसी ॥ ७८२ ॥ नंदी गेला नावेक वीकळु : तव धावीनला भैरव म्हाकाळु : हाणीतला गजाननाचा वक्षस्तळु : काळदंडे ॥ ७८३ ॥ सीर सतषंड झालें : मग राक्षसे सैन्योकडे पाहीले : काळस्वरुपें षळवळीले : भैरवी मारीला राक्षसें ॥ ७८४ ॥ काळभैरव सैन्यामाजी वीचरला : दैत्यास केतु मांडला : हा नागवे रे वहीला : म्हणौनी पळताती ॥ ७८५ ॥ दैत्या करीती हाहाकारु : ते आईकोनी आधेकासुरू : षवळला माहाकाळु : कोपारुढ जाहाला ॥ ७८६ ॥ येक हाती पर्वत धोंडी घेताती : तेणेची हाणताती : येक धोंडी टाकीताती : गदावज्रे अन्नेके ॥ ७८७ ॥ . . . मग रुद्रे पडषळीलें : आज्ञसस्र मोकलीले . . . धाविनलें सत्राणें ॥ ७८९ ॥ अग्नि माहामारां . . . दैत्यासी घोरु लागला : मग पळताती नीसाचर ॥ ७९० ॥ हाहाकारु प्रवर्तला त्रीभुवणी : थरथरा कापे धरनी : हा नेत्र धरा पा कवनी : हे नीर्वान माडलें ॥ ७९१ ॥ आधकासुरे काये केले : जळमाया वीद्या सुमरीले : अग्नीते संत केले : नेत्रु आला यौध्यासी ॥ ७९२ ॥ मग धावीनला आवेसी : गीळीला लाहानसाहान सैन्यासी : भये प्रवर्तले देवासी : म्हनती प्रकटला रे माहांकाळु ॥ ७९३ ॥ महेस्वरे काये केले : षेचररुप धरीलें ॥ च्यारी दीसां व्यापीले :

प्रती राक्षसा ॥ ७९४ ॥ माहां भयंकार गर्जेती : पेचर दीसती : चालेलें आसाक्षाती : आंधकासुरावरी ॥ ७९५ ॥ येक भुचर पेचरु : येक वीकटरुप वीकारु : काळे कर्कट भ्यासुरु : प्रकटले आद्भुत ॥ ७९६ ॥ तव देषीले आंधकासुरें : या प्रतीरें कवन नीसाचरे : तव गर्जीनलें नीस्टुरें : हाक फोडीती ॥ ७९७ ॥ पुढे होतां नीसाचरु : त्यासी नव्हेची धीरु : पळताती सांडोनी हाती(ये)रु : आता ठावो आम्हा कैचा ॥ ७९८ ॥ मीसळले सैन्यामाझारी : हानताती येके येक नीस्टुरे : न कळे कवन कवनाते मारी : आपेआप वीसरलें ॥ ७९९ ॥ आपुलें मरन नेनती : षग्र घेउनी नीस्टुरे हानती.........डीले बहु क्षीती : आरे काळम्रुत्यो......॥ ८०० ॥ छ ॥ छ ॥

म्हणती सीव रुसला......सुकला : मग झाला कोल्हाळ आपेआप ॥ ८०१ ॥... तले आदकासुरे : होई ईस्वर माया खरे :.........द्या पेचरें : कर्कसा माया ॥ ८०२ ॥ वीद्या पेचरीया......स्वयंकारी : मोकलीले सैन्यावरी : आवधारा ॥ ८०३ ॥ पेचर... बा धावती : माहा भयंकार गर्जती : देषोनी कैळासपती : मणी वीस्मीतु झाला ॥८०४॥ येक भ्यासुर पेचर : येके स्थळ वुद्रे : बीकट रुपे गंभीरें : अैसी प्रकटली कर्कस माया ॥ ८०५ ॥ षेचरावरी चालीली : कर्कसा दोही भेटी झाली : वीकारे व्यापीली : खेचरावरी ॥ ८०६ ॥ येक येक पेचरा : सात पाच होती नीस्टुरा : यंत्रुनादी कवळीला सा वीरा : मदन सस्त्रे भेदीती ॥ ८०७ ॥ माव माव झाली सातु : दोनी दळे झाली नीवांतु : काये करी दैत्यनाथु : ते आवधारा ॥ ८०८ ॥ येसियां वाचुनी : नव्हे रे म्हणोनी : देव ते आनीली धरुनी : मग आम्हासमोर कवण ॥ ८०९ ॥ मग पार्वतीचें रूप धरूनी : । प्रवेसळा कैलासभुवणी : ईस्वरु होता चींतामणी : जाउणी दोन्ही चरन चुरु लागली ॥ ८१० ॥ स्वामि कष्टलेती भारी : सी...ळे ती थोरी : नीद्रा करा सिंहासनावरी : म्हणौनीग्रं मो . . . जगंनाथु ॥ ८११ ॥ माहादेवो सींव्हासनी नीद्रा करी . . . नी घेतले सीरी : मग नीवाली पेचरी : अ . . . तवं देषीले भैरवि : कवण रात्री जाते . . .

(ओव्या ८२५–८८०)

सस्त्रे घेउनी हानताती : येकमेकां पाचारुनी...ताती ॥ ८२५॥ गर्जताती दोन्ही दळे : ...से सहस्त्र वीजा येके वेळे : तैसा नादु उटला गज......म्हाडु गोळकु : म्हाभये चकीत मांडले ॥ ८२६ ॥ कुर्मा पुस्ट...ळली : सेकु थरारां कापों लागला : म्हनती प्रळयो मांडला : ...तां कैचें त्रीभुवन ॥ ८२७ ॥ येके येकु हाकीती : येके येकु मारीती : सीरे धडे उसळती : गगनमाग्रे ॥ ८२८ ॥ धडेखणी सीरे जुझती : येक येक न ढळती : नोहटले बहुनी : नीसाचर ॥ ८२९ ॥ स्वर्ग घेतली : आकास व्यापीली : दीसा रुधली : माहांकाळे ॥ ८३० ॥ येउनी बैसले स्वर्गद्वारी : देव कोंडीले भीतरी : सकळीक व्यापार राहीले : देवांचें ॥ ८३१ ॥ सकळे दं यौध्ये करुनी : आले मीळोनी : रापा राषां स्वामिया म्हनोनी : नाही तुज वांचुनीया

॥ ८३२ ॥ येक काकुळती येती : येक कृपा भाकीती : येक कोल्हाळ करीती : सीव संभु तुंची गा म्हणोनी ॥ ८३३ ॥ देव लोकाची तळमळी देषीली: सीव संभुसी मायां झळंबों लागली : वामु सूटला कपाळी : सस्र जाणवला जगंनाथा ॥८३४॥ रागें बहुत कोपे करुनी : ल्ल्हाटीचा घामु उत्तरुनी :...नीरपोनी : कैळास हाणे...... ॥ ८३५ ॥ घामें कैळासु वीभंगु केला : ... लागला : नीचींतनु होती बाळा : नीद्रस्त प्रकटला : माहामायां ॥ ८३६ ॥ तेथुनी उद्भवली माहामाया (चौं) डेस्वरी महांभयंकरी : वीक्राळ षेचरी : येउनी बैसला कैळाससीकरीं : पाहाती चहुकडे च्यारी दीसा ॥ ८३७ ॥ म्हणे आम्ही ही सवादावें : अवघी श्रास्रीयाचें रूप घेवो : हे न ... पुरुश नांवें : मग जोगीनींरूप धरीलें ॥ ८३८ ॥ तैसी देवा ... स्त्रे कळपीली सुरंगे : सम करुनी वेगे : पंचारती भरली ॥ ८३९ ॥ धुप दीप पोफळ : तांदुळ तांबोळ : सुगंध सुपरीमळ : झाल सन्मुष ॥ ८४० ॥ ब्रम्हा वीस्णु सकळीक मीळाले : उदो उदो म्हनीतले : तेथुनी सन्मुष चालोनी आले : माहामायाजवळी ॥ ८४१ ॥ देवांगे वस्त्रे पुढे ठेवीली : सोडस उपचारी पुजा केली : वस्त्रे देवांगें वाईली : अरती वोंवाळीली ॥ ८४२ ॥ देवांगु चरनी लागला: चौंडेस्वरीनें मस्तकी करु ठेवीला : आनंदे बोलों लागला : फुराण आलें माहामाया ॥ ८४३ ॥ देषीली अवघी सक्ती रुसी : उलासली आंतकरनी कैसी : देषीले राक्षससैन्यासी : वीरश्री प्रकटली ॥ ८४४ ॥ जया जया मंगळजया : चौंडेस्वरी महामाया : जया जया वीस्वरुपि (याः) (मा) हांमारी पेटली ॥ चौसस्टी यौगीणी : होकारु करि...ळ बाटी ॥८४६॥ चरणी वाकी तोड ... त्रीसुळ डौर कुत सुहातीरु : सीह्यनादे गर्जनली कैसी : ... ला येकवळा : घ्यारे गर्जिली ॥ ८५३ ॥ सींहनादें गर्जीनला आंदकासुरु : बहुत गंभीर उठावला दळभारु : महाभ्यासुरु भयेकरु : उठावले येकेवेळे ॥ ८५४ ॥ म्हने आंदकासुरु अपल्या समर्थेकरुनु : न्हानवे हीसी नेटुनी : येक उठावले षर्गे घेउनी : नीसाचार ॥ ८५५ ॥ येक पर्वत टाकीती : झाडे उपडोनी हानती : येक सीळा धोंडी वरीषती : गदा वज्रयुधे (सां) गो कीती ॥ ८५६ ॥ ऐसा आंदकासुरें बहुत रगडा केला : माहामाया कोपु दुनावला : जैसा का पावकु...तैसी प्रजळली महामाया ॥ ८५७ ॥ जैसा ... म्रुत्य उठे : तो कवणासी न लोटे : मांडले ... आंदकासुरासी : ॥ ८५८ ॥ बहुत कोपे माहांमाया चौंडेस्वराः जेथे होता आंदकासुरु तैरी उडी घातली ... हुं गज पारधी कैसा ॥ ८५९ ॥ न सपडेची गेली ... सुरु : म्हनती ब्रम्हा वीस्णु महेस्वरु : उदो उदो म्हणोनि करीती गजरु : आनंदें भोजे ॥ ८६० ॥ घरी घरी पाठी ... री ... भंगु झाला : नीसाचरु नीघाला : त्रीपुरा माझारी ॥ ८६१ ॥ आंधकासुरु आतर पुरी वीध्ये मनुला : सम वीसम कळाः कैस्या न भेदेना चौंडेश्वरी बाळा : म्हणे संभु माहादेवो ॥ ८६२ ॥ त्रीपुर बळकाउनी राहीला : सक्तीविणे निचिंतन पडीलाः माहाकाळे आव्हानीलाः काये राषेल त्रीपुर

॥ ८६३ ॥ क्षेना येका वीरश्री संत झालीः चौंडेस्वरी पुजीली : संत होउनी बोलीली : सीवाप्रती ॥ ८६४ ॥ देवा तुम्हा कस्ट झाले भारीः त्रीपुर घेतलें कवनेपरी : संचराला नीसांचरी : येवढा अववड ठावो ॥ ८६५ ॥ तप केले उग्र : प्रसन्न झाला वीस्वनाथु : मागीतले त्वरीतः दोमाजी ॥ ८६६ ॥ मी भक्ता प्रेममलु : देता नलगे वेळु : दैत्य माजती वीकळु : पुनरपि . . . गवती मज ॥ ८६७ ॥ कपट केले आम्हासी : म्या काये...तयाचा मानसी : पुनरपि ठावो नाहि आम्हासी :...आदकासुरें ॥८६८॥ इतुकीया व......नीली : माहामाया पुजीली : प्रसन होउनी......देवांगासी ॥ ८६९ ॥ देवांगा मिं तुझो कुळस्वा(मिनी)......हाकारु निर्वानी : सत्यार्थु देषौनी : . . . ॥ ८७० ॥ देवांग सदा येसवंतु : चौयौगी तु . . . मग मस्तकि ठेवीला हातु : प्रेमे करुनीया ॥ ८७१ ॥ . . . कीयावरी : द्रीस्टी पडली त्रीपुरावरी : सींहनादे गर्जताती येचरी : तव उग्र तेजे माहामाया होकारी ॥ ८७२ ॥ देवि जयेकारु दीधलाः संषभेरी मुषका(हा)ळा : वाजात्रें वाइली येके वेळा : आंबर गर्जिनले ॥ ८७३ ॥ वीरश्रीया आनंदे डोले : हातीं त्रीसुळडौर घेतलें : काळदंडें ॥ ८७४ ॥ उदो उदो म्हनोनी हुंकारी (ले):सीवे त्रीपुर दावीलें : कोपुनी कीरान घेतले : त्रीपुरावरी ॥८७५॥ ते त्रीपुर स वीसम कळाकुसरीं : येईल कवणेपरी : पापीया वोसंडीले सर्वेस्वरी : दैत्य हीनचीत पडीलें ॥ ८७६ ॥ पवणे सुत्रे धरीली : वायो संकचळी : त्रीपुर नीस्चळ राहीली : मग संघारीं दैत्याते ॥ ८७७ ॥ हस्तीदंत कुदंतु : दोघे नीघाले हाकीतु : गजरु झाला बहुतु : हाक फुटली त्रीभवनातु ॥ ८७८ ॥ ते दोघे चौंडेस्वरी : यौध्य केले कवणेपरी : ते परीयेसी चीत देउनी : ॥ ८७९ ॥ हस्त . . : जीव्हा यौध्ये करी वीक्षातु : हाणो गेला लपे . . . धाचे कुदंतु : हाक देउनी ॥८८०॥ तो कुद . . . . समर्थु प्राक्रमि उन्मीतु : वीकट रूपे सो . . . .

(ओव्या ८९५–९०१)

वेची धाविनली चौंडेस्वरी : वेढीली ते की ॥८९५॥ हाहाकारु प्रवर्तला (दै)त्यासी . ...टीला सवेची तवं आला परमळासी : ...(अ) दुकासुराची सोहोदरी : वीक्राळ भयंकरी माहाद्वारी गर्जती ॥ ८९७ ॥ हाक देउनी उठवीली.........वदळी केली : चौंडेसौरी द्रुस्टी पाहो लागली : तव सक्तीरूप ॥ ८९८ ॥ होउनीया सांत : राहुनीया नीवातु : हाक फोडीली देताती : झाले आनेआन ॥ ९९ ॥ ९०० ॥ ९९ ॥...बहु नीस्टुर भारि : धाविनली कवनीयेपरी : जैसा काळ मृत्यो हकारीः पृथ्वी प्रळयोआंती : ॥ ९०१ ॥ तिचे पाठीसि आ

॥ अपूर्ण ॥

चोंभाच्या उपाहरणाची कांहीं त्रुटित पानें

पान ५८

(अ) हुतें पाडें : मग नीगाली सागळेसी : दोहीं वाखोरां दोनी वीडें ॥ ५४ ॥ चडफडीतां प्रेतांवरी : पायें देताये राजकुमरी : असुधाचीया

कर्दमामाजी : रूपताये गुढ्ढेवरी ॥ ५५ ॥ असुधा भरला रणसागरू : उषा लावन्याचें तारूं : जात असे अनुधंदीपा : मदनाचें केणें चरूं ॥ ५६ ॥ पालउ झळकतु चोषडा : जैसें उभारलें सीड : देषा आवडीचेनी सुवाये : ते चालती असे झडझडां : ॥ ५७ ॥ जवळी पातली त्वरीत : घाये देषीले बहुत : अंतक्रणीं उचंबळली : न धरती अस्त्रपात : ॥ ५८ ॥ उपजे पहीला करुणारसु : तवं आड भवीनला तामसु : तेव्हळी न करीची रोजना : मनी धरीला बहुतु रोसु ॥ ५९ ॥ पाहा वो वीरश्रीयासवती : विटंबीला माझा पती : कैसीं सस्त्रें नाषें तीषटें : आंगीं रोवीलीं भवंती ॥ ६० ॥ ऐसेयासी काई करूं : नव्हे आतांचा अवस्वरू : सरो झुंझांची वेळ : मग पुसों हा वीधारू ॥ ६१ ॥ हातीं वोपीली सागळ : पाणीयें करा गुरुळा : वाखोरांचीया फोडी काढूनी : मग दीधले तांबोळ ॥ ६२ ॥ तांबोळ घेतीया अवस्वरा : फोडी न लगेची अवधारा : उषा म्हणे हळु घाये : नाहीं षोचलें जीव्हार : ॥ ६३ ॥ भुजा दंडीं घाये कैसे : असुध वोहोळ ते नीमीसें : ऐरी मुद्रा काढीली : रगत नीपंते नीमीसें : ॥ ६४ ॥ अनुधुं म्हणे तीये अवस्वरी : तुं जाये मागुती झडकरी : पुढील सैन्य उठावैल : पडसी.........

पान ६०

सत्वाची भरोव (री) ॥ ७६ ॥ भद्रजाती मातला : बुंधी[1] षांवेंसीं आळीला : तैसाची वोसीने घे रायेसीं : बोल करीत असें बांधला ॥ ७७ ॥ ऐसा तो नोकें बोलताये : तवं आवेसु धरीला रायें : आतां मारीन रे तुथें : तरी आड कवण ठाये : ॥ ७८ ॥ आतां वधीन रे तुथें : साणी षांडें करीन बहुते : तुझेनी रगते मासें : पुजीन ग्रामदैवतें : ॥ ७९ ॥ राउळीं रीगालासी चोरु : नेउ आदरीलें लेंकरूं : हातीं पाईं बांधा रे तनः यातें वीचंबीत मारूं : ॥ ८० ॥ मोहोरीया दाटा रे षांढूकीं : सुया आदळा रे नषीं : नातरी याचें (तें?) जुंपीजे षैरीं : मरैल आपुल्याची दोषीं ॥ ८१ ॥ नातरी प्रकाळा काइसा : याचें लावीन मीं सीस : म्हणौनी षर्ग काढीलें : घावो उभारीला कैसा : ॥ ८२ ॥ तीषट षर्ग तोळीत : वीजुसामान लषलषीत : गगनी सुरुवर आंदोळलें : प्रीथ्वी थरथरां कांपत : ॥ ८३ ॥ अनुधांवरी घावो पडत : तवं उषा पातली त्वरीत : आपण आड उभी ठेली : घाया वोडवीले हातः ॥ ८४ ॥ दोघांवरी पडतां घावो : तवं आणीकीं धरीला रावो : सोडा सोडा रे न धरा मातें : फेडीन दोघांचा ठावो : ॥ ८५ ॥ कुमरी नव्हे रे पापीणी : आपबुधी परद्वारीणी : कुळा लंछन लावीलें : उदरीं जन्मलीं वैरीणी : ॥ ८६ ॥ ऐसी येपरीची जतन देषा : मज पीतेयाची नाहीं संका : कवणीये ठांईंची द्वारावती : वैरीयां मीनली आइका ॥ ८७ ॥ अस्त्रीया गीळीलें ढाडस : तें बोलणें सास दीसे : आपुली...

---

१ ‘ बुंधीं ’ असा शब्द असावा.

पान ८२

जळताती धडधडां : ॥ १८ ॥ तेव्हळी बाहीरी नीगो वीहाले : मग भीतरींची बळीकावीलें : देषा दुर्ग पणासीलें : हुड्या आटाळा वळघले ॥ १९ ॥ जळत सलक्षेणीके माडें : ते आगीचेनी उजीयेडें : सैन्य दीसे यादवांचें : जैसे कल्पांतीचे कडें ॥ २० ॥ नाना नंदाचां गोवळीं : केली राउळगणाची होळी : होईल षांडेनी धुळवाडी : पाही देहाचा उषेकाळीं ॥ २१ ॥ तेतुलेया अवस्वरा : तवं पातले सुर्येकरां : वोहोटू वाईला अंधकारें : उदो जाला दीनकरा ॥ २२ ॥ आतां प्रभाते अवस्वरीं : काइंकेलें तेणे मुरारी : वीर राहीले त्रीभगीं : भवती रुंधीली नगरी : ॥ २३ ॥ [1] रुक्मीणी जांबवंती : सत्यभामा नग्नजीती : हे माद्री मीत्रवीद्या : जे कां कांळेंद्री म्हणीपती ॥ २४ ॥ आटईपाट महीषीया अवधारां : येकेकीचे दाहा दाहा कुंमर : [2] ते या नगराचा आटे दीसीं : तेयांचे जाले मेलीकार ॥ २५ ॥ सत्की म्हणे कृस्णदासा : नव्हे नव्हे ग्रंथु ऐसा : तेयां वीरांचीं नावें सांघे : जयाचा कृष्णासी भरवसा ॥ २६ ॥

प्रसंग ५

चारदेवो सुदचारु : चारुदेहो सुचारु : चारुगुप्त भद्रचारु : चांरुचंद्रु त्रिचक्र चारु : ॥ २७ ॥ वडीलु प्रद्मनु अवधारा : ऐसे दाही सोहोदर : राया भीमकाची कन्या : तीये रुक्मीणींचे कुंमर : ॥ २८ ॥ बळी कृस्णासमान : जवळीस ....

पान ९१

ती श्रोतेजण : ॥ १६ ॥ वीस्णु पुराणी श्रीभागवतीं : हरीवंसी तीही ग्रंथीं : [3] षड्‌ळ मधुर पर जाणती : सभापर्वि माहाभारथीं : ॥ १७ ॥ साहीं पुराणाआतु जाणा : पढीजत असे उषाहरण : पण दुर्गालागी जाली : कव्हणे ठाईं न दीसे खुण ॥ १८ ॥ कथीलें नाहीं व्यासदेवें : म्या कैसेनी अनुवादावें : न पुरे श्रोतेयांची आइणी : म्हणौनी नाथीलें न बोलावें ॥ १९ ॥ आपणाची बैकारू : सुची अक्षेपु परीहरू : तेथें दोपु ठेवावेया : दुर्जनासी नाहीं संचारू : ॥ २० ॥ [4] कमळवनीचे अपार:

---

१ या ओवींत कृष्णाच्या अष्टनायिकांपैकीं लक्ष्मणा सोडून बाकीच्या ७ नायिका आहेत. माद्री ऐवजी पुराणांत 'भद्रा' हें नांव येतें (भागवत १०।५८). मित्रविद्या नांव तेथें मित्रविंदा असें आढळतें.

२ चारुदेष्ण, सुदेष्ण, चारुदेह, सुचारु, चारुगुप्त, भद्रचारु, चारुचंद्र, विचारु, चारु व प्रद्युम्न हे दहा रुक्मिणीपुत्र. (भागवत १०।६१). येथें विचारु ऐवजी त्रिचक्र आहे. व एकदोन नांवांत थोडा फरक आहे.

३ उषेची कथा भागवत १०।६२-६३, विष्णुपुराण अंश अ. ३२-३३, महाभारत सभापर्व अ. ६०, व हरिवंश २।११६-१२७ यांत आहे.

४ 'कां कमलकंदा आणि दर्दुरीं। नांदणूक तरि येकाची घरीं। परि पराग सेविजे भ्रमरीं। एरीं चिखलुचि उरे ॥ (ज्ञानेश्वरी, सरकारी प्रत ९।५७)

पराग चरती भर्मर : तेयांचे सनैधी असौनी : चीषलु भर्षीती दर्दुर ॥ २१ ॥ [१]पीर घेउनी जाती आण: गोंचीड करीती असुधपाण : श्रोते गुणा संतोषती : [१]दोषु गवसीती दुर्जन : ॥ २२ ॥ षंड्पदु लब्धु परीमळासी : गोर्षीषतीं बैसे मासी : संत पाहाती भावार्थु : दोर्षी द्रुस्टी दुर्जनासी : ॥ २३ ॥ ऐसे दुर्जन अपार : तेही माझे सोहोदर : नींदा करीतां घेउनी जाती : अर्धे पाप अवधारा ॥ २४ ॥ बहुत अस्तविस्ती प्रसंगे: तरी मागीलु रसु भंगे : तरी चाळों आतां पदींपदीं : पुढीला ग्रंथाचेनी मार्गे ॥ २५ ॥ आतां भीतरी पलाणैल : तेणें त्रीभुवण कांपैल : चोंभा म्हणे अनुवादेंन : जैसे भवाणी सांघैल : ॥ २६ ॥ छ ॥

प्रसंग ७

ऐतुलें बाहीरी वर्तलें : भीतरी बाणु पहुडले : मुषमाजने सारुनी : सभामंडपी बैसले : ॥ २७ ॥ देषा चरण पक्षाळीलें : ....

पान १०१

या मेळावेयाची थोरी : कवणा वर्णवे ते महीमा ॥ २७ ॥ सर्वे चतुरांगें मपीतें : मोटकीं दहाची प्रयोतें : राहा रे म्हणौनी धरूं सकती : वरी पडलेया अकासातें ॥ २८ ॥ याही मागां वीरराजु : नीगताये मंडळी कुसंभुजु : सर्वे पनास कोही सैन्या : जैसा प्रताप सुर्जु : ॥ २९ ॥ त्याही मागां मळधरू : बाणादळीं लाठा वीरू : सर्वे साटी लक्षु सैन्या : तेया आगळिये बाणासुरु ॥ ४० ॥ बाणासवें केती वीर जाणा : चतुरंगाची वीवंचना : वेगळालीं अनुवादेंन : श्रोतां दीजो अवधान : ॥ ४१ ॥ तीनी कोडी कुंजरां : नव कोडी रहवरां : येक माहापद्म पायेदळा : तेरा कोडी असीवारां : ॥ ४२ ॥ येतुलेन दळभारेंसी ; बाणु नगराचां प्रदेसी : वोज केली झुंझावेयाची : उभा ठेला रणभुमीसी : ॥ ४३ ॥ बाणासुरु सपरीवारीं : उभा नगरासी बाहींरी : ऐरीं कैसी सुचा केलीं : यादवांचां मेलीकारीं : ॥ ४४ ॥ यादवांचा कटकी : झुंझारी माडली नीकी : तैसे गजभार मोगर : अरणी वोज केली नीकी ॥ ४५ ॥ वोज जाली दोही सैन्या : येथौनु झुंझाची रचना : तवं बुधी आठवली आणीकी : ब्रम्हेंयांचेया नंदना : ॥ ४६ ॥ वीनोदु पढीये ब्रह्मकुमरा : कळी लाव्रील हरीहरां : चोंभा म्हणे अवधारीजो : पुढील कथा मनोहर : ॥ ९ ॥ नारदु आपणप यांथें म्हणत : आम्ही कैसे असोनीश्वेत :

—शेवटलें *पान—

हातीं : मग आंग वीकळ पडलें : ॥ ८३ ॥ सा . . . गुं सरली : आळुमाळु छेदैली :

---

१ 'नावडि घेउनि चंदनाचां रसीं : आंगामाजी खत पाहे मासी : तेवि गुण सांडौनि दोषु गिवसी : क्षुद्र जनु ॥ (शिशुपालवध २८)

* हा फार त्रुटित भाग छापील २१—२८ पृष्ठामधल्या उषास्वप्नाचा दिसतो.

आतां स . . . रेषा नीगौनी गेली : ॥ ८४ ॥ स्वप्न देषों सरले . . . ची गजबजौनी उठीली : घांगुसी ते आंचुरणी तव . . . यावरी असे येकली : ॥ ८५ ॥ म्हणे आहा गा प्राणनाथा : का . . . माथें सांडूनी जाता: म्हणौनी षांब्रुची आळंगीला : दडकरी आदळला माचा: ॥ ८६ ॥ नीडला नीडळ मेळौ गेली : तवं लल्हाटीं दुखवली : काचनी बंदे (?) भुमीकेवरी : दडकरी आदळली: ॥ ८७ ॥ दुष न मनीत उठीली : धावौनी द्वारीं उभी ठेली : जा तु नेदषेची केउता : मग मागौती भीतरी आली: ॥ ८८ ॥ हाती घेउनीयां वाती : षांबांआड असे पाहाती : तीये अवस्वरीं . . . र षा : झड-करी पातली धांवती : ॥ . . . ची आला : पण मजसीं रुसौनी गेला : पाहा ला . . . असैल भीतरीची लपाला ॥ ९० ॥ येरी म्हणे भम . . . सम्रीचा कें गीवसीसि : चाल बैसों काई देषीलें तें सांग . . . मजपासी : ॥ ९१ ॥ म्हणौनी धरीली ते करीं : बैस-वीली . . . स तुळीकेवरी : येरी मदने व्यापीली : आपणेयांचें न सव . . . ॥ ९२ ॥ आतां काइ वो सांघेन : गेलें गेलें हातीचें नीधान : . . . नीगैल आठवीतां : त्यातें कवणे ठाइ गीवसीन ॥ ९३ ॥ . . . ला मागौता : प्राणु त्याची सवें जाता : कुडी ठा . . . चेंतन : कवण भोगील हे अवस्ता ॥ ९४ ॥ . . . थु भुवागु : व्यापीता कवणु वेगु : पाउलें पाहे पा . . .

परिशिष्ट १

कविपरिचय

१ विठ्ठल कळपूरकर

विठ्ठल कळपूरकरकृत प्रस्तुत त्रुटित काव्याची प्रत धुळें येथील राजवाडे संशोधन मंदिरांत आहे व तिची नक्कल त्या संस्थेच्या कार्यवाहांनीं प्राप्त करून दिली. या काव्याचे आरंभाचे व शेवटचे कांही श्लोक इतिहासाचार्य राजवाडे यांनीं इ. स १९०९ मध्यें 'सरस्वतीमंदिर' मासिकांत प्रसिद्ध केले. त्यांना मिळालेली प्रत ही असून त्यावेळीं ती संपूर्ण होती असें दिसतें. आतां प्रस्तुत प्रतींत शेवटचे महत्त्वाचे श्लोक नाहींत. आरंभींचे श्लोक सरस्वतीमंदिरांतील श्लोकांशीं जुळतात. दोनशेंतेहतिसाव्या श्लोकावरून हें काव्य शके १५३६ (इ. स. १६१४) मध्यें लिहिलें, व शेवटल्या श्लोकावरून त्यांत २३६ श्लोक होते असें कळतें. हस्तलिखित अशुद्ध असून अनुस्वारांचा अभाव, काना, मात्रा, अक्षरेंहि जागोजागीं लुप्त, ऱ्हस्व दीर्घ हवेंतसें लिहिलेलें, शब्द न तोडलेले, ष, स, ऐवजीं श, व न ऐवजीं ण इत्यादि गोष्टी या हस्तलिखितांत दिसून येतात. सुदैवानें यापैकीं बरेच दोष काव्यरचना श्लोकवृत्तांत असल्यानें दुरुस्त करतां आले. या दुरुस्त्या अगदीं जरूर तेवढ्याच केल्या आहेत.

आपल्याला विठ्ठल बीडकर हा कवि जास्त परिचित. त्याच्यापूर्वीं सुमारें पन्नास वर्षें हा दुसरा विठ्ठल होऊन गेला. विठ्ठल कळपूरकराचें कवित्व बीडकरापुढें कमी पडतें. विठ्ठल कळपूरकर अनेकदां वृत्ताची ओढाताण करतो. कांहीं वेळां शब्दांची कसरत करूं पाहतो, पण त्यांत अर्थाची ओढाताण होते. (उदाहरणार्थ श्लोक २६) पण तो अनेकदां 'जो भ्रू विक्षेपमात्रे त्रिभुवन रचितो तो निजे कुंजगेहीं' (श्लोक २००) व '–अथ परिमळतैलें शीघ्र अभ्यांग केला' (श्लोक ९) असे सुरस वा सोपे श्लोक लिहूं शकतो. या काव्याचें एक महत्त्व म्हणजे महानुभावीय काव्यरचना सोडल्यास, ज्याचा काळ निश्चित माहीत आहे अशा श्लोकरचनेंत या काव्याचा पहिला क्रमांक लागेल. एकंदरीत हें काव्य जिवंत ठेवण्याजोगें वाटतें.

या काव्याचें 'रासक्रीडा' हें नांव सरस्वतीमंदिर मासिकांतील (इ. स. १९०९) राजवाड्यांच्या लेखांत आहे, परंतु उपलब्ध श्लोकावरून हें नांव कां पडलें तें बरोबर कळत नाहीं. या काव्याची आणखी एखादी प्रत मिळवण्याचा यत्न केला. पण तो यशस्वी झाला नाहीं.

संदर्भ–(१) विठ्ठलकवि, शके १५३६, सरस्वतीमंदिर ८।८ (इ. स. १९०९) वि. का. राजवाडे.

(२) नवें नवनीत, प्रथम आवृत्ति, पृ. १६८, १६९ व पृष्ठ ६०५.

(३) विठ्ठल कळपूरकराची रासक्रीडा–लोकसत्ता ता. ४–६–१९६१.

२ नामापाठक

पुणें जिल्ह्यांतील केंदूर गांवीं पाठक घराण्यांत नामापाठक होऊन गेले व ते ज्ञानेश्वरकालीन कान्हो पाठकांचे नातू किंवा पणतू असल्याचें पांगारकरांनीं नमूद केलें आहे. त्यांचें आडनांव राजपाठक. नामा पाठकांचें काव्य पुष्कळ आहे पण तें सर्व अप्रकाशित राहिलें. त्यांच्या जागोजागीं आढळणाऱ्या हस्तलिखित प्रतींवरून ते एकाकाळीं पुष्कळ लोकप्रिय होतेसें दिसतें. त्यांचें अश्वमेध हें मुख्य काव्य व इतर पुष्कळ स्फुट काव्यें उपलब्ध आहेत. या स्फुट काव्यांपैकीं वस्त्रहरण हें ३१३ ओव्यांचें प्रकरण आहे व त्याचे शेवटीं 'इति श्रीमहाभारते वैशम्पायनजन्मोजयसंवादे सभापर्वणि वस्त्रहरणकथा समाप्ति' असें सांगितलेलें आढळतें. त्यावरून त्यांनीं महाभारतावर अन्य रचना केली होती असें वाटतें. विष्णुदासनाम्याच्या अप्रकाशित महाभारताच्या कांहीं अध्यायांत कर्त्यांचें नांव नामापाठक किंवा पाठक नामा असें लिहिलेलें दिसून येतें व हीच तऱ्हा इतर आख्यानांची. या मुद्याचा अधिक अभ्यास झाला पाहिजे. काव्यशैली पाहतां नामा पाठक व विष्णुदासनामा हे कवि भिन्न वाटतात. नामा पाठक आणि विष्णुदास नामा हीं नांवें केव्हां केव्हां 'पठण करणारा' व विष्णूचा दास याअर्थीं वापरलीं जात असावी असा तर्क करावा लागतो.

प्रस्तुत चंद्रहास्यकथा नामापाठकांच्या अश्वमेधांत अंतर्भूत झाली असून तिची स्वतंत्र हस्तलिखितेंहि जागोजागीं आढळतात. या अश्वमेधाचीं व चंद्रहास्यकथेचीं रूपांतरें इतकीं आहेत कीं पाठभेदांसह शुद्ध प्रत तयार करणें शक्य नाहीं. चंद्रहास्यकथेच्या या निरनिराळ्या प्रतींत ओंवीसंख्या व अर्थ साधारणतः एकच असतात. अशा प्रतीं पैकीं एक प्रत येथें छापली आहे. तींत ठिकठिकाणीं अशुद्धता, अनुस्वारांचा अभाव, लुप्त अक्षरें, निरर्थक घातलेलीं जादा अक्षरें इत्यादि अनेक दोष होते. परंतु दुसऱ्या एका अश्वमेधपर्वांतर्गत चंद्रहास्यकथेच्या मदतीनें तें अगदीं जरूर तेथेंच दुरुस्त केले. या कथेचें संस्कृत कथानक जैमिनी अश्वमेधाच्या ५० ते ५९ अध्यायांत येतें. संस्कृत मधील चंद्रहास व धृष्टबुद्धि या नांवांचें चंद्रहास्य व दुष्टबुद्धि असें रूपांतर झालें.

अश्वमेध व चंद्रहास्य कथा आज आपल्यासमोर थोड्याफार आधुनिकीकरण झालेल्या स्वरूपांत आहेत. हें अश्वमेधाच्या कांहीं जुन्या त्रुटित पृष्ठांवरून कळून येईल. या पृष्ठांतला चंद्रहास्यकथेचा उतारा तिसऱ्या प्रकरणांतील ४८ ते ६२ ओव्यांसंबंधीं आहे. आधुनिकीकरण कसें होत गेलें त्याचीं कांहीं उदाहरणें पहा :—

ओवी	प्रस्तुत हस्तलिखितांत	जुन्या त्रुटित पृष्ठांत
४८	येरु प्रताप सांगो किती	ऐरु प्रतापु सांघो केती
५५	देखोनी सुखिया पै जाला	देषौनि सुषिया झाला
५९	आम्हावरी कां कोपत असा	कां आम्हावरी रागैजता

या त्रुटित पृष्ठांच्या भाषेवरून अश्वमेध ग्रंथ इसवीसनाच्या चवदाव्या शतका-अखेरचा किंवा पंधराव्या शतकाच्या पूर्वार्धांतला वाटतो. वंशावळीच्या माहितीवरून व नामा पाठकांच्या काव्यांचीं पुष्कळ हस्तलिखितें सतराव्या शतकाच्या पूर्वार्धांतलीं आहेत हें लक्षांत घेतां हा काळ सयुक्तिक दिसतो. प्रस्तुत काव्यांत प्राचीन शब्द भरपूर सांपडतात.

श्रीधरांच्यासमोर हें काव्य होतें असें दिसतें. त्यांच्या अश्वमेधांत ५१ ते ६० अध्यायांत ही कथा येते. 'बाळासवें करी क्रीडन । अनाथ जाणोनि देती भोजन। कोणी आंगडटोपी जाण। देती आपले बाळांची ॥' (५१।५१) या ओवीचे प्रथम प्रकरणाच्या एकतीस व सदतीस या ओव्यांशीं स्पष्ट साम्य आहे. रामदासस्वामींच्या नंतर रामसुतात्मज विश्वनाथ हा कवि होऊन गेला. त्यानें श्लोकवृत्तांत चंद्रहास्यकथा लिहिली. त्याचेसमोर नामा पाठकाचें काव्य होतें. त्याचीं कांहीं उदाहरणें पहा :—

श्लोक	नामा पाठकाची ओवी.
हळफळ नवरी हे अंतरीं धीट मोठी (६।२६)	म्हणती हाळफळ नोवरी (२।१३४)
क्षणभरि रगडूं मी पादपद्में वराचीं (६।२३)	देऊ पोटकुळ्या रगडू पाये (२।१२८)
दिसे लेकुरामाजि लावण्यराशी।	जैसा चंद्र तारांगणांमधीं।
विराजे जसा चंद्र तारांगणेंसी (२।७)	तैसा लेकुरांत मीरवतसे ॥ (१।३६)

या चंद्रहास्यकथेची एक संक्षिप्त आवृत्ति उपलब्ध असून ती या प्रतीच्या सुमारें एकतृतीयांश आहे. तिच्या दोन प्रकरणांत कर्त्याचें नांव विष्णुदास नामा लिहिलेलें आहे. पण हें काव्य नामा पाठकांचेंच आहे असें मानावें लागतें. नामा पाठकाचीं काव्यें गोळा केलीं जात आहेत. तीं लवकरच प्रकाशित होतील अशी आशा करतो.

संदर्भ-(१) मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड १ व २. ल. रा. पांगारकर.
(२) तंजावर M. S. ८५३ व ८२५.
(३) नवें नवनीत, पृष्ठ ९२, ९३ व ५९१.

३ एक अनामिक कवि

तंजावर येथें सरस्वतीमहाल ग्रंथालयांत संकीर्ण कवितांचीं हस्तलिखितें चाळतांना 'द्रौपदीस्वयंवर' हें त्रुटित काव्य आढळलें. त्यांत १ ते १९५ हीं कडवीं नाहींत. १९६ ते २३८ या कडव्यांतही त्रुटित भाग आहेत. हें काव्य वाचतांना महदंबेच्या धवळ्यांचें स्मरण होतें. धवळ्यांत चार ओळींचें कडवें येतें. दर दोन चरण प्रासयुक्त असतात. या काव्यांतहि प्रास आहेत. बरींच कडवीं चार चरणांचीं आहेत. पोथींत पाडलेले चरण बरोबर आहेत कीं नाहींत हें सांगतां येत नाहीं.

या काव्यांत जुने मराठी शब्द दिसतात. सबंध काव्य उपलब्ध झाल्यास त्याबद्दल जास्त अनुमान करतां येईल. तथापि हें काव्य एकनाथपूर्वकालीन वाटतें. काव्यांत कंसांतले शब्द दुसऱ्या कडव्यांच्या अनुरोधानें त्रुटित भाग पुरा करण्यासाठीं घातले आहेत.

४ विश्वनाथ कवि

विश्वनाथ कवीच्या ब्रह्मांड पुराणाचें हस्तलिखित धुळें* येथील सत्कार्योत्तेजक सभेकडे आहे. तें त्रुटित असून त्यांत एकंदर सुमारें साडेचारशें ओव्या उपलब्ध झाल्या. पोथी जीर्ण स्थितींत आहे. पोथींत ओव्या अनेकदां भलत्याच ठिकाणीं संपविल्या जातात, अनुस्वार नाहींत, न आणि ण, ल व ळ, स आणि श यांची भेसळ आढळते. अगदीं उघड चुकांखेरीज मूळ हस्तलिखितांत छापतांना फेरफार केलेला नाहीं. उदाहरणाच्या पृष्ठाप्रमाणेंच या पोथींत ख ऐवजी ष येतो ज्ञ ऐवजी ज्ञ येतो. स्मरीलाबद्दल सुमरिला, शक्ति ऐवजी सक्ति अशीं रूपें व 'मग झाले आने आन' 'तुथे' असे शब्दप्रयोग आढळतात. 'आनुनु' सारखीं रूपें यांत पुष्कळ आहेत. या काव्यांत उदाहरणाप्रमाणें बोलींतल्या शब्दांचीं रूपें येतात. हें काव्य एकनाथपूर्वकालीन दिसतें. कवीचें नांव १४६, ६५५, व ७७१ या ओव्यांत येतें. या कवीबद्दल कांहींच माहिती नाहीं. विप्र विश्वनाथ या कवीचें अभिमन्युविवाह हें अप्रकाशित काव्य उपलब्ध आहे. तो कवीहि प्राचीन वाटतो, पण दोहोंचा संबंध आहे कीं नाहीं हें दोन्ही काव्यांचा अभ्यास केल्यावरच ठरवतां येईल.

विश्वनाथानें काव्यांत दिलेली माहिती मूळ ब्रह्मांडपुराणावरून किंवा दुसरीकडून कुठून घेतली तें कळत नाहीं. वेंकटेश्वर प्रेसचें ब्रह्मांड महापुराण उपलब्ध आहे. परंतु ब्रह्मांड पुराण निराळें होतें असें दिसतें. नारदपुराणांत ब्रह्मांडपुराणाचें वर्णन करतांना त्यांत 'काश्यपेयानुकथनं ऋषिवंशनिरूपणम्' इत्यादि (ओव्या १२१-१२२ पाहा) भाग असल्याचा उल्लेख आढळतो.

विश्वनाथाचें काव्य अगदीं नीरस भासतें व त्यामुळें तें नष्टप्राय झालें असणार. पण तें भाषेच्या दृष्टीनें महत्त्वाचें वाटतें. त्याची दुसरीकडे कुठेंहि प्रत आढळली नाहीं. दुसरी प्रत नसल्यामुळें अनेक ठिकाणीं अशुद्ध किंवा चुकीच्या लेखनाचें शुद्धीकरण अशक्य झालें.

संदर्भ—(१) Puranas, H. H. Wilson, 1898
(२) पुराणनिरीक्षण—त्र्यं. गु. काळे
(३) विश्वनाथकृत ब्रह्मांडपुराण—महाराष्ट्र साहित्यपत्रिका ३४।१३७ एप्रिल जून १९६१

* बाडांक ८६७

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणें. स्थळप्रत.
अनुक्रम .... विः ....
६७
क्रमांक .... नों दि: ....

५ चोंभा कवि

भारत इतिहास संशोधक मंडळाच्या शके १८३३ च्या अहवालांत कै. वि. का. राजवाडे यांनीं चोंभा कवीच्या उषाहरणाचीं त्रुटित पृष्ठें परिश्रमपूर्वक तयार केलेल्या टीपा देऊन प्रसिद्ध केलीं. ही पृष्ठें कै. शंकरराव देवांना तिसगांव मठांत मिळालीं. त्या नंतर केव्हांतरी त्यांना तेथेंच प्रस्तुत पृष्ठें मिळालीं व त्यामुळें तीं प्रसिद्ध करण्यांत आलीं नाहींत असें दिसतें. धुळें येथील समर्थवाग्देवता मंदिराच्या सूचींत बाडांक ८२३ मध्यें हीं पृष्ठें नमूद केलेलीं आढळल्यावर त्यांची नकल करवून घेतली. राजवाडे यांना मिळालेल्या पृष्ठांचा व या पृष्ठांचा लेखक एकच हें हस्ताक्षरावरून कळून येतें. त्यांनीं वर्णन केलेलीं सर्व वैशिष्ट्यें या पृष्ठांतहि दिसतात. उषाहरणांत तत्कालीन भाषेची बोलींतलीं रूपें येतात हा या काव्याचा विशेष आहे. अशा तऱ्हेचीं दुसरीं प्राचीन काव्यें जवळ जवळ नाहींतच. ओव्यांची रचना नेहमींपेक्षां निराळ्या प्रकारची आहे. प्रस्तुत पृष्ठांतलें ५८ पान छापील ५७ व्या पृष्ठाशीं बरोबर जुळतें. त्यांतली शेवटची ओवी—

'ऐरी म्हणे ऐसे घडे : तरी मी दैवांची...'

अशी आहे. पृष्ठ ९१ व १०१ यांत कवीचें नांव दोनदां येतें. ९१ पृष्ठांत कवि स्वतःला 'कृष्णदास' म्हणवितो, व विष्णुपुराण, भागवत महाभारताचें सभापर्व व हरिवंश यांतल्या उषाहरणकथेचा उल्लेख करतो.

चोंभा हा संत कवि होता असें रमावल्लभदासांच्या संतनामावळीवरून दिसतें. देवदास, शेखमहंमद इत्यादिकांनींहि त्याचा उल्लेख केला आहे. भाषेच्या दृष्टीनें हा ज्ञानेश्वरकाळाला फार जवळचा वाटतो. पृष्ठ ९१।२१ ९१।२२ व ९१।२३ या ओव्यांचें ज्ञानेश्वरी व शिशुपालवधांतल्या ओव्यांशीं असलेलें विशेष साम्य लक्षांत घेण्याजोगें आहे.

संदर्भ—भारतइतिहास संशोधकमंडळ अहवाल शके १८३३
(१) 'नवें नवनीत' पृष्ठ ८०,८१ व ५८९
(२) चोंभा कवीचें उषाहरण—लोकसत्ता ता. १२–३–६१.
(३) महाराष्ट्र साहित्यपत्रिका ३४।१३७, एप्रिल जून १९६१.

परिशिष्ट २–शब्दार्थ व दुरुस्त्या

रासक्रीडेंतले शब्दार्थ

अंघ्रि = पाय.
आर्न = अरुण ? (श्लोक ५२)
आळिता = अळता, लाखेचा तांबडा रंग
उत्कारता = ?
कच = केंस
कोटीर = डोकीचा मुगुट
खंज = लंगडें
खंजनाक्षी = खंजनपक्षासारखे डोळे असलेली, म्हणजे सुंदर डोळ्यांची.
त्रपा = लज्जा
निकें = चांगलें, नीट
पिसुर = पिसुड, आंबाड्याच्या केसांचें टोंक
बहुसाल = पुष्कळ, वारंवार
ब्याहडी = पिकलेलें फळ, दाणा इ.
भावणें = वाटणें
भूट्कसंख्या = एकवीस आंकडा
मगमगीत = घमघमीत
मसृण = स्निग्ध, तैलयुक्त, लोणी हा अर्थ दिसतो. (श्लोक ९०)
मुदिर = मेघ
म्हुण = म्हणून
येकोळी = एकवेळीं (ज्ञानेश्वरी ११।९२)
विपक्ष = विरुद्ध, प्रतिस्पर्धी
वीवसी = हडळ
वोजा = सहज
वोडंबरी = जादुगारी

चंद्रहास्यकथेंतले शब्दार्थ

अतिपाडें = अतिशय
अदैव = विरुद्ध (शिशुपालवधांत हा शब्द येतो)
अनुन्यात = अनुनीत वळण असलेले
अन्वय = संबंध, वंश
आंबा शिंपणें = वधूनें लग्नांत करावयाचा विधी (एकनाथी भागवत १६।१४२)
अवर = उपवर (असा पाठही आहे)
असमसाहास = अमर्याद सामर्थ्याचा
अहिणीसी = अहर्निशी
आकडसासु = मोठी मेहुणी
आघवें = एकंदर, सर्व
आनारिसें = भलतें, विलक्षण
आरणुक = विश्रांती
आरुता = योग्यता
आरोगण = भोजन
आवत्छ, आवस्थ = अश्वत्थ
आवंतणे = बोलावणें
आविंध = छिद्र न पाडलेला (मोती, कान इ.)
उगाणी = उगाणा, मुक्तता, हिशोब
उदळा = उधळा, गोंधळ
उधारु = विलंब
उपनली = उत्पन्न झाली
उपरवाळ्या = वर, उंच
उभडणें = गहिंवरणें
उभळा = उभा
ॐ पुण्या = लग्नमंत्राचा आरंभ, पुण्याहवाचनाचा मंत्र

कडवसें = आडवाजू
कळकळ = कलकलाट
कुट = कुडाची भिंत
कुड = खोटें, कपट
केळवला = केळवण झालेला
कैवाड = कैवार, अभिमान
खुडस = रुखरुख
खेवो = अरिष्ट, आलिंगन
गुडर = खोगीर, अंबारी
चक्रवाट = रथाच्या चाकाची चाकोरी
चवकणें = दचकणें, चकित होणें
झळंबणें = पोळणें, झोंबणें
थोकणें = थांबणें
थोंगे = स्तोम. समूह याअर्थी
दुरळ = उग्र, किंवा कडक
धाया = दाई
धावळे = धवाळ, टवाळखोर. 'धालेति भरलेति' म्हणजे खाल्ला पिल्लात असा पाठ आहे.
निळंविली = निघाली असा पाठ आहे. निळंगणे म्हणजे ग्लानी येऊन पडणें असा एक शब्द आहे.
नीगुती = लवकरच, खात्रीनें
नीरुते = निश्चयानें, स्पष्टपणें
न्यासणें = ठेवणें
पडीभरू = बडेजाव
परवडी = रांग
परी = बरोबरी
पांगठळे = पांगले [असा पाठ आहे]
पायमांडे = पायघड्या.
पालछत्र = लग्नांत गुढीसारखें नवरदेवापुढें धरतात.
पीसुण = पिशुन, चहाडखोर
पुंसा = पोपट
पोत = पिशवी
प्रत्यवाय = अडथळा
प्रयुक्ति = परिणाम, किंवा शेवट
बंध=रचना, बांधणी
बहकणें = वाहवणें, गोंधळणें
बहुचक = वाचाळ, चावट
बळकावले = बळकट झाले (याअर्थी दुसरा पाठ)
वळियाडा = वलाढ्य
विंडी = गठ्ठा
भीस = रांठ केस, जटा
मसी = काळी शाई
महतेयाचे = महतीचे असा एक पाठ आहे
मांदी = मंडळी, समुदाय
मांदोळा = मंडप, समूह
रळी = थट्टा
रोळा = वृष्टी, समुदाय
लवडसवड = लगबग, त्वरा
वरपडी = गर्दी
वरू = श्रेष्ठ, नवरा
वरुते = नवरदेव, वरेत, वरैत असा प्राचीन शब्द आहे
वसन = प्रावरण
वहिलें = लवकर
वळवट = वळलेले शेवेसारखे पदार्थ
वागुर = जाळें
वांटीव = प्रशंसा, कथा
वीवक्षा = व्याख्यान, वर्णन (उपेक्षा असा पाठ)
वीस्रामबंधु = असा प्रयोग हनुमंत गरुडाख्यानांत येतो. विश्रामवन हा एक पाठ आहे. मुळांत 'विस्राम बहु' शब्द आहे

वृद्धाप्य = वृद्धपण
वोडव = आदर सत्कार
वोडवणें = ओढवणें, पुढें करणें
वोथर = ओथंब, बहर
(तोवर अ ा पाठ)
वोसावणें = ओस पडणें, उदास होणें.
वोहारें = वधूवरें.
संकडी = सांकड, अडचण.
संजोगणी = तयारी, सामुग्री.
सरकरी = त्वरेनें, सरसरत
सवें = आपण होऊन, तावडतोप
सळ = शल्य
सांकळी = सांखळी
सांगोपनीं = सांगोपांगीं या अर्थी
स्फीत = पवित्र, वाढविलेली
हालफळ = या शब्दाचा नक्की अर्थ समजत नाहीं. विश्वनाथ कवीनेंही हा शब्द वापरला आहे.
हिंसणें = खेंकाळणें
हुरळ = अविचार, भूल
होडे = रास
क्षोणी = पृथ्वी, एक संख्या

ब्रह्मांडपुराणांतले शब्दार्थ

आनेआन = निराळें, भलतेंच
आपेते = अनुकूल
आसाक्षात = असंख्यात
आक्षावत = संकट टाळण्यासाठीं वगैरे दीप ओवाळण्याचा विधी
उतीम = उत्तम
उधरागती = उद्धारगती
किरान = उड्डाण, संधान.
गुंढणें = गुंडाळणें
ढवळार = धवलार, वाडा हवेली इ.
ढळमळ = डळमळ
धडेखणी = धडकणी
नंदी = विवाहविधींतील अंतःपटावर कुंकवानें काढलेलें स्वस्तिक
निर्गती = सिद्धी, यश
निरवला = झाला (निर्वर्तला)
निरुता = खचित
निर्वाण = अनर्थ, शेवट
नेवाळें = नवाळें, रुप्याचा किंवा सोन्याचा कमरपट्टा
नेहट = जवळ
पडखळणें = आदळणें
पापर = लाथ
भडकरी = झटकन्
भोज = आनंद, उल्हास
माव = माया
यादी = याद, स्मरण
रहिवासणें = रमणें, राहाणें
लागी = हेतु, ज्याचा पाठलाग करतो ती वस्तु
विंदान = कौशल्य, कपट
वैद्यपुरुष = वेदपुरुष
सत्राण = जोर
संकचळी = संकोचित झाला
संत = शांत
सम्रु = श्रम
सुमरिलें = स्मरलें
सोतकळा = प्रसवकळा ?
हडकळणें = ठोकणें, आदळणें
हडकवणें = हलकें करणें

उषाहरणांतले शब्दार्थ

अनुर्ध = अनिरुद्ध. उषाहरणाच्या छापील प्रतीत 'अनुर्घ' आहे

अरणी = रणीं.

असुध = रक्त. ('असुधा भरला रणसागरु' उषाहरण १२१।७२)

अस्त्री = स्त्री

आइणी = इच्छा, तृप्ति

आंचुरणी = आंथुरणी.

आवेशु = राग

घांगुसणें = शोधणें

ठाव फेडणें = नाश करणें

तुळीका = गादी

नाथिले = नसलेलें, खोटें

नोक = ऐट

पणासणें = रचणें (कानडी)

पालऊ = पल्लव, पदर

बिहाले = भ्याले

बैकारु = बहिष्कृत ('असंख्यातु कवी बैकार'–दामोदर पंडितकृत वछाहरण २८)

प्रकाळा = विलंब

(प्रकाळा काइसा–उषाहरण ५४।१८)

भरोवरी = सामुग्री, आवड, गर्दी

मंडलीक = मंडलनायक

मपीत = परिमित

मळधरु = येथें मळ शब्दाचा अर्थ 'चर्म दिसतो. चर्म म्हणजे ढाल (आपटे संस्कृत कोश)

माड = माडी

मोटका = निष्णात, क्षुद्र

रहवर = रथश्रेष्ठ

रोजन = रोदन

वाखोरे = खिसा, कप्पा (महानुभावीय वाङ्मयांत शब्द येतो)

विचंवीत = विटंवीत

वोज = मार्ग, व्यवस्था

वोहोट्ट = ओहट, ओसर

षडळ = खडा

षत = क्षत

षर्ग = खड्ग

सत्की = शक्ति,

भवानी. हिच्या कृपेनें काव्य झालें

सागळ = पखाल, पोहरा

(सागळ व गुरुळा हे दोन्ही शब्द ज्ञा. १३।४१८ माडगांवकर प्रतींत आहेत)

साणी = लहान, सान

सास = सत्य

सीस = शीर्ष

१ रासक्रीडा दुरुस्त्या

क्रमांक	मूळ	दुरुस्ती
३	चा मनाचे	वामनाचे (सरस्वतीमंदिरमासिकावरून)
५	उत्कार राधा	उत्कारता (श्लो. १५५ पहा)
,,	कीर्ती	कीती
८	निद्य	निज
३१	सि रंगा	श्रिरंगा
५०	सळासी	शठासी (अन्यप्रयोगावरून)
६२	स्वस्त	स्वस्थ
१५३	सुकृतच	सुकृतास
१६२	अशक्त	आसक्त
१७६	वीर	वी[illegible]
१९३	[illegible]	परदोष
१९[illegible]	[illegible]	[illegible]याचि

[illegible] ग्रंथालय ठाणे
सा. क्र. 92637

२ चंद्रहास्यकथा दुरुस्त्या

प्रकरण १

क्रमांक मूळ दुरुस्ती

२ शुधसर्पधरीयाची = शुधपंधरीयाची
७ व्यातु = ख्यातु
८ पडसे = पडे
९ कुभवडीती = कुंचे भवंडीती
१५ राज्यवे = राज्यसर्वे
२९ बापा = धाया (पाठ)
,, वाराया = वाढाया
३० तेथाया = तेथाल्या
३५ पार्थु = प्रार्थु
३६ मांडी = मांदी
४२ रुषीमादी = रुषीमाजी
,, आघीयांत = आवघीयांत
६९ द्रव्यमही = द्रव्यें महा
७६ घटधडा = धडधडा
७७ चाम = चामर
१०४ नर्दैव = अदैव
१३४ आजुकाईतु = अचुकाईतु
१३९ वीता = हाता (पाठ)
१४३ नीधने = ध्यानें
१५२ ज्या = जी
१५७ उपरवाधारोवर = उपरवाया बरोबर
,, झेजा = सेजार
१५९ परधवें = स्वभावें
१६४ आरख = अश्व

प्रकरण २

८ नायेक = नावेक
२० वारु = वरु
२५ वाहीलें = राहीलें
४० हा तीचा = हा तोची
४८ कुळान्माय = कुळान्वय
५९ तुजच ससी = तुजच संशय
६७ केकतीचे तीदटे = केतकीचे दडे
,, उळ = कुळ (पाठ)

क्रमांक मूळ दुरुस्ती

७२ शरीमळत याची = परीमळत पाची
,, परोजे = पेरोजे
८७ श्रधा = सख्या (पाठ)
८९ कळवळा = केळवळा (पाठ)
९२ यस्यवती = मुख्य युवेती
११८ वापी प्रमद = वाची पद
१२८ हेउ = देउ
१२९ तिरी = तरी
१३५ सती = तीस
१५२ वेरी = येरी
,, नीजाल = नीलज्जा
१६५ मुद = मुदे

प्रकरण ३

१ ब्रह्मब्रिदें = ब्रह्मवृंदें
,, सवस्था = सवछा
६ हातिया = हातिच्या
२१ वनुची = विष्णुची
२६ उजरिली = उजविली
२७ वनी = क्षणी
५८ जिव्हाळासा=जिव्हा पिळारे (पाठ)
५९ आसुनी = आसुनी
६० मरी = राउळांगणीं (पाठ)
१०३ ळळ उजीळे = स्थंडील उजळीलें.
११० यानसी = यान
१२२ कुळावी = करीती
१२५ डाशी = दोशी

३ ब्रह्मांडपुराण दुरुस्त्या

१४९ कपळना = कळपना
१५० वाचारु = वीचारु
,, कपळन = कळपन
१५५ व्राविरारु = व्राह्मा विचारु
१६० ब्रह्म = ब्रह्मा
२१२ वीनगला = वीन गेला
२४० वीनदु = वीनोदु
२०५ वोरांधारा = घोरांधारा
४४० हो हरासि = वोहरासि

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे स्थळप्रत
अनुक्रम .... वि: ....
क्रमांक .... नोंः दिः ....

REFBK 0012737

REFBK-0012737